

CZAKÓ ELEMÉR

ÖSSZEYŰJTÖTT FILATÉLIAI TANULMÁNYOK

FILATÉLIAI FORRÁSKIADVÁNY

**KÖZREADJA:
KÁNTÁS BALÁZS - SZABÓ JENŐ**

CZAKÓ ELEMÉR

ÖSSZEGYŰJTÖTT FILATÉLIAI
TANUMÁNYOK
FILATÉLIAI FORRÁSKIVÁLVÁNY

A filatéliai források elektronikus
közreadják és a bevezetőt írták:
Kántás Balázs - Szabó Jenő

BÉLYEGMŰZEUM

2024

CZAKÓ ELEMÉR
(1876-1945)
MUZEOLÓGUS, KÖNYVTÁROS,
LEVÉLTÁROS, MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ,
KÖZMŰVELŐDÉSI SZAKEMBER, A
BÉLYEGMŰZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉNEK ALAPÍTÓJA

Czakó Elemér, teljes nevén Szentiváni Czakó Elemér Gábor, saját korának sokoldalú magyar humánértelmisége, muzeológus, könyvtáros, levéltáros, művészettörténész és filatéliai szakíró 1876. december 16-án született Szolnokon, Czakó Péter és Tóth Julianna fiaként, római katolikus polgári családban. Érettségi vizsgáját szülővárosában abszolválta, majd egyetemi tanulmányai egy részét Párizsban, a Sorbonne Egyetemen végezte, és elsősorban itt szerezte meg azt a műveltséget, amely lehetővé tette számára, hogy a magyar kultúrát ne elszigetelten, hanem lehetőleg nemzetközi kontextusban lássa és

értelmezze. Hazatérése után Budapesten, 1904-ben később jogász diplomát szerzett, illetve bölcsészettudományi diplomája is volt. Kiválóan tudott németül, olaszul és franciául, olvasott egyéb újlatin nyelveken, ami mély, átfogó, szintetikus európai művészettörténeti és történelmi ismeretek elsajátítását tette lehetővé a számára. A kor, amelyben személyisége formálódott, nagyon is kedvezett a kultúra sokszínűségére fogékony léleknek. A millenniumi pezsgés hazánkra vonta a világ figyelmét, és a világ helybe hozta számos értékét, értékes emberét. A magyarság ezredéves műveltségének felmutatására irányuló vágy életre szóló nyomot hagyott Czákó Elemérben. Ugyanakkor az otthonról és az iskoláiból hozott útravalóból sem hiányzott az a szilárd meggyőződés, hogy ezt csak a legmagasabb szintű felkészültséggel, hozzáértéssel szolgálhatja híven.

Czákó 1897-től az Egyetemi Könyvtár gyakornokaként dolgozott, itt sajátította el a könyvtáros szakma alapjait. 1899 és 1905 között az Országos Magyar Iparművészeti

Múzeum és Iskola könyvtárosaként tevékenykedett, és egyúttal a Magyar Iparművészeti Társulat rendes tagja lett, illetve belépett a Magyar Bibliophil Társaságba is. Figyelme igen korán az iparművészet, azon belül is elsősorban a könyvművészet felé fordult. Könyvtárosként jelentős szerepe volt az Iparművészeti Múzeum könyvtárának fejlesztésében, európai szintű szakkönyvtárrá emelésében. Az intézmény könyvtára Európában a szakterületen belül ma is egyedülálló, és széleskörű szakmai megbecsülésnek örvend.

Szakkönyvtárosi időszakában komolyan kezdett el foglalkozni a bibliofília és a könyvművészet kérdéskörével, 1901-1902 folyamán pedig három részben megjelent alapvető, *A könyvnyomtatás és könyvdíszítés iparművészete* című iparművészet-történeti tanulmánya a Magyar Könyvszemle hasábjain. Ez volt az első, a könyvművészet kérdéseit rendszerező szaktanulmány, amely magyar nyelven született, és a mai napig igen fontos adatokat tartalmaz a kutatók számára. Miként azt Galambos Ferenc is kiemeli Czakó

Elemérről szóló rövid, mégis informatív, 1975-ben megjelent cikkében, Czakó munkájában a betű, a szedés, a nyomás, a könyvdísz- és könyvillusztráció, valamint a könyvkötés történetét és eredményeit tekintette át a rendelkezésre álló, egész európai és amerikai anyag figyelembevételével, tehát lényegében az egész világra kiterjedően rendszerezte a szakterület ismereteit. Műve még 1902-ben könyv formában is megjelent, az Athenaeum Nyomda kiadásában.

Czakó Elemér mint úttörő magyar könyvtáros-muzeológus nevéhez fűződik az első hazai ex libris kiállítás megrendezése is, amely 1903-ban nyílt meg, helyszíne természetesen az Iparművészeti Múzeum volt, és amelyhez kurátorként tudományos igényű katalógust is szerkesztett és közreadott, amely a Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt. kiadásában jelent meg, és összesen 772 kiállított ex libris cédulát sorol fel. Czakó természetesen a könyvművészet felől közelített az ex librisekhez is, és azokat nem csak afféle díszes tulajdonjelzésnek, hanem

sokszorosított grafikai eljárással, önálló esztétikai értékkel rendelkező készült iparművészeti alkotásoknak tekintette. Az 1903-as kiállítás látogatói közt számos korabeli szakmai egyesület megfordult, köztük a Magyarországi Könyvkereskedősegédek Egyesülete, melyek tagjainak Czakó személyesen tartott tárlatvezetéseket.

Czakó Elemér 1905-ben egy időre elhagyta az Iparművészeti Múzeum könyvtárát, 1907-ben azonban visszatért az intézménybe, immár azonban múzeumi őri beosztásban, amely a mai muzeológus munkakör korabeli megfelelője volt. Muzeológiai és művészettörténeti kérdésekkel már természetesen könyvtárosi időszak alatt is foglalkozott, a könyvtárosi és a muzeológusi munka pedig nem vált nála élesen el - 1904-ben jelent meg *Kolozsvári Márton és György XIV. századi szobrászok* című szobrászattörténeti tanulmánya, amelyet előbb folyóiratcikként, majd önálló könyvként is publikált. Az 1900-as évek elején Czakó Elemér igen sokat publikált művészettörténeti témákban, elsősorban a

Magyar Iparművészet című tekintélyes szakfolyóiratban, ugyanakkor párhuzamosan számos katalógust is szerkesztett az Iparművészeti Múzeum kiállításaihoz (többek között: *Lakberendezési kiállítás katalógusa*, 1903.; *Katalógus a Magyar Iparművészeti Társulat kiállításához*, 1903.; *A Magyar Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításának leíró katalógusa*, 1905.) 1908-ban publikálta *Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum által forgalomba hozott galvano másolatok lajstroma* című komoly muzeológiai segédkönyvét. Az Iparművészeti Múzeum muzeológusaként fáradhatatlanul dolgozott, és végül akkora szakmai tekintélyre tett szert, hogy 1911-ben megbízták az Iparművészeti Iskola igazgatói pozíciójának ellátásával, amelyet egészen 1916-ig töltött be. Irányítása alatt kezdődött meg az intézményben, 1910-ben új szellemben az alkalmazott grafika oktatása. A Grafika Tanszék ugyancsak 1910-ben alakult meg a kiváló grafikus és festőművész, a litográfia nagymestere, Helbing Ferenc (1870-1958) vezetésével, aki nem melleleg

kiváló bélyegtervező grafikus is volt - 1920 és 1935 között számos bélyeg tervét készítette el, az 1920-as évek meghatározó magyar bélyegtervezője volt. Többek között Koronás Madonna bélyegsorozatot is, amelynek 5000 koronás értékének tévnyomata, a Fordított Madonna mára az egyik legértékesebb magyar bélyegritkaság, is az ő munkájának köszönhetjük. Czakó Elemért és Helbing Ferencet szoros szakmai-kollegiális barátság kötötte össze, és többek között Helbing Ferenc volt az, akinek köszönhetően a huszadik század elején európai híró grafikusok dolgoztak Magyarországon. A két kiváló művészeti szakértelmiségi szoros munkakapcsolata biztosan szerepet játszott abban, hogy Czakó Elemér érdeklődése később a bélyegtervezés felé is fordult, és felismerte ennek az alkalmazott grafikai műfajnak mind az esztétikai fontosságát, mind pedig a történeti forrásértékét.

Czakó Elemér mint muzeológus és művészetpedagógus igen sokat foglalkozott a művészetoktatás és a művésznevelés kérdésével is, 1914-ben jelent meg

Iparművészeti oktatásunk jövője című tanulmánya először folyóiratcikként, majd kis könyv alakban is, amelyben Magyarországon elsőként hangsúlyozta, hogy a múzeumoknak a műtárgyak gyűjtése és a kulturális örökség tudományos feldolgozása mellett fontos szerepet kell betölteniük a közművelődésben is. Már egészen korán felismerte a múzeum mint kulturális intézmény komplex társadalmi funkcióját. 1918-ban *Múzeumi séták és Népismertető múzeumok*, 1919-ben *pedig Múzeumok a népművelés szolgálatában* című munkáiban foglalta össze a muzeológia és a közművelődés/népművelés szoros kapcsolatára vonatkozó nézeteit, ugyanakkor gyakorlati szakemberként kezdeményezte, hogy az Iparművészeti Múzeum ismeretterjesztő előadásokat szervezzen. Ezek az előadások azután nyomtatásban is megjelentek, a nívós, ugyanakkor közérthető sorozatban pedig a kor szinte minden jeles művészettörténésze, művészeti szakírója szerepelt. Nemzetközi elkötelezettségét és beágyazottságát mutatja, hogy három világkiállítás magyar részlegét is Czakó

Elemér rendezte, mindhárom alkalommal kormánybiztosi rangban - 1915-ben a drezdai és berlini, 1918-ban az isztambuli, 1928-ban pedig a kölni világkiállításokon felügyelte Magyarország szereplését a nemzetközi közönség előtt.

A sokoldalú és elkötelezett tudós elméleti és gyakorlati eredményeire a korabeli kulturális kormányzat is felfigyelt, Czákó Elemér pedig 1916-ban felkérést kapott, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium főtisztviselőjeként teljesítsen szolgálatot, ahol a muzeális és tudományos ügyek, az iskolán kívüli népnevelés, a tankönyvreform és nyomdaügyek, valamint a trianoni békeszerződéssel kapcsolatos kulturális ügyek referense volt. Szakmai munkája elismeréseként 1919-ben miniszteri tanácsossá léptették elő, 1925-ben pedig címzetes helyettes államtitkári címmel tüntették ki.

A Horthy-korszak első éveiben az elvesztett első világháború következtében nem csak az egész magyar gazdaság és társadalom, de természetesen a kultúra is

hatalmas válságba került. A magyar könyvkiadás soha nem látott gazdasági nehézségekkel küszködött, a válságos helyzetet pedig elsősorban a tudományos folyóirat- és könyvkiadás, illetve a bibliofil könyvkiadás meg. A kulturális kormányzat az állami tulajdonban álló Egyetemi Nyomda újraindításával szeretett volna megoldást keresni a problémára, az intézmény főigazgatói pozíciójára pedig Czakó Elemért kérték fel, aki már mind elméleti, mind gyakorlati szakemberként bizonyított. Czakó itt is sikerrel teljesítette a rábízott szakmai feladatot, vezetése alatt pedig az Egyetemi Nyomda nívós szakkönyveket, folyóiratokat és bibliofil kiadványokat adott ki. Érdeklődése kutatóként is a nyomdászattörténet felé fordult, 1927-ben pedig az ő főszerkesztésében, Iványi Béla és Gárdonyi Albert társszerzőségével jelent meg *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Története 1577-1927* című forráskiadvány. E könyv annyira időtállóan bizonyult, hogy a könyvkiadás- és nyomdászattörténészek a mai napig alapműként hivatkoznak rá. Czakó Elemér

ebben az időszakban szerkesztette a *Közművelődés* című folyóiratot is, amely sajnos, mindössze egy évfolyamot ért meg. 1930-ban jelent meg Györgyi Kálmánnal közös könyve, *A magyaros ízlés - Szemelvények a magyar háziipar, népművészet és iparművészet formakincséből*, amely szintén a mai napig alapvető nép- és iparművészet-történeti szakkönyvnek számít. Czakó Elemér emellett a legfiatalabb generációk ízlésformáló pedagógusaként is jeleskedett, ugyanis Szentiványi Gábor álnéven az egyik társszerzője volt a korszak egyik sikeres elemi iskolai tankönyvének, *A betűország virágos kertje* című, 1-6. osztályos tanulóknak szóló olvasókönyvnek is.

Czakó Elemér 1935 körül mondott le az Egyetemi Nyomda főigazgatói posztjáról és vonult végleg nyugállományba, de tudományos munkásságával ettől még korántsem hagyott fel. 1939-ben két jelentős könyvtártudományi és művelődéstörténeti munkát is publikált, *Cirill-betűs könyvek Budán* és *Ábécénk életrajza* címen. 1941-ben

jelent meg *Széchenyi, a legnagyobb és leghívebb magyar* című terjedelmes életrajzi szakkönyve, amelyben saját példaképének, gróf Széchenyi Istvánnak állított emléket, illetve igyekezett a nagy magyar politikusról tudományos alapokon álló, tárgyilagos képet festeni.

Czakó tudományos közéleti és szerkesztői tevékenysége is kiemelkedő volt, ugyanis 1922 és 1934 között a Magyar Néprajzi Társaság társelnöki pozícióját töltötte be, az Országos Iparművészeti Társulat aktív tagja, és egy ideig vezetőségi tagja volt, betöltötte a Tudományos Társulatok Szövetségének ügyvezető elnöki pozícióját, valamint 1920 és 1925 között tagja volt a Római Magyar Történeti Intézet Intéző Bizottságának. 1910 és 1916 között szerkesztette az Iparművészeti Iskola Évkönyvét, 1912 és 1916 között a *Díszítő Művészet* című szakfolyóirat szerkesztőjeként is tevékenykedett, illetve 1931 és 1934 között a *Diárium* című időszaki kiadvány szerkesztőjeként is találkozhatunk a nevével. Emellett nem tudható, hogy

pontosan mikortól, de az Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsnak ugyancsak tagja, vagy valamilyen tisztségviselője volt, mert az 1930-as évek második felétől e minőségében szerepel a bélyegpályázatokat elbíráló bizottságban egészen 1944-ig, és tevékenysége jelentősen hozzájárult a magyar bélyegkiadás minőségi fejlődéséhez is.

Czakó Elemér munkássága filatéliai szakíróként is igen kiemelkedő. A bélyegkiadás-történet felé az 1930-as évek végén fordult az érdeklődése, és megértette, hogy a bélyeg nem csupán egy postai bérmentesítésre szolgáló aprónyomtatvány, hanem egyrészt történeti forrás, másrészt sokszorosított iparművészeti, kisgrafikai alkotás, amelyet művészettörténeti szempontból is érdemes tanulmányozni. Csak feltételezésbe bocsátkozhatunk, miként is került közel a Magyar Királyi Postához és annak bélyegirodájához, valamint a Bélyegmúzeumhoz, hiszen korábban, az 1930-as évek vége előtt nem mutatott túl nagy érdeklődést a téma iránt. Talán éppen az

Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsban elfoglalt helye révén adódott az első alkalom közelebbről megismerkedni a filatélia és a filatelisták világával. Hiszen olyan névsorban találkozunk Czakó Elemérrel először a bélyegpályázatok elbíráló bizottság 1936. november 18-án megtartott ülésének jegyzőkönyvében, amelyben Helbing Ferenc, az Országos Iparművészeti Iskola nyugalmazott igazgatója, Szablya Frischauf Ferenc, az iskola akkori igazgatója, továbbá Richter Aladár iparművész és Márton Ferenc festőművész is szerepel. Az első filatéliai témában írt tanulmánya A Bélyeggyűjtő 1937/9. számában jelent meg nyomtatásban A *bélyegek művészete* címmel, amely a szakfolyóirat kínálta véges terjedelem ellenére csaknem teljes áttekintést ad a nemzetközi bélyegtörténelem addig eltelt évszázadáról esztétikai, művészettörténeti megközelítéssel. A bélyeg funkciójáról, a grafikai megvalósítás eszköztáráról ma sem tudnánk az ő megállapításainál pontosabb megfogalmazást adni. Állandó tagja lett a Magyar Királyi Posta bélyegzsűrijének, és

ebben az időszakban olyan alapvető jelentőségű filatéliai tanulmányokat írt, mint például az *Osztrák bélyegek Magyarországon*, *Adalékok az 1867-es postabélyegkiadáshoz*, az *Adalékok az 1871-es könyomtatású bélyegeinkhez*, a *Filatéliai források 1874-ből*, a *Jegyzetek a Kossuth-bélyegekhez*, valamint a *Tanácsköztársasági postabélyegek* című művei, amelyek ugyan nem jelentek meg nyomtatásban, de kéziratos formában ma a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményében található, és amelyekre többek között *A magyar bélyegek monográfiája* című hétkötetes filatéliatörténeti szakkönyv szerzői és más filatéliai szakírók is alapvető forrásokként hivatkoztak. Czakó Elemér bélyegtörténeti kutatásai során többek között az 1871-es magyar bélyegkiadásra vonatkozó, az 1940-es években még ki nem selejtezett minisztériumi és államnyomdai ügyiratokat mind felkutatta, és fontos filatéliatörténeti tanulmányát ezek alapján a források alapján írta meg. Az általa felkutatott források számos addig ismeretlen, és az 1871-es

bélyegkibocsátás megismeréséhez nélkülözhetetlen filatéliatörténeti adatot tartalmaztak. Az eredeti iratok a második világháború hatalmas iratpusztulása folyamán sajnos megsemmisültek, de Czákó e forrásokra vonatkozó jegyzetei, néhány irat általa készített másolata, illetve tanulmányának kézírata fennmaradt, és e források szerencsére ma is kutathatók a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményében. Filatéliai szakkönyvtárát, kézíratait és iratmásolatait halála előtt levéltári szempontok szerint rendszerezve a Bélyegmúzeumnak adományozta, ezért lényegében az ő személyében tisztelhetjük a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményének alapító levéltárosát, illetve a múzeum máig gazdag és folyamatosan gyarapodó filatéliai szakkönyvtárának egyik alapítóját is. A szerzőnek életében gyakran idézett kézírtos munkáin kívül továbbá öt kis terjedelmű filatéliai szakkönyvecskéje, folyóiratcikk-különnyomata is megjelent, amelyek ma már nehezen hozzáférhetőek, ezek pedig a

következők: *A bélyeggyűjtés értelme*, 1941.; *Magyar bélyegek szemléje*, 1941.; *Kiegyezési korszakunk levéljegy-ügye*, 1943.; *Az első magyar postabélyeg*, 1944.; *Than Mór 1848-iki postajegye*, 1944. Emellett számos kisebb terjedelmű filatéliatörténeti esszéje, tanulmánya, feljegyzése maradt fenn kéziratos formában amelyek a mai napig számos érdekes adalékkal szolgálhatnak a magyar bélyegek történetéhez, és természetesen szintén megtalálhatók a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményében.

Czakó Elemérről emellett igen sokat elárulnak saját írásai. Kiviláglik belőlük a feltétlen ügyszeretet, egy olyan emberé, aki semmit nem tud fél szívvel csinálni. Mindaz, ami számára értéket jelentett, összpontosul a bélyegben. Művészi megmunkálás, a kultúra, koncentráltan pedig a magyar nemzet kultúrája jelenhet meg benne. Ő azon fáradozott, hogy mindez a lehető legmagasabb szinten jusson érvényre valamennyi forgalomba bocsátott bélyegen. A tökéletességre törekedett. Nem egyszer

maga is együtt lélegzett a grafikusokkal, festőkkel, előre megálmodta egy-egy címlet végső képét, skicceit ábrákkal tarkított jegyzetlapjai mintegy iránymutatást adtak a végleges kompozícióhoz a művészeknek.

A történet teljességéhez természetesen az is hozzátartozik, hogy Czakó Elemér a sok apró részletből a nagy egészet szerette volna megalkotni, és eredetileg valószínűleg valami olyasféle átfogó magyar filatéliai kézikönyvet tervezett szépen lassan, több év alatt megírni a magyar bélyegek 1945-ig terjedő történetéről, lehetőleg a teljesség igényével, mint a jóval később, az 1960-70-es években megjelent gigantikus, jól ismert és sokat idézett hétkötetes, többszerzős mű, *A magyar bélyegek monográfiája*, mely a máig a magyar filatélia megkerülhetetlen alapműve, és amely értelemszerűen az ő gyűjtőmunkájára, szakmai eredményeire is igen nagyban támaszkodik. Épp ezért Czakó az osztrák posta magyarországi működésének időszakától egészen a Horthy-korszak végéig terjedő időszakra vonatkozóan módszeresen összegyűjtött

gyakorlatilag minden fellelhető forrást az addig forgalomba került bélyegkiadások megjelenéséről, illetve számos esetben tanulmánykezdeményeket, jegyzeteket, rövid, összegző kézikönyvfejezeteket írt az egyes magyar bélyegkiadásokról, a rendelkezésre álló, hiteles osztrák és magyar filatéliatörténeti forrásokat pedig kronológiai sorrendbe rendezve, tudományos alapossággal összegyűjtötte 1850 és 1945 közötti évkörrel. A szerző által megálmodott nagy magyar filatéliai kézikönyv sajnos feltehetőleg a második világháború, illetve a sokoldalú szakíró halála miatt sosem készülhetett el abban a formában, ahogyan azt a szerző szerette volna, a hozzá gyűjtött, teljes vagy majdnem teljes iratanyag (igen nagy részben másolati példányok) és a kézikönyv alapjául szánt tanulmánytöredékek azonban a mai napig megtalálhatók és elérhetők a Bélyegmúzeum Czakó Elemér által létrehozott levéltári iratanyagában. Ez az iratanyag pedig valóban a magyar filatéliatörténet átfogó, pótolhatatlan forrásbázisát képezi, amelynek egyes

darabjaira a szakterület kutatói a mai napig alapforrásként hivatkoznak, és amelyre természetesen, mint azt már említettük, a magyar bélyegek történetét szintetizáló módon feldolgozó *Monográfia* is jelentős mértékben támaszkodott, ami a magyar bélyegkiadás klasszikus korszakának forrásait illeti. Bár Czakó Elemér munkakörét tekintve hivatalosan soha nem dolgozott levéltárosként, mégis egyedülálló és hiánypótló levéltári kutatásokat folytatott a magyar filatéliatörténet területén, és tulajdonképpen egy viszonylag kis terjedelmű, mégis egyedülálló és pótolhatatlan szaklevéltári anyagot állított össze, ezért megérdemli, hogy sok más szakmai érdeme mellett a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményének alapító levéltárosaként (is) hivatkozzanak rá. Bár tervezett nagy művét soha nem fejezte be, munkásságával kikövezte a jövő magyar filatéliai kutatóinak útját, és egészen biztos, hogy nagyban megkönnyítette a munkájukat. Czakó Elemérnek az évek során kialakult, a Bélyegmúzeumhoz és az ott felhalmozott

értékekhez fűződő érzelmi viszonyát többek között az a kritikai cikknek szánt kézirat tanúsítja, amelyben az 1943 végén megjelent, Bán Willy által szerkesztett, *A magyar postabélyegek adattára* című kiadványt bírálja.

Amit azonban a Bélyegmúzeum nyilvántartása szerint Czakó-gyűjteménynek, illetve -hagyatéknak neveznek, nem minden elemében tekinthető az okmánytár megalapozója által összeszedett dokumentációnak. Az iratanyag gerincét azok a kibocsátásonként kronológiai sorrendbe állított tasakok képezik, amelyekbe minden egyes bélyegről a Czakó Elemér gyűjtési korszakában, tehát az 1930-as évek második felétől 1944-ig, fellelt iratok (eredetiek és fotókópiák), rajzok, fényképek találhatóak. Már az 1848-as Than Mór-féle első magyar bélyegtervről is önálló dossziét nyitott, amelyben azonban nem korabeli anyagok, hanem kizárólag az 1940-es évek elején keletkezett tanulmányok, levelezések és kéziratok vannak. Már a következő dosszié tartalma jelzi, mit találhatunk a későbbi

kibocsátásokról. Az 1850-es, elsőként használt osztrák bélyegről a *Verordnungsblatt für Posten* idevonatkozó számait és a tasak küloldalán a bélyeg fotómásolatát is rejti. Az 1867-es váltás után a nyelv is változik, a *Verordnungsblattot* a *Postai Rendeletek Tára* követi alapidokumentum gyanánt. Még olyan mellékesnek tűnő apróságok is előfordulnak néha, mint egy-egy nyomdai számla vagy jelentés szabályellenes levéljegy megrendelésről. Az 1873-as kibocsátásnál először, majd 1881-től folyamatosan, saját kezűleg ceruzával írott törzslapot is mellékel a bélyegekhez. Czakó Elemér emellett, mint már említettük, 1936-ban személyesen is bekapcsolódott a postai bélyegkiadási tevékenység folyamatába, és ettől az időszaktól kezdve az általa gyűjtött iratkör is bővül. Mint művészeti szakember ettől kezdve szinte minden alkalommal jegyzeteket, tanulmányokat készített a pályázati kiírás tervezetétől a zsűrizésen és honorárium-megállapításon át a nyomdai munkálatokig, de még azon túl is, a

forgalmazás egyes kérdéseiben szintén kifejtette a véleményét. Saját anyagait, a tárgyat érintő levelezését ugyancsak elhelyezte a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményének alapjául szolgáló dossziékba. Ezekből pedig igen pontos képet nyerhetünk ízléséről, értékszemléletéről, a bélyegekhez fűződő attitűdjéről, s az egyes bélyegtervező művészekről alkotott véleményéről, olykor a hozzájuk való személyes viszonyáról. Az utolsó bélyegkibocsátás, amelyről ezt a dokumentációt összerendezte, egyébként az 1943. évi *Hadigondozás* volt, amelynek forgalomba bocsátási időpontja március 15-e.

A Czakó-gyűjteményként ismert iratanyag további főbb anyagrészei az okmánytári nyilvántartás szerint: különféle, bélyegkiadáshoz kötődő témák iratai (pl. ügyiratok az értékcikkek és nyomóeszközök témakörben 1890-1933, el nem fogadott pályázatok anyaga 1916-1917, bélyegek előállítása, nyomási eljárások, postabélyegbizottság); a bélyegtervezésben szerepet vállaló művészek életrajzi adatgyűjtése; az

1000 éves kiállítás anyagai; továbbá sajtófigyelő, azaz szakcikkek kivágásai tematikus és kronológiai rendezésben (pl. levélbélyegek 1850-1951; hírlapilleték-, távírda-, postatakarék-, hivatalos és okmánybélyegek, azután városi emlékbélyegek, bélyegzések, tábori posta, egyes napilapok, folyóiratok bélyegrovatai), valamint feldolgozandó anyagok címszó alatt különböző vegyes iratok. A sajtófigyelő lapkivágat-gyűjtemény ugyanakkor nem Czakó Elemér gyűjtése, hanem teljes egészében barátja, Vejtey Ferenc pénzügyminiszteri tanácsos, a Bélyegmúzeum könyvtárának alapítója keze nyomát viseli magán. Egyfelől az ő kézírása látható sok-sok oldalon, másrészt a tematika és a kifejezetten filatéliai szakirodalom mélyreható ismerete, szerteágazó, a posta bélyegkiadásától és érdekkörétől nemcsak, hogy eltérő, de azzal ellentétes irányok gyűjtése is ezt igazolja. Czakót ilyesmi soha nem vonzotta, míg Vejtey Ferenc elhivatott gyűjtő volt. Ráadásul a szaksajtó szemlézése az 1950-es évek elejéig töretlen

elrendezésben folytatódik, és még a cikkek felragasztására szolgáló selejtpapírok is túléltek az 1944–45-ös cezúrát. Czakó 1945. április 29-én meghalt, Vejtey Ferenc viszont 1952. április 23-án hunyt el, tehát még hét éven át nyugodtan folytathatta a megkezdett munkát, amint ezt az okmánytár egy másik anyagrészében megőrzött levelei bizonyítják is.

Ami a szerző valóban kivételes munkabírását illeti, a rendelkezésre álló adatok alapján Czakó Elemér lényegében a haláláig dolgozott. A korszak egyik legsokoldalúbb és legjelentékenyebb magyar humántudósa, a jeles könyvtáros, muzeológus, művészettörténész, közművelődési szakember és filatéliai szakíró végül 1945. április 29-én, 68 éves korában hunyt el tragikus módon Budapesten, mint a második világháború egyik értelmetlen polgári áldozata a számtalan közül, feltehetőleg sebesülés vagy betegség következtében. A Farkasréti Temetőben helyezték örök nyugalomra. Pályája mindvégig az önként vállalt

kötelességteljesítésről szólt. Kötelességérzet a kultúra, és különösen a magyar kultúra iránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A magyar bélyegek kézikönyve, szerk. SURÁNYI László - VISNYOVSKAI Gábor - VÁRKONYI Judit, Budapest, Gondolat Kiadó, 1986.

A magyar bélyegek monográfiája 1. Általános rész, szerk. NÉVI Pál - STEINER László - SURÁNYI László - VÁRADI Imre, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1965.

<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-I.pdf>

A magyar bélyegek monográfiája 2. Az osztrák posta Magyarországon, szerk. NÉVI Pál - STEINER László - SURÁNYI László - VÁRADI Imre, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1966.

<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-II.pdf>

A magyar bélyegek monográfiája 3. Magyar klasszikus bélyegek és postai bérmentesítés 1867-1899, szerk. NÉVI Pál - STEINER László - SURÁNYI László, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1968.

<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-III.pdf>

A magyar bélyegek monográfiája 4. Magyar postabélyegek és a postai bérmentesítés 1900-1944, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1971.

<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-IV.pdf>

ANGYAL Erzsébet, *Helbing Ferenc levele Czakó Elemérhez*, in *Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány Évkönyve 2001*, Budapest, Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány, 2002, 118-128.

Czakó Elemér. Magyar Filatéliai Panteon. A Magyar Filatéliai Tudományos Társaság honlapja.

<http://www.mafitt.hu/fooldal/index.html>

Czakó Elemér, a könyvdíszítés művésze.
Nevezetes szolnokiak. Kósa Károly honlapja.
http://www.kosakaroly.hu/szolnokiak/sz_czakoko-e.html

Czakó Elemér - Nemzeti Névtér.
<https://magyarnemzetinevter.hu/szemelyi-nevter/?id=671153&date=2024-04-14>

CZAKÓ Elemér, *Magyar bélyegek szemléje*,
Budapest, Magyar Királyi
Postavezérigazgatóság (Bélyegmúzeum),
1941.

CZAKÓ Elemér, *A bélyeggyűjtés értelme*,
Budapest, Magyar Királyi
Postavezérigazgatóság (Bélyegmúzeum),
1941.

CZAKÓ Elemér, *Kiegyezési korszakunk
levéljegy-ügye*, Budapest, Magyar Királyi
Postavezérigazgatóság (Bélyegmúzeum),
1943.

CZAKÓ Elemér, *Than Mór 1848-iki postajegye*, Budapest, Magyar Királyi Postavezérgazgatóság (Bélyegmúzeum), 1944.

CZAKÓ Elemér, *Az első magyar postabélyeg*, Budapest, Franklin Nyomda, 1944.

GALAMBOS Ferenc, *Czakó Elemér (1876-1945)*, Könyvtáros, 1975/5, 284-286.

https://epa.oszk.hu/03900/03971/00183/pdf/EPA03971_konyvtaros_1975_05.pdf

HORVÁTH Károly, *A magyar bélyeg története a kezdetektől a 19. század végéig*, Budapest, Pallas Stúdió, é. n.

NIKODÉM Gabriella - Szabó Jenő, *A magyar bélyeg története*, Budapest, Bélyegmúzeum-Kossuth Kiadó, 2010.

PAPP Józsefné, *Than Mór postajegye*, Bélyegvilág Filatéliai Szemle, 1984/4, 13-14.

SZABÓ Jenő, *Emlékezés Czakó Elemérre*, in *Hírközlési Múzeumi Alapítvány Évkönyve 2003-2004*, Budapest, Hírközlési Múzeumi Alapítvány, 2005, 196-204.

VASNÉ DR. TÓTH Kornélia, *Czakó Elemér (1876-1945)*, in uő, *Múltunk neves ex libris gyűjtői. Lexikon*, Budapest, Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, 2019, 41-42.

VASNÉ DR. TÓTH Kornélia, *A könyvtáros, filatelista és iparművészeti szakíró Czakó Elemér - Ex libris gyűjtők, gyűjtemények. 16. rész*, az Országos Széchényi Könyvtár blogja. https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2021/12/15/a_konyvtaros_filatelista_es_iparmuveszeti_szakiro_czako_elemer_ex_libris_gyujtok_gyujtemenyek_16_res

**CZAKÓ ELEMÉR NYOMTATÁSBAN
MEGJELENT FILATÉLIAI
TANULMÁNYAI**

THAN MÓR 1848-IKI POSTAJEGYE

**AZ ELEKTRONIKUS FORMÁBAN KÖZREADOTT
KIADVÁNY EREDETI PÉLDÁNYA A BÉLYEGMÚZEUM
KÖNYVTÁRÁBAN TALÁLHATÓ, 1207-ES LEPTÁRI SZÁM
ALATT.**

THAN MÓR 1848-IKI POSTAJEGYE

ÍRTA
CZAKÓ ELEMÉR

KÜLÖNLENYOMAT A LYKA KÁROLY EMLÉKKÖNYVBŐL

1.207

~~BÉLYEGMŰZEUM
KÖNYVTÁRA~~

~~4181~~

Lieber Herr Urtheits!
Das hab' auch ich gethan
M. Than

Than-Mór jegyzete az 1848-iki postajegyének vázlatán.

A mult századbeli negyvennyolcas korszak mindent akaró mámorában a vöröshasú Kossuth-bankó közelében megszületik önálló állami életünknek egy másik eszköze, a magyar postai értékjegy legelső tervezete is.

Than Mór rajzolja.

A művész alig 20 éves. Kis történelmi jeleket csinál eddig, némi sikerrel. A Szépművészeti Múzeumban is őriznek ilyenfajta korai művéből néhányat. Eleinte félig jogász, félig Barabás-tanítvány. Majd pedig a szabadságharc indulásakor beosztják hadifestőnek Görgeihez. Vele van Tatától Világosig. Táborozási élményeket örökít meg, melyeket 1849-ben az osztrákok elégetnek, mint forradalmi bűnjeleket.

A honvéd Than *Apáti*, vagy *Apáthy Mór* néven írja képei alá magát. Bátyja a régi családi Thann névvel szerepel, két n-nel (l. Wurzbach Lexikon). Mór pedig a Bach-korszakbeli bécsi iskolázás után is megmarad mindvégig Than Mórnak, telítve színültig jó magyar népi és történelmi lelkiséggel.

Nem lehetetlen, hogy a postajegy megrajzolásához egyenesen odavezénylik a lobogó lelkesedésű *Landerer Lajos*hoz, aki a bankjegyek készítését is honmentő munkának fogja fel. A postai küldeményeket bérmentesítő kis grafikai lapocskát, melyet Márai Sándor röviden „felragasztható halhatatlanság“-nak nevez, alig nyolc évvel előbb találták ki Angliában. Landererek a Bankjegy-Nyomdában gondosan előkészítik a magyar postajegyvet, megelőzve vele az osztrákok, németek, a szomszéd népek és a legtöbb nyugati ország hasonló kiadmányait. Ha ez művészeti teljesítményként nem is bontakozik ki nagy fontossággal, állampolitikai és művelődéstörténeti szempontból mindenesetre megérdemli a kegyeletes megemlékezést.

Than Mór postajegy-tervezete titokzatos körülmények között kerül szemlétünk elé. Alámerülve rejtőzködik sokáig, mint a tó fenekére süllyesztett harang. Hetvennégy évig senkisé is hall felőle semmit, kilencvenöt évig pedig látni sem lehet a rajz eredetijét.

Az első közlés róla 1924 július 15-én jelenik meg névtelenül „*Kossuth postajegy-tervezete*“ címmel *Jászai Emánuel János* rövidéletű folyóiratában, a Magyar Levélbélyeg-ben. Ennek lényegét szavaival együtt átveszi dr. *Hencz Lajos* postafőigazgató, *Jászai Bélyegkatalógusához* írott előtanulmányában (Egyetemi Nyomda, 1927. 22. l.) — saját nevével jegyezve. Azt mondja, hogy a postajegyvet Kossuth szándékozott kiadni, s Than Mórral készítette hozzá a rajzot 1848 június 3-án. A szerző-művész *Urschitz Jakab*nak, „Kossuth tábori nyomdászához“ azzal a büszkélkedő felirattal adja át tervezetét: „Lieber Herr Urschitz! Das hab auch ich getan — M. Than.“ Szerinte a bélyegkép címere azonos a Kossuth-bankóéval s úgy véli a címer fölött alkalmazott Szent Koronáról, hogy Than azzal a megpróbáltatások idején is kifejezi ragaszkodását a magyar királysághoz; a kétoldali búzakalász pedig a művész bácskai eredetére vonatkozik. „A postajegy már közel lehetett a kivitelhez, mert az eredeti rajzon írónnal írt utasítások láthatók, melyek szerint a bélyegrajz kerete piros (Rahmen roth) és a közepe zöld (Mitte grün) színnel lett volna kinyomandó. Kossuth tervét azonban nem valósíthatta meg, mert a szabadságharc minden energiáját lekötötte.“ E közlés tételei egészében átmentek nemcsak a bélyeg-, hanem a művészeti szakirodalomba is. (Művészeti Lexikon, II. 529.)

Az 1848-as postajegy sorsának bonyodalma azzal tetéződik, hogy Hencz 1943-ban megkérdeztetvén afelől, mire alapítja Kossuth közreműködését és egyéb adatait, főként pedig hol volna a

rajz megtekinthető, azt a meglepő választ adja, hogy ő a rajzot nem is látta, adatait Jászaitól kapta, aki azóta meghalt, s úgy tudja, hogy a rajz vagy a Nemzeti Múzeumban, vagy az Országos Levéltárban van. Zichy István gróf és Jánossy Dénes főigazgatók kutatásai a nevezett intézetekben azonban erre vonatkozóan nem vezettek eredményre.

A posta vezérigazgatóságán derült ki végre is, hogy Jászai még él. Ismert bélyegszakmabeli ember és a Gamma-gyár levéltárosa. Némi kérésre és igazgatójának, Juhász Istvánnak biztatására a félországon át keresett rajzot fel is mutatja. Sőt elárulja, hogy ő Urschitz Jakabnak, Than műve megőrzőjének unokáját vette el feleségül s a rajzhoz szerencsés örökség révén jutott, egyéb nyomdászgrafikai emlékekkel együtt. Úgyesen már kamatot is vett belőle, több ezer példányban kicsinyítve lesokszorosította „Kossuth-bélyeg” néven, kezdő gyűjtők számára. Természetesen további kiadásokra is gondol. Egyelőre szívélyesen engedélyt ad azonban, hogy Than rajzát vizsgálódás alá vegyük, lefényképezzük s a maga egészében, összes részleteivel együtt ez alkalommal először közzételessük.

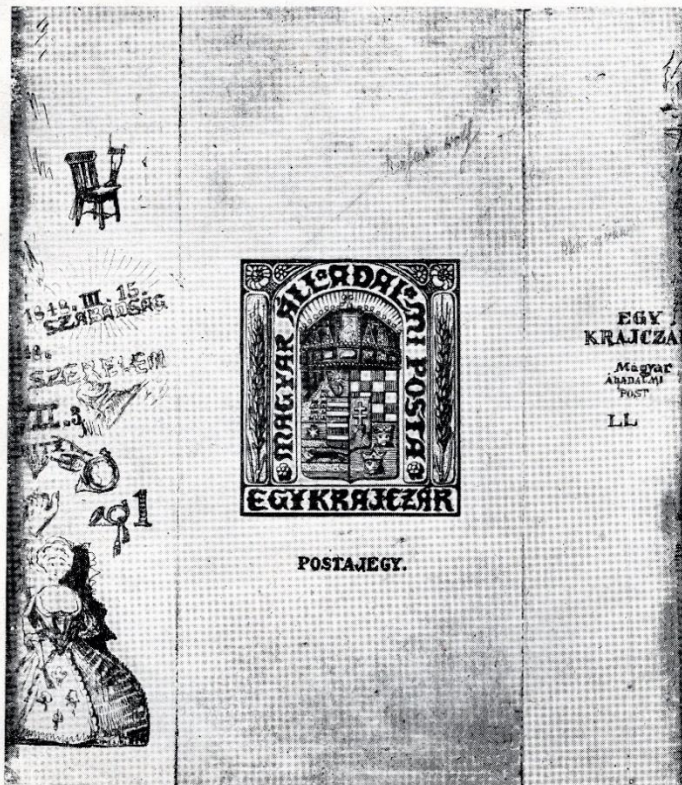
A mi feladatunk ezek szerint tehát az, hogy Than Mór eredeti rajzlapját közvetlenül vallatóra fogjuk. Mondja meg nekünk a tüzetes vizsgálódás, hogy megállapítható-e annak hitelessége, korabelisége, és hogy valóban az 1848-as Bankjegynyomdában készült-e, ahol azt már a vésnökök munkába is vették? Továbbá, nevezhető-e teljes megnyugvással Kossuth-bélyegnek? Milyen adat igazolja, hogy Kossuth Lajos, vagy más kormányzati tényezőnek köze van hozzá?

Ha a kétforintos Kossuth-bankóval összevetjük, amely 1848 június-júliusában készült, akkor az azzal való testvéri viszonylat le nem tagadható. Legalább is a két címernek közös előkép-apjuk lehetett. A köznyelven vöröshasúnak nevezett bankó, korának legszébb pénzjegye „habos” (guillochirozott) alnyomatával együtt a kiváló *Tyroler József* keze alól kerül ki, aki akkor a Honművész s más folyóirat jöhírnevű rajzolója. A vésnöki munkákat pedig *Clasohn* és *Wachtler* végezték. Than címere azonban csak rokon ezzel, de nem másolat. A vésnökök lehettek azonosak. A postajegytervezet címerpajzsa nyulánkabb valamivel és itt-ott rajzbeli eltérés is van rajta. A rajzoló sokfelől kaphatott felsőbb utasításokat tervezetéhez, mindent igyekezett figyelembe venni és épp azért ideje sem volt a kellő összehangolásra. Síkba foglalt és térbeli hatású elemek

váltakoznak alkotásán. A sarok palmetták teljesen jelentéktelen klasszicizáló hagyatékok és lapos jellegűek. Viszont a kalászok természetű domborúságra törekszenek. A betű, a címer, a kalászok elárulják a hivatalos kívánságok kényszerű érvényesüléseit; tehát a korona semmiképpen sem a művész királyhűségének, s a kalász nem bácskai eredetének a tanusítója. A groteszk betűk egyenesen ízlése ellen valók lehetnek. A jobboldali szélrajzon olyan Bodoni-féle betűtípust hoz javaslatba, aminők a magyar bankjegyeken is szerepelnek. Az a körülmény, hogy a jobboldali vázlaton az ÁLADALMI szónak első L jegyét alul kettőzve javítja ki LL-re, azt mutatja, hogy a változatot kereső tárgyalás a végleges betűrajz elkészülte előtt folyt le, minthogy a végleges rajzon már helyesírási-lag kifogástalanul szerepel a friss-sütemény ÁLLADALOM szavának első páros LL-je, és az előrajzolás ceruzanyoma is felismerhető.

Még többet mondanak a baloldali szélrajzok. A tollat tisztító vonalhuzigálások mellett sokféle „műhely-jegyzet” bukkan fel, melyek arról tájékoztatnak, hogy mi minden járt a fiatal művész fejében, mikor a postajegyet készítette. Baloldalt a Szent Korona magasságában ugyanolyan sugárkékék között és ugyanolyan félkörű térségbe beleilleszhetőnek méretezve 1848. III. 15. dátuma, alatta pedig a SZABADSÁG felirat foglal helyet. Az 1848. évszám kisebb alakban is megismétlődik, hogy annál jobban elérhessen a SZABADSÁG szó fölött. Tudjuk, az „Álladalmi postá”-nál ezidőben már sok helyen a magyar címer fölé a korona helyett a sugarasan felkelő napot (esetleg az Isten szemével) kezdték festegetni (l. Domanovszky: Magyar Művelődéstörténet V. 229. o. Révai, 1943). Itt is a jelentkező republikánus fuvallat szájaíze szerint, valószínűleg március idusának glorifikálására gondolhatott az a Landerer Lajos, aki nemcsak a kétszáz személlyel dolgozó Bankjegynyomda mindenható igazgatója volt, de aki március 15-én Petőfi Nemzeti Dalát, a Talpra Magyar-t is megjelentette, tehát e korszakalkotó dátum jelentőségétől át volt ittasodva. Landerer egyébként a postajegy-kérdés megvalósításának legfőbb irányítója is, aminthogy a bankjegy előállítását is ő tartotta kezében. A vele való tárgyalások feltüntetője a SZERELEM szó alatti torzképszerű fejevázlat is, melyen Landerer rövidnyakú, nagyhomlokú, hosszúhajú, szakállas arcú is ismerhető fel.

A műhelyben röpködő további gondolatszilánkok némelyike szintén leolvasható a balszéljegyzetek nyüzsgéséből. Ezek közül a legfontosabb a római VI. számjegy, mely VII.-re van kijavítva az

*Than Mór postajegy-tervezete. Az eredeti nagyság kétharmadára kisebbítve.
A foltos részek a vésnői koromfüsttől származnak*

arabs 3. jelzéssel együtt, s június-július harmadikát jelenti. A bélyegrajz készítésének ez lehetett az ideje. A SZABADSÁG-ról pedig a hűszéves művésznek, nem csoda, ha a SZERELEM jutott eszébe („e kettő kell nekem!” sóhajtással), amire nemcsak a legfelső

részen látható női lábszár utal, de a MITZI név és a legalsó rokokó dáma vázlata is. MITZI alatt postakürtök vannak; az egyikben huszár-csákós női alak karddal, ennek keblei is ott láthatók a körben. A postakürt motívuma viszont, mellékleteivel együtt, lemarad a végleges tervezetről.

*

A Bankjegynyomda a Károly-kaszárnyában, közel a Várme-gyeház-utcahoz, a mai Városháza házinyomdájának a helyén műkö-dik. Meglehetősen nagyszámú személyzettel és részben Angliából be-szerzett gépparkkal van ellátva. Az angol levéljegyeket közvetlen kapcsolatból ismerhették. A nyomda főgépkestere a 29 éves *Urschitz Jakab*, aki 1846 körül jött Laibachból Kozma Vazul pesti nyomdájába és onnét emelte ki Landerer vezető szerepkörre. Urschitz a bankjegyek nyomómestere, több mint húsz gépkester élén. Mikor a Bankjegynyomdából „repülőnyomda” lesz, együtt megy a kormányral és munkásaival Debrecenbe, majd Szegedre, onnét pedig Aradra, a végső összeomlásig gyártván a szabadságharc hadiüzeméhez nélkülözhetetlen bankjegyeket. Urschitz 1850-től kezdve az Emich, majd pedig az Athenaeum műveztője. 1884-ben halt meg, művészi és irodalmi körökben kedvelt emberré vált; temetésén megjelent személyesen Jókai Mór, Salamon Ferenc és Szilágyi Sándor is.

*

A rajzlapról az is megállapítható, hogy a vésnökök magas-nyomásra szánt ducokat vésnek róla. Az utasítás az, hogy a kere-tet vörösen, a címet zölden nyomják, a középrészt fehérén hagyva, hogy így a nemzeti szín érvényesüljön. Az ilyen lemezek úgy készül-nek, hogy a réz-, vagy acéllapokat egy habverőhöz hasonló üstbe öntött lágy szurokba ágyazzák bele, s az megkeményedve, a vésési művelet forgatása közben nem engedi a lapokat elmozdulni. A fém-lapokat mastix-gőzzel befüstölik, hogy arra tüvel a tükörmintát elő-rajzolhassák. A M. kir. Posta kísérleti állomásán *Marschalkó Béla* főigazgató mikroszkóp-vizsgálata kimutatta, hogy a rajzlap szín-oldalán látszó sárgulás szurkos füsttől származik, melynek szemecéi beletelepedtek a papírostok mélyébe. A hátoldali alsó folt pedig a felületen lévő szurkos érintésnek a nyoma, valószínűleg a vésnök, vagy nyomdász maszatos kezétől származó daktiloszkópia.

A korabeliség egyik bizonyítéka az, hogy a papír sárgulá-

iratanyagában, sem a nyomtatott forrásművekben: Görgey, Szeremlei, Gracza, Horváth Mihály és az egykorú lapok nem említik. A Szépművészeti Múzeum, a Nemzeti Múzeum, s a Than-hagyaték család levelestára is hallgat e kérdésről. Kossuth elnöki íróasztalában, Duschek, vagy Klauzál magániratai között sem maradt egy memorandum vagy jegyzet sem arról, hogy Kossuthék postabélyeget akartak volna kiadni.

A sajtószabadság támogatása címén ugyan nagy szükség lett volna a hírlapok céljára olyan egykrajcáros postajegyre, aminőt éppen Than rajzolt. „A hírlapi irodalom a mostani viszonyok közt mégegyszerannyira emelkedett” — mondja a kormány költségvetési indokolása. Közelálló az a feltevés, hogy előbb el akarták készíteni a bélyegeket, csak azután lett volna belőle üggyirat. A bankjegyeknél is így történt.

1848 novemberében a postaügyeket már katonailag vezetik (Madarász László), december 9-én a Honvédelmi Bizottmány megbízza ugyan Pulszky Ferencet az ipar, kereskedelem és közgazdászati ügyeinek intézésével, de a nagyhorizontú Pulszky számára abban az időben már a bélyegügy igen kis üggyé zsugorodhatott össze.

Még szerencsének mondható, hogy Urschitz Jakab, a gondos és körültekintő művezető nyomdász, mikor a kormánnyal a móri csata után, karácsony előtt, az összes bankjegykészítő kellekeket sebtében összepakkolva Debrecenbe távozott, magával vitte zsebnagyságúra összehajtogatva a Than-féle rajzot is, azaz zsebvágta. Talán arra gondolt, hogy még egyszer rákerülhet a sor annak kivitelezésére, vagy pedig ösztönös gyűjtőkédvteléssel eltette az utódok számára.

Kegyeletes megilletődéssel forgathatjuk e sárgára füstölt, közel százesztendőös kemény karton-lapocskát. Ma már csak olyan mozaik-morzsa ez multunk tényeiből, mely egyenesen az „adatok művészetünk történetéhez” emléktárába tartozik. De alkalmas viszont sugárzó erővel felidézni azt a magyar szellemiséget, mely a művelődés országútján mindig együtt járt a művelt Nyugattal, sőt néha talán néhány lépéssel előbbre is lépegetett.

Felelős kiadó: Czákó Elemér
2216.44. Hungária Nyomda Rt. Budapest
Felelős: vitéz Bánó Lehel igazgató

AZ ELSŐ MAGYAR POSTABÉLYEG

**AZ ELEKTRONIKUS FORMÁBAN KÖZREADOTT
TANULMÁNY EREDETILEG 1944-BEN JELENT MEG A
FRANKLIN NYOMDA KIADÁSÁBAN, A BUDAPESTI
SZEMLE FOLYÓIRATBAN KÖZÖLT SZAKCIKK
KÜLÖNNYOMATAKÉNT.**

AZ ELSŐ MAGYAR PÓSTABÉLYEG.

Az első magyar postabélyeg Budán születik meg 1871-ben. Kezdeti történetének sok részletét elnyeli az idők távolsága és a hivatalos ügyiratoknak túlságig menő selejtezése.

Gondosan átvizsgálva azonban az Országos Levéltár, a Pénzügyminisztérium, az Államnyomda, az egykori Földművelésügyi és a mostani Kereskedelemügyi minisztériumok irattárait és azokat összevetve a m. kir. posta Bélyegmúzeumában őrzött idevonatkozó tárgyi emlékekkel, művelődéstörténetünknek egy merőben új fejezete bontakozik ki előttünk.

Az 1867-i osztrák-magyar kiegyezés postaügyi alapaktájából (Uetereinkunft), melyet magyar részről Fest Imre és Gervay Mihály készítenek elő és ugyanazon év április 17-én a két ország kereskedelmi miniszterei írnak alá, megállapítható, hogy abban a magyar postabélyegeket sorsát ideiglenesen az osztrák kereskedelmi miniszternek szolgáltatják ki. Nekünk sem nyomdánk, sem kellő kezelő-szervezetünk nincs kéznél.

Viszont minden magyar lélek égető vágygal igyekszik sürgősen kiszabadulni a veszedelmes közösség béklyójából. Az összbirodalmi gondolat polipszerűen készül rátapadni az újszülött magyar postára. Levelbélyegeinket az osztrákokkal egyforma bélyegképpel a bécsi Államnyomda nyomja, s az Österr. kk. Post Oekonomie-Verwaltung gondozza. Ezenkívül még a legegyszerűbb postanyomtatványaink előállítását is maguknak szeretnék megkaparintani. Alig sikerül lekötönni azokat hamarjában a budai Egyetemi Nyomda

számára, amely nyomda azonban külön memorandumban fejti ki, hogy bélyeget, ha akarna, sem tudna csinálni.

Lónyay Menyhért pénzügyminiszter előtt elsősorban fiskális szempontokból fontos ez a kérdés, ő indítja el a magyarországi bélyeggyártás ötletét: «a pénzügyigazgatás felette kívánatosná teszi azt, miszerint a magyar Koronához tartozó országok számára a szükséges bélyegjegyek (okmány-bélyegek) Budán állíttassanak elő.» A postabélyegek érdekében Gorove István kereskedelmi miniszter is rögtön csatlakozik: «A postai levéljegyek, bélyeges borítékok, bélyeges postautalványok és levelezési lapok gyártását készséggel engedem át a magy. Államnyomdával egyesítendő Katasteri Könyomda Intézetnek, — föltéve, hogy a kiállítási árak a bécsi cs. és kir. Államnyomdának árait meg nem haladják...»

A két miniszter e két kis házi üzemet veszi kézbe és magasabb feladatokra «alkalmasítják»... egyesítik, felszerelik, megrendelésekkel látják el. Azt szeretnék, ha már 1870. június 1-re forgalomba lehetne hozni «új jelvényű» postai értékcikket, «a cs. és kir. postaigazgatás levéljegyeitől való megkülönböztetés végett, minthogy egyenlő jegyű postabélyegek visszaélésre adhatnak alkalmat».

Javaslatok, engedélyek, egyezmények és számlák beszállnak arról, miként lép az osztrák Post. Oekonomie-Verwaltung helyébe a Magyar Postagazdászati Hivatal és a bécsi Államnyomda helyébe pedig a budai Államnyomda, magábaolvasztván a Telekzeti (vulgo Katasteri) Könyomdát is. Mindenekelőtt átépítik a Fortuna-utcai Kimnach és Bruckmann-házat: raktár, szedő- és nyomóterem, öntőde, marókonyha, szárítószoba és kazánház készül. Aztán az új Államnyomda nagy körültekintéssel és még nagyobb határozottsággal «azon munkákra megkívántató műerőknek és gépeknek birtokába jut.» Jönnek Bécsből, Lipcséből, Offenbachból sajtók, lyukasztógépek, lemezek, festékek, galvánfelszerelések stb., a papirost Barber és Klusemann szállítja, a pesti Dávid Károly-cég útján; a bélyegek számára finomabb minőségű «velint». Egy évi szükséglet levél- és hírlapjegyre 700 rizsma, levélborítékra 2000 r., levelezőlapra 800 r., utalványra 500 r. A sárga első osztályú nyomókövek

Solnhofenből érkeznek a Dunán. Az egybegyűlt feldolgozandó és kiadandó felszereléseket és anyagokat a legnagyobb gondossággal raktározzák és könyvelik a Hitelosztályon. A papírokat, lemezeket, a kész- és félkész-árakat, valamint a selejteket külön szervezett «felügyelőbizottmány» ellenőrzi, melynek első elnöke Schuster János pénzügyminiszteri titkár.

Megszületik a mindenre kész Államnyomda: «az intézet... bélyeg, levél és pecsétjegyeket képes elkészíteni, könyv- és könyvomatban, továbbá a horgany, vörösréz és acélnyomat, valamint fényképészet és önyomat segítségével... a sokszorozás pedig galvano, képelés és átnyomat által könnyen eszközölhető» — jelenti a szervező munkálatokat végző Bauer Norbert «trigonometer». Ez a kis köpcös, nagyszakállú úr a Katasteri Könyomdával jön át igazgatónak: a nyomdászathoz nem sokat ért, de lelkiismeretesen megtanulja Bécsből az üzemvezetési szabályokat, az üzleti számvetést, az alku-bérrendszer módszereit, s aránylag elég jól ki tudja választani a szükséges munkásokat, akikkel némi bukdácsolás után jelentős sikerre is vezet az új postabélyeg-vállalkozást.

A pénzügyminisztérium nagy súlyt vet nemcsak a gépekre, hanem főleg a szakerőkre. Műtani gyakornokokat vesznek fel, hogy «jó hazai erőket neveljenek» és egyelőre hús műszaki állásra írnak ki pályázatot. Az értékjegyekre való tekintettel ezek «mint rajzolók, a térképészeti szakmán kívül a díszítőrajzban is kitűnő jártassággal bírnak.» A bélyeggyártás legfontosabb személyei Baueren kívül Zawadowszky Vazul, a Temesvárról jött első budai Államnyomda műtani vezetője, Harrer József, a galvanoplasztika mestere, Csomortányi Pál művezető, Péchy Imre rajzoló (a későbbi igazgató), Hatschek Ignácz, Horváth Pál, Rajner Károly rajzolók; Kovacssek István, Jung Manó, Kraumann Sándor, Haager János, és Unrein János műszaki tisztek. A réznyomdai művezető Kaufmann György, a könyvomdai Czapek Ede, főgépmester pedig Lanczenberger Bernát. Postabélyegekkkel különlegesen Harrer, Jung és Unrein foglalkoznak.

Harrer József a budai egyetemnek volt egykori «vegystani járulnoka», aki nemcsak honi születésű (budai), hanem a magyar nyelvben is tökéletes. Bauerről és Zawadowszky főművezetőről ezt nem lehet mondani. Harrer «kitűnő műszaki vegyész, s a színek vegyészését illetőleg különös szakismerettel bír, úgy hogy e nembn már több fontos felfedezéseket tett.» Mindjárt tanulmányi ösztöndíjjal a bécsi Államnyomdába küldik, hogy a tömöntést s a galvano eljárásait elsajátíthassa és a nyomólemezek készítésébe begyakorolja magát.

Jung Emánuel külföldről jelentkezik, Majna-Frankfurt-i születésű (1823), Európa különböző várcaiban működött, jó bizonyítványokkal rendelkezik. A bécsi Államnyomdában galvanografiával foglalkozott. Értékjegyek rajzolásában kitűnő ismeretekkel bír. Dolgozott Frankfurtban Dondorff-nál tizennyolc évig, Olaszországban pedig öt évig.

Unrein János (Payer és Rédey szerint az 1871-ben forgalomba hozott postabélyegek rajzolója), mint «vésnök» adja be pályázati kérvényét «a műszaki irodatiszti állomásra». Folyamodványában előadja, hogy Pesten született 1829-ben, evangélikus hitvallású és «a bécsi Művészeti Akadémiát két éven át látogatván, a vésnöki szakmában alapos ismereteket és képzettséget szerzett. Évek során át Pesten önállóan működven, utóbbi időben Egger Testvérek pesti vésnöki intézetében mint vésnök állt alkalmazásban... Az állomás kegyes megadása esetében magát az ú. n. fekete nyomatú munkálatoknál alkalmaztatni kéri...» Unrein 1882-ben hal meg.

A postabélyeggyártás elindulásakor az Államnyomda számára bizonyos fokig a sötétbe való ugrást jelenti. A gép, az anyag, az ember, a merészség és a jószándék megvan, de hiányzik a gyakorlati tapasztalat. Előljárójában Harrer 1870. január 16-án teszi meg kémiai vizsgálatainak alapján előterjesztését a festékre, az enyvezőanyagra és a papírra vonatkozóan.

A további lépésekhez, különösen a sokszorosító eljárások tekintetében Bauer igazgató meglehetősen szabadságot tud biztosítani magának. Az elfogadott szervezeti szabályzat

alapján az ő kezébe futnak össze az üzem összes «műmunkálatai». A postabélyegeket illetően is «gondoskodik az eredeti rajzok elkészítéséről és a lemezeknek fára, kőre, horganyra, rézre, acélra metszéséről, illetőleg azoknak tömnyomó, galvaniai, átnyomási úton való sokasításáról».

A levéljegyek, a levélborítékok és levelezési lapok készítési és kikészítési műveleteinek végzése «alku jegyzőkönyv» szerint megy végbe. Száz ív réznyomásnál a nyomdász 20 kr-t, a lemezdörzsölő 16 kr-t, a felrakó 15 kr-t, a sajtómester pedig 5 kr-t kap. A sajtómesterrel együtt a rézsajtó tíz embert foglalkoztat. Ezer ív után a nyomat ára 2-80—4 frt közt váltakozik a színek különbözősége szerint. A levéljegy ezer darab negyedívének enyvezése 42 kr, kiterítése 25 kr, felakasztása 36 kr, csomagolása 10 kr, feltűzése és berekesztése 32 kr., átlukasztása 46 kr., szélek leszakítása 15 kr.

A bélyegrajzoló 2.25 frt, Kovacsek vésnök 2.50 frt, Jung pedig, aki a «gépi vésetekhez» is ért, 3.50 frt napidíj-kulccsal dolgozik. Fizetésüket azonban ebből leszámítják.

A postabélyegek tervezetének (mintájának) elkészítése felől Bauer Norbert már előzetesen (1869. január 7-én) megállapodik Gervayval és Danielikkel, akik megadják legfőképpen a címerre (jelvényre) az utasításokat és engedélyezik a nyomóformák (lemezek) készítését. A tárgyalások kiindulására szolgáló gyorsvázlat, a nagy magyar címerrel és a Szent Koronával, megvan a Bélyegmúzeumban. Hogy a végleges tollrajz után készülő nyomóforma magas, sík, vagy mélynyomásra megy-e a könyv-, a kő- vagy rézsajtóba, annak eldöntése az Államnyomda tetszésére van bízva.

A Kereskedelmi Minisztérium postai ügyosztálya csak arra ügyel mindvégig, hogy az új magyar levélbélyegek rosszabbak és drágábbak ne legyenek a megelőző bécsi bélyegeknél. 1870. május 20-án rögzítik az osztrák Kereskedelmi Minisztériumból beszerzett árakat, melyek a metsvények és lemezek betudásával együtt a következők: 100 drb. levél- és hírlapjegy 4 kr., 100 drb. jegyesboríték 50kr., 50 drb. levelezési lap 10 kr., 100 drb. postautalvány 50 kr.

A nyomda önköltségi számítása ezzel szemben: 100 drb.

levéljegy 2·88 kr., 100 drb. hírlapjegy 1·55 kr., 100 drb. levélboríték 46·18 kr., 50 drb. levelezési lap 9·66 kr., 100 drb. postautalvány 45·36 kr. A Pénzügyminisztérium, mint legfőbb felügyeleti hatóság, a vele bizalmasan közölt államnyomdai belső önköltségi árakat jóváhagyólag veszi tudomásul, «mint-hogy azok 25% kezelési költség mellett sem érik el a m. kir. Kereskedelmi Minisztérium által (bécsi mértékre) ajánlott árakat, mely árak mellett az Államnyomda jelentékeny tiszta jövedelmet kell hogy eredményezzen.» A postai érték-cikkek nyomdai számlája 1871-ben összesen 59·134— frt, 1872-ben 69.399— frt, és 1873-ban 102.745— fit.

Az Államnyomda igazgatósága a Kereskedelmi Minisztériummal csak utólag köti meg a végleges egyezményt (1871. szeptember 28), melyben tulajdonképen a bécsi norma szerint a bécsi bélyeg minőségi munkájára van kötelezve, azaz a levélbélyegeknél magasnyomásra, ez pedig úgy viszonylik a réznyomás költségeihez, mint az 1·51 kr. a 2·88 kr.-hoz. Az Államnyomda azonban számvetését megtéve látja, hogy van megfelelő kerete és a maga jószántából áttér a drágább és nemesebb technikákra. Először a litografiára, azután a réznyomásra. A könyvomásnál első kísérletképen magasnyomású fotokémiailag maratott dúcok levonatait veszi igénybe, később a rézvésetű lapokat használja átnyomó mintáknak.

A Kereskedelmi Minisztérium az általa felajánlott áraknál tulajdonképen igen nagy számítási hibát követ el, melynek folytán a budai nyomda a levélbélyegeknél kétszer annyit kap teljesítményeiért, mint a bécsi Államnyomda. Az tény, hogy Magyarország az 1867-es közös bélyegeknél 100 drb. levél- és hírlapjegyért 4 kr.-t fizet Bécsnek, azonban ebből csak 2 kr. jut a Hof- u. Staatsdruckerei-nek, 2 kr.-t lefог magának belőle az osztrák Postagazdászati Hivatal — kezelési költség címén (100%). Ilyenformán tehát Budán olyan jól sikerül a bélyegvásár, hogy drágább nyomású eljárásokra is bőven jut. Az árdrágításra a nyomdaszámlák utólagos átvizsgálásánál rájön a Kereskedelmi Minisztérium kebelbeli postaszámvevőiség osztálya. Leleplezése így szól: «Végül megjegyeztetik még, hogy a bécsi cs. kir. posta-

igazgatásnak gyártásai fejében 1—1 levéljegy lap után 2 kr. térítettik meg, a m. kir. Államnyomdának pedig 4 kr. szerződésileg megtérítendő, miáltal ezen értékcikkért minden egyes lap után 2 kr költség a postakincstárnak merül fel». A hibás kalkulációt azonban csak 1880. április 1-én javítják ki véglegesen. Ezúttal Kerkápoly pénzügyminiszter 1871. június 18-án sajátkezűleg jegyzett átiratban kel az Államnyomda minőségi munkájának védelmére: «Ha a levéljegyek árai magasabbnak mutatkoznak az egykori bécsiéknél, az onnan van, hogy az itteni levéljegyek réznyomatok útján állítatnak elő, mely körülmény a fennforgó árkülönbség igazolására elegendő, mert e nélkül a könyvnyomdászilag gyártott levéljegyek egységes ára túlságos drága lett volna. Ami pedig azt illeti, hogy az Államnyomdának a bécsi árak ajánlottak fel, erre nézve kénytelen vagyok megjegyezni, hogy ezen ajánlat csak addig állhat, míg a gyártmányok egyenlő módon készítettők, de nem állhat akkor, ha azok előállításánál lényeges eltérést feltételező kívánalmaknak kielégítése forog kérdésben».

A budai Államnyomda több rendbeli kísérletezés után a jóváhagyott bélyegrajz sokszorosításába fog. Megkapja Bécsből az 1869 óta elfogyott magyarországi példányszámok jegyzékét, a minisztérium is összeállítja a kívánt mennyiséget. Az 1871-ben ténylegesen elfogyott bélyegek darabszáma (milliókban számítva) levéljegy 2 kr.-os 34·20, 3 kr.-os 8·30, 5 kr.-os 147·20, 10 kr.-os 20·20, 15 kr.-os 9·90, 25 kr.-os 0·74, 50 kr.-os 2·45; hírlapjegy 1·57, levélboríték 3 kr.-os 88, 5 kr.-os 91·70, 15 kr.-os 1·35; levelezési lap 39, postai utalvány 144.

Minthogy pedig az új postabélyegek megjelenésének időpontját a kilátásba helyezett 1870 júniusa és decemberje után még 1871. január 1-ről is el kellett halasztani, az Államnyomda minden igyekezetével azon van, hogy ennek premiérjét legalább február 15-én megtarthassák. Előzetes próbanyomatot be sem mutatva, Bauer igazgató 1871. január 27-én a Kereskedelmi Minisztérium elé jegyzéket terjeszt, a postai értékcikkek előállítása körül végzett munkálatairól, egyúttal néhány teljesen elkészített és kikészített minta-

darabot is bemutat, és közli a saját felelősségére eddig ki-nyomtatott példányszámok részletező tételeit.

A cikk megjelölése	Ív v. csomag (100 db)	Előirányozva 3 óra	Kinyomva	Kikészítve	Jegyzet
1. Levéljegy	2 kr.	ív	8.600	24.000	2.100
•	3 •	•	2.500	8.000	
•	5 •	•	36.300	40.000	1.500
•	10 •	•	4.600	3.000	
•	15 •	•	2.400	2.000	
•	25 •	•	100	1.200	
2. Hírlapjegy	1 •	•			
3. Bélyeges					
levélboríték	3 kr.	csomag	230	1.260	
•	5 •	•	20.500	4.230	100 továbbnyomása folyik
•	10 •	•	270	270	
•	15 •	•	270	270	
•	25 •	•	270	270	
4. Levelezésilap	2 •	•	7.100	1.687	1.387 • •
5. Utalvány	5 •	•	36.600	3.100	1.122 • •

A levéljegyek körüllyukasztása és a borítékok enyvezése munkában. Buda, 1871. I. 27.

Bauer Norbert s. k.

Ekkor történik aztán az, hogy az Államnyomda gyakorlatlansága és főként a nyomóformák készítésében való járatlansága folytán a sok fáradozás és előkészítés eredménye fálnak megy és az egész magyar levéljegyügy szinte végzetesen megtorpan. Bauer többre vállalkozik, mint amire képes.

Danielik József miniszteri titkár átveszi a postai érték-cikkek összefoglaló jegyzékét és a mintaként bemutatott, eddig elkészült százas ívek és csomagok két-két példányát. Átvizsgálja Gervay Mihály osztályvezetővel együtt, s az új levéljegyek, hírlapjegyek, bélyeges levélborítékok, elfogadása és forgalomba hozása helyett az ügyiratra a következő «pro domo»-ot írja:

•A bemutatott érték-cikkek kiállítása műszaki szempontból nem sikerült.

A metszés ellen nincs kifogás, az úgy van visszaadva, mint eredetileg tervezve és megállapítva volt. A nyomás azonban igen

hibás, s ezen hibás nyomás folytán, legkivált Őfelsége arcképe van elcsúfítva. A bérmentesítési jegyek eredetileg megállapított mintái szerint ugyanis az arckép fehér körmezőn lévén előtűntetve, a rajzolathoz képest csupán az arckép árnyazatának kellene színezve lenni, s magának az arcnak fehér színben előtűnni.

Ez az egész nem sikerült, mert a színefesték, hibás nyomás folytán kisebb-nagyobb mértékben az egész arcot érte, a miatt első tekintetre mintegy himlőhelyes arcot vél látni a szemlélő.

A hírlapjegyekre ki volt kötve, hogy azok ne, mint eddig, tiszta papírra legyenek nyomva, s kész állapotukban alul bemézőgázva, hanem maga a papiros nyomás előtt olajos mézgatól egészen áthatva, s a rányomott jegyek felragasztás után többé megsértés nélkül levehetőek ne legyenek.

Ez azért szükséges, mert tudvalevőleg a postahivatalok a hírlapjegyeket ritkán betűzik meg, miáltal azon visszaélés történik, miszerint egyesek a fölragasztott jegyeket szépen leveszik és ismét felhasználják.

Vidéki nagyobb városokban, sőt a fővárosban is, legkivált kaszinói szolgálk ily módon egész kereskedelmet űznek. A nyomdaigazgatóság ez utóbbi körülményt, hogy t. i. csak eddigi mód szerint mézgas hírlapjegyeket készítettett, arra hivatkozik, hogy az általa bemutatott készítési mód új szabadalmazott találmány, s hogy e szabadalmat előbb a nyomdának is meg kell szerezni.

A dolgok ezen állásában a bemutatott értékcikkek a közönség, s más idegen postaigazgatások megszólása nélkül forgalomba bocsátani alig lehet.

De miután a levelezési lapok készlete egészen elfogyott, Bécsben magyar szövegű lapokat többé nem készítenek számunkra; azonfelül az utalvány blanquettek elfogyván, a postagazdászat azon biztosítás folytán, hogy az új blanquette értékcikkek első ígéret szerint mult év június, későbbi ígéret szerint december 1-re liferálhatja, — nehogy fennakadás álljon be, nincs más mód, mint a levelezési lapokat és utalványokat elfogadni, s mielőbb forgalomba bocsátani.*

Csaknem 8 millió levéljegy, s több mint félmillió levélboríték válik így felhasználhatatlanná. Csak a levelezési lapok és a postai utalványok kapnak kegyelmet, melyek 1871. február 15-én forgalomba is kerülnek az ügyiraton előadott okoknál fogva.

*

Ha megvizsgáljuk a Bélyegmúzeumban az Államnyomdának e korból származó tárgyi emlékeit s összehasonlítjuk az ugyanott őrzött vázlatokkal, próbanyomatok-

kal és egyéb kész termékekkel, akkor körülbelül megállapíthatjuk, hogy mi minden történhetett az első budai postai értékjegyek először sikertelen, majd pedig sikeres előállítás körül.

Látjuk, hogy felkészülnek mindhárom sokszorosítási lehetőségre. A bécsi minta csak a magasnyomtatásra kötelez. De Budán a jóváhagyott bélyegrajzról magas-, sík- és mélynyomtató formákat is készítenek. A Bélyegmúzeumi elővázlat, s az ugyanott őrzött kitűnő rézmetszetű fejedelmi arckép, úgy látszik, csak a rajzolók irányítására szolgál, hogy a címerjelvény és a fejábrázolásban hiba ne fordulhasson elő. A sokszorosító eljárások tekintetében a nyomdának azonban szabad keze van és sok mindenfélét meg is próbál.

Maradtak reánk magasnyomtatásra (könyvnyomtatásra) és mélynyomtatásra (réznyomtatásra) készített nyomóformák, melyek alkalmazásba kerülhettek a bélyegképeknek köre való átvitelénél is.

A magasnyomtatásra szolgáló lemezek fotokémiával készülnek s azokat galván úton többszörözik. Fel vannak azonban öntve betűmagasságra, hogy nyomdászilag is igénybe lehessen venni. Ezeken a maratás után a rajz vonalai kiemelkednek a forma síkjából. A rézmetszetű lapokon viszont a vésetek árkai bemélyülők. A magasnyomtatásnál a felületre kerül a festék s annak lenyomata bőven feladott festékmennyiséggel történik, úgy hogy a festék a nyomtatott vonal két szélére többnyire ki is csapódik, amint ezt a magasnyomtatásnál előállított postai utalványok bizonyos fajtájánál láthatjuk.

A magasnyomtatásra készített dúcok némi járatlanságot árulnak el. A felületek szemcsések, elmaratások gyakran fordulnak elő, s a kimélyedéseket igen sokszor vésővel kell utánpótolni. Úgy látszik, az ilyen magasnyomás a nyomdát sem elégíti ki, bár elkészítik az összes értékeknek a kliséit, de sem levéljegyeket, sem bélyeges borítékokat nem csinálnak róluk. A dúcok legtöbbször inkább csak átnyomatot vesznek igénybe a könyvnyomtatás céljára.

Ezeket a 2 cm-nél magasabb nyomókockákat százas

bélyegképet adó csoportokba foglalják össze, s arról készülnek száraz csirizrétegű papír-levonatok ívnagyságban, melyeket aztán síma kőre nyomnak át. A kővön a vonalas ábrát savanyított folyadékkal annyira kiedzik, hogy a tükörkép a litografált kővön kb. papírvastagságú domborúságot kap.

Az a szemcsézés, amit Danielik az ügyiraton himlőhelyesnek jelez, nem a festék és a nyomás hibája, hanem a meg nem felelő maratásé és annak átnyomásáé. A szemcsézés rajta van az apadúcon, rajta van a közvetlenül arról nyomott postautalványon, s rákerül átnyomási közvetítéssel végül az 1871. január 27-én bemutatott himlőhelyes bélyegekre is.

A hetvenes években még a földfestéket poralakban maga a nyomdász keveri össze palettakéssel a kencével, legtöbbször márványlapon. Tehát annak alapos eldörzsölése nemcsak a hengeren, hanem az asztalon megy végbe. E körül nincs is semmi baj az Államnyomdában, valamint a nyomásnál sincs. A síknyomásnál a kép levonata igen nagy nyomásfeszültséggel jön létre, a papirost emeltyű-szerkezetek nyomják a kőre. A multiplikációs nyomásnál még külön kell vigyázni az egyenletességre és a biztonságra is. A régi Katasteri Könyomda tapasztalatai e téren nagy segítségként állanak rendelkezésre. A magas nyomtatódúcokról átnyomópapírral való átnyomtatás azonban mégis sok mindenféle zavart okozó eshetőséggel jár.

Hiába igyekeznek az Államnyomda az első nem sikerült kőlapokat utánvéséssel megjavítani. Mutatja az a néhány próbanyomat, melyen a himlőhelyes jelleget kaparással próbálják eltüntetni; kielégítő eredményre ilyen úton nem tudnak jutni. Újra kell kezdeni mindent!

Minthogy a szabály az, hogy az államnyomdai érték-cikklemezek készítése és megsemmisítése csak felsőbb engedéllyel történhetik, a minisztérium 1871. április 4-én elrendeli 15 levélbélyeg, továbbá a 2, 5, 10, 15 és 25 kr.-os levélborítékok eddigi kőlapjainak lecsiszolását: «a megsemmisítés Hedrich János mérnök úrnak jelenlétében és az utasítás 36. §-ának értelmében hajtatik végre.» A

horzsa-kővel való lecsiszolásról külön jegyzőkönyvet vesznek fel.

Bár a mélyített-képű nyomtató formák nagytömegű sokszorosításai a mindennapi postabélyegszükséglet számára nagyobb költséget jelentenek, ekkora kudarc után mégsem lehet másról szó, mint drágább eljárással jobbat nyújtani. Áttérnek tehát az apaminta készítésénél a magasnyomtatáshoz való dúc helyett a rézmetszésre. A rézmetszés az, amely legpontosabban visszaadja az eredeti minta rajzolatát a művészi munka minden vonalhűségével.

Az Államnyomda rézmetsző gárdája pedig elsőrangú. A Bélyegmúzeumban őrzött vésetek, a nagyszámú negatív és pozitív galvano-lemezek arról tanúskodnak, hogy január 27-e után, a kompromittált himlőhelyes magasnyomtató dúcok felhasználását félretéve, frissen vésett rézlemezek átnyomatait viszik át a kövekre, ezzel helyrehoznak mindent, lehetővé teszik, hogy május 1-re az új budai bélyegek forgalomba kerüljenek.

A régi könyomdai direktor a gyorsabb és takarékosabb eljárás kedvéért mégis azt a módszert választja, hogy a vésett rézlemezről zsírpapírral körbe átnyomott könyomtatású bélyeget készített. Ez természetesen még mindig nem hozza napvilágra a reprodukált bélyegképen az eredeti rajz valamennyi élességét. Az átnyomat lágyít, a könyomat pedig még puhábbá teszi az ábrázolást. Az átnyomással készült könyomtatású bélyegek vonalai tehát nem lehetnek soha olyan határozottak, mint a réznyomtatásúaké, s a papíron domború nyomokat sem hagynak. Az ábrázolás vonalával és színével együtt rendesen veszít az élesség is. Olyan viszonylatú ez, mint egy második leöntés ugyanarról a teárról.

Az átnyomás felhigítja és elszélesíti a rajzolatot, megalapítja úgy, hogy ábrája optikailag is szélesebb jelenségként hat. A kis részlet, mint a szemgolyó, szakáll, bajusz, szemöldök, rendesen összefolyik, bozontos lesz. Az áll megkeskenyedik, sőt néha el is tűnik. A vonalértékek inkább folt hatásba mennek át.

A könyomatú lapok készítésével úgyszólván egyidejűleg

megindul a rézlemezekről való közvetlen nyomott réznyomatású bélyegek készítése is. Júliusban már a réznyomó gyorsajtó felszerelésével kizárólag réznyomatású bélyegeket gyártanak, a könyomtatású bélyegek előállítása teljesen megszűnik.

Látjuk, hogy Bauer könyomdai multja alapján a kőlapok védelme alatt akarja megvívni a harcot, de végül is Unrein, Jung és Kovacek rézlapjai diadalmaskodnak, és Harrer, aki bécsi előtanulmányait sem az első, sem a második könyomtatású bélyegek esetében nem tudja ke11őleg érvényesíteni, a galvano-lemezek gyors és kifogástalan készítésével lehetővé teszi a réznyomatú bélyegek sokaságának ontását. A kiváló gonddal készülő vésett lapokról galvano-fürdő segítségével megbízható másolatokat készítenek: a lecsapódó vörösréz veredéke tökéletesen visszaadja a kézzel készült tükörképek minden finomságát. Réznyomatású bélyegekünk szépségének ez a legfőbb tényezője.

Az Államnyomda galvanografiája tolja félre tehát a litografiát és pedig azért, mert a galvanoplasztikának nyomtató formáit nagy képzettségű és képességű szakemberek állítják elő.

A bélyegkutatók a könyomtatású postabélyegeink ismertető-jegyeit már ezeken az eredeti rézlemezeken is megtalálhatják, minthogy a rézlapok adják az anyamintákat a könyomtatáshoz is, s így az anyajegyek rajtuk közvetlen hitelességgel ismerhetők fel. Tekintve pedig azt, hogy milliós példányszámban keltenek életre postabélyegeket, tüzetes vizsgálatuk a legnagyobb biztonságot nyújtják. Viszont, akik eddig könyomatosók ismertetőjegyeivel foglalkoztak, mint Greinert (*Monthly Journal* 1924) vagy Rédey (Hungária 1925) és mások, legfeljebb csak bélyegnyomatok százait vehették szemügyre.

*

Végül még utalnunk kell arra, hogy az 1871-es könyomtatású postabélyegeinket titokzatosságuk és ritkaságuk folytán igen nagy kegyekbe fogadják a bélyeggyűjtők és a bélyegkereskedők. Már 1873-ban jelentkezik egy bélyeg-

árus, aki nemcsak az egész maradék könyomatosakat akarná megvenni, ha volna, de a kövekről új nyomtatásokat is szeretne készíttetni. Egyik sem lehet, mert ekkor már nincs se maradék, se nyomtatókő. Később Pestről, Nagyváradról, sőt Angliából is visszatérnek erre az utánnomási gondolatra. Az egyik azt kéri, ha nincs meg már a régi kő, készíttessenek új követ. A Pénzügyminisztérium már-már hajlik erre, olyan nagy összeget ajánlanak fel érte, az Államnyomda azonban azon a véleményen van, hogy újból elkészíttetni a köveket, arról hű másolattal nyomatokat forgalomba hozni egyenlő volna az állami bélyeghamisítással.

*

A könyomtatású bélyegeinknek legnagyobb érdeme az, hogy sok vajudással bár, de mégis életre keltik a világszép első magyar réznyomtatású postabélyegeinket. A Budán készült 1871-es gyártmány tökéletesebb és magasabb szintű, mint az, amit 1867 óta e nemből Bécsből szállítanak Magyarországnak.

CZAKÓ ELEMÉR.

KIEGYEZÉSI KORSZAKUNK LEVÉLJEGY-ÜGYE

AZ ELEKTRONIKUS FORMÁBAN KÖZREADOTT
KIADVÁNY EREDETI PÉLDÁNYA A BÉLYEGMÚZEUM
OKMÁNY- ÉS IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN TALÁLHATÓ,
30443-AS LETÁRI SZÁM ALATT.

KIEGYEZÉSI KORSZAKUNK LEVÉLJEGY-ÜGYE

Irta:

Dr. CZAKÓ ELEMÉR
ny. h. államtitkár.

Különnyomat
a „Magyar Posta“ 1943. májusi számából.

Budapest, 1943.

Kiegészési korszakunk levélfegy-ügye.

Irta: DR. CZAKÓ ELEMÉR ny. h. államtitkár.

Az 1867-es kiegyezéssel Magyarország kilép osztrák koronatarományi jellegéből és olyan állami életbe kezd, aminőben a mohácsi vész óta nincsen része.

Ferencz József az önkényuralom tizenkettedik esztendejének romhalmazan megegyezést köt a magyar értelmiséggel. Elismeri az ország „történelmi individualizmusát”. Az abszolútizmus bukásakor kiderül, hogy Bach báró közigazgatása a legdrágább a világon. Még a posta is deficitre dolgozik. És Bruck pénzügyminiszter, a levélfegyvek lelkes bevezetője, kénytelen öngyilkosságba menekülni. A legfőbb eredmény pedig az, hogy ezentúl közös-ügyek címe alatt nélkülünk nem lehet többé „rólunk-felőlünk” intézkedni.

Az alkotmányosságot vállaló uralkodó és Deák Ferenc közös műve alapján az egyenlőség és a viszonyosság elve lép előtérbe. A monarchia két felében paritásos irányítással együttesben marad a külügy, a hadügy és a rájuk vonatkozó pénzügy. Az 1867: XVI. t.-c. 18. §-a a magyar posta bel- és külszolgálatát szerződéses alapon szintén leköti bizonyos mértékig. Időnként a kereskedelmi és a vámügyek keretében kölcsönös alku és egyezkedés által „egyforma elveket” kell megállapítani mindkét államterület külön igazgatósága számára. Az egyforma-elvűség azonban a további kifejlődés lehetőségét is magában foglalja: 1888-ban már a magyar posta nemzetközi önállósághoz jut,¹ 1908-ban pedig véglegesen függetleníti magát a rossz emlékeztető osztrák pátensek világától.²

AZ 1867-ES KIEGYEZÉS
ELSŐ LEVÉLFEGYE.
(Kétszeres nagyság.)

A magyar postaügy kikerül a bécsi cs. k. postai igazgatás alul és 1867. III. 17-én a m. kir. földművelés, ipari és kereskedelemügyi minisztérium fennhatósága alá jut. Az önrendelkezés közgazdasági lendülete óriási méretekre emeli a forgalmat. A vasúti hálózat 67-től 73-ig megháromszorozódik, ugyanezen idő alatt a postahivatalok száma a Magyar Szent Korona felségterületén 941-ről 1926-ra emelkedik. A postaszemélyzet megkétszereződik 3.600-as létszámra. A postaforgalom 1868-ban 32.2 millió, 70-ben már 41.5 millió, 73-ban pedig túlhaladja a 64.3 millió darabot. Ugy, hogy a Bach-rendszer réme, a deficit, fokozatosan eloszlik. A magyar posta pénzügyi eredménye 1868-ban még 3.4 millió bevétellel és 3.6 millió forint kiadás-sal zárul. A kezdeti 200.000 forint hiány azonban 1869-től kezdve évről-évre jelentős jövedelmezőséggé alakul át.³

A magyar levélgépjegy eme kedvező körülményeit 1867. IV. 27-től kezdve Gervay Mihály, a legkitűnőbb szervező erők egyike, biztosítja.⁴ Ő az, aki Gorove és Szlávay miniszterek mellett a postai ügyeket vezeti, míg az a teljes önálló kifejlődés útjára nem jut. Gervay előzően Bécsben, Magyarországon és Erdélyben közvetlen postaszolgálatot teljesít már 20 éven át; résztvesz az 1837-iki postatörvény végrehajtásában, az 1850-iki levélgépjegy bevezetésében. De résztvesz 67-ig általában mindenben, ami a további 20 évre a külön magyar postakormányzás számára tapasztalatokat nyújthat.

Az önálló levélgépjegynek, az önálló posta névjegyének a kérdése mindjárt az elején külön gondot okoz. A budai Egyetemi Nyomdára szeretnék bízni annak gyártását. Felküldik Szebenyei Ferencet, az Egyetemi Nyomda ellenőrt, hogy tanulmányt végezzen a bécsi Allamnyomdában. Az általa szerkesztett jelentésből azonban az tűnik ki, hogy a gépek kiegészítéséhez és a munkások hegyakolásához sok pénz és idő szükséges. Szóval a bélyeg-előállítás az Egyetemi Nyomda függvényeként nem valószínűsíthető meg.

Más nyomdaintézetnek hamarjában való életrekelése szintén nem lehetséges, ennek folytán a magyar kormány kénytelenül 1871-ig a bécsi Allamnyomdához fordulni. A Wiener Zeitung 1867:126. számának közlése szerint a magyar és az osztrák kormány között csakugyan megegyezés jön létre, hogy a bécsi Allamnyomdában vagy külön-külön készíttetnek maguknak levélgépjegy, vagy pedig ugyanonnét azonos bélyegképet vesznek használatba.

Először külön magyar bélyegképekről van szó. A bécsi Allamnyomda rendelkezik is magyar művésszel. Azonnal 33 tervezet készül ott⁵ még 1867 elején „welche von einem in den Akten nicht genannten ungarischen Künstler herrühren und zum Teil noch im Stadium flüchtig Hingevorfener Skizzen waren“. Ezeket a tervezeteket zsinórdiszkek ékítik, — mondja az egykorú feljegyzés. Egyikének a közepén a Szent Korona van egyedül, a másikon pedig a Szent Korona a magyar címerrel foglal helyet, a kétéfajú sasos osztrák birodalmi címer ellensúlyozásaként. Ugyanúgy, mint a későbbi 1871-es és 1874-es Magyarországon készült bélyegeken, melyek szintén abból a Gervay-féle felfogásból jönnek létre, hogy a posta körül lehetőleg mindehmi — címtáblán, pecséten, postakocsin, szekrényen és bélyegeken egyaránt — a magyar címer, a postakürt és a Szent Korona szerepeljen a nemzeti színek mellett.

Mikor a magyar kormány a bécsi Allamnyomdában megteszi megrendelését, mindjárt bejelenti, hogy a legrövidebb időn belül a magyar fővá-

rosba szándékozik átvinni a magyar posta- és okmánybélyegek nyomását. Bejelenti továbbá tulajdonjogi igényét a saját költségén készítettett nyomóduccokra. Sőt kiköti, hogy a bécsi Államnyomda tartozik az általa kiküldött magyar munkaerőket szakszerű kiképzésben részesíteni. Mindez az osztrák kereskedelmi minisztérium és a m. kir. földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium közt végbement iratváltás keretében nyer tisztázást.

A bécsi Államnyomda a magyar bélyegügy legelején még szívélyesen tárgyalást is kezd a hivatalos Schlögelmühle-i papírgyárral, hogy a magyar bélyegek számára külön vízjegyeket készíttessen „im ungarischen Texte“. A külön magyar rajzú és külön vízjegyű bélyegek létesítése azonban a gondos előkészítés ellenére is alámerül. Nem magyar bélyegeket, hanem csak „új bélyegeket“ bocsátanak ki, mintha mindent ott kellene folytatni, ahol 1850-ben a Bach-kormány elkezdte. Az osztrákok nem tudnak megbékélni a magyar postaintézmények különváltan is elérhető fejlődésével.

Postabélyegügyünk ezzel a magyar önállósággal szemben visszakozást óhajtó osztrák erőtenyezők behatása alá kerül. Azzal a jelszóval, hogy nem szabad megengedni „Ausztria elpannonizálását“, titkos pozícióharc indul meg. Már a kiegyezés területi rendezésénél az történik, hogy 1867-ben Horvát-Szlavonországok a katonai határőrvidékekkel együtt még nem tartoznak a magyar postaigazgatás alá, egyelőre a horvát-szlavon 99 postahivatalt a kétféjűsasos bélyegek forgalmazásával együtt, a bécsi postaigazgatóság kezeli a magyar postaigazgatás számlájára, amely utóbbi csak 1868. IV. 1-én veszi át azokat a kiegyezésen alapuló közös megállapodásoknak megfelelően. A katonai határőrvidékeket pedig 1871. I. 1-ig katonailag szervezett külön postaigazgatóság vezeti Zimonyban, szintén kétféjűsasos bélyegekkal.⁶

Maguknál a Magyarország és Erdély részére készülő levélbélyegeknél is olyan áramlatok érvényesülnek, mintha sokallának a kiegyezéssel biztosított önállóságunkat s annak tartós voltában nem is hinnének. Az 1867-es egyezményt a 48-as alkotmány sorsára juttathatónak vélelmezik. Egyelőre a vám- és kereskedelmi szövetségből osztrák gyámságot kívánnak kifejleszteni. Nem tudjuk, hogy a levéljegyeknél miként megy ez végbe, mert az „új bélyegek“ kibocsátására vonatkozó eredeti ügyiratokat a Földmívelésügyi Minisztériumban 4462/1923. elnöki szám alatt végzett túlerős „selejtezés“ alkalmával megsemmisítik.

Tény azonban az, hogy az önállóan igazgatott magyar postai szervezet, mely külön bélyegek kiadására jogosult, 1867-ben V. 28., V. 30 és VIII. 31-én kelt három, nyomtatásban is közzétett rendelettel közvetlenül az osztrák kormány 1867-iki V. 24-én és VIII. 22-én kelt rendeletével már előbb engedélyezett levélbélyegeket kapja meg. Az azonos bélyegeknél két államban való megjelentetéséről maguk az osztrákok, így írnak: „Es ist Thatsache, dass bei dieser Ausgabe der in der Geschichte der Postwertzeichenkunde wohl einzig darstehende Fall besteht, dass ein selbständiges Postgebiet Postwertzeichen eines anderen Postgebietes benutzte.“⁷

A BECSEMPEZETT
CSÁSZÁRI KORONA
AZ 50 FILLÉRES
LEVÉLJEGYEN.

(Kétszeres nagyság.)

Az új levéljegyek három rendelete az 1867-ben önállósult Magyarország postabélyegeit ekként bocsátja útnak:

I. (MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA. 59. A m. k. földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumnak 1867. máj. 21.-án 1078. sz. a. kelt hirdetőmánya, új levél- és hírlapjegyek kibocsátása iránt.)

Folyó évi június 1-étől a levelek és keresztkötésű levélposta küldemények úgy, mint az előfizetés útján megrendelt, a szerkesztőségek által földadandó hírlapok szétküldésére, új levél- és hírlapjegyek és jeggyel ellátott levélborítékok fognak használatba hozatni.

E részben a földművelés-, ipar- és kereskedelmi magyar királyi minisztérium a következőket hozza köztudomásra:

1. Az új levél- és hírlapjegyek, valamint a jegyekkel ellátott levélborítékok, Ő Felsége arczképét viselik.

2. A levél- és hírlapjegyek, valamint a borítékjegyek színe ugyanaz, mint a jelenleg forgalomban levőké.

3. A jelenleg használatban lévő levél- és hírlapjegyek úgy, mint a jegyes borítékok még június 15-ig érvényben maradnak. Június 16-tól kezdve pedig a régebbi jegyekkel ellátott levelek és keresztkötésű küldemények, valamint azon levelek, melyek a régi jeggyel ellátott borítékokban adatnak fel, mint nem bérmentesítettek fognak kezeltetni.

4. A használaton kívül helyezendő levél- és hírlapjegyek és levélborítékok június hó 15-ig a postahivataloknál új jegyek és új borítékokkal kicserélhetők, ezen határidőn túl kicserélésnek nem lesz helye.

5. A levél- és hírlapjegyek, valamint a jegyes borítékokra nézve fennálló szabályok, amennyiben ezen intézkedés által nem módosítottak, továbbra is érvényben maradnak.

Pesten, 1867. május 28-án.

II. (RENDELVÉNYEK A MAGYAR POSTA-HIVATALOK SZÁMÁRA. Szerkesztve a kereskedelmi minisztériumban 1867. június 1. Levél és újság számára új bélyegeknél, valamint új bélyegekkel ellátandó levélborítékok kiadása. 1867. 2163.393.)

Elhatározottat, miszerint levelek és újságok számára új bélyegek, úgyszintén új bélyegekkel ellátandó levélborítékok kiadassanak.

Az új levél- és boríték-bélyegek négyszögűek, nem mint eddig domború, hanem lapdoly nyomatúak és arabszakkal környezett köralakú mezőn Ő cs. és kir. apost. Felsége arczképét tüntetik elő.

A legf. arczkép alatt látszik az érték számokkal kitéve oly hozzáadással „kr“ (krajczár) illetőleg „sld“ (soldi).

A levél- és boríték-bélyegek úgy mint eddig következők:

a	2	újkrajczáros (soldi)	sárga	színű
„	3	„	zöld	„
„	5	„	rőzsa	„
„	10	„	lék	„
„	15	„	világos barna	„
„	25	„	boríték bélyegek	viola színűek.

Az újságok új bélyegei négyszögűek halaván viola színűek, s úgynevezett Meander-féle szírfzattal környezett köralakú mezőn Mercur fejét ábrázolják.

Az új levél és újsági bélyegek, valamint az új levél-borítékok Magyar- és Erdélyországban már f. évi június 1-étől kezdve kiadatnak, azonban az ottani közönség szabadságára hagyatik,

miszerint f. évi június 15-ig a kéznél lévő régi levél-bélyegeket és borítékokat bérmentés- és alkalmával felhasználhassa.

Az osztrák birodalom többi részeiben s következésképp Horvát- és Szlavonországban is, valamint a szerb-bánati katonai határőrségben ezen újabb alakú bélyegek és levél-borítékok csak az eddig használt bélyegek és levél-borítékok fennlévő készletének végképeni elfogytával közforgalomba bocsáttatnak.

Az új levél- és boríték-bélyegek egyes minőségük szerint a postaigazgatósági bélyegfőraktárakból a postahivataloknak, s azokból viszont a magánárusoknak, s végre a közönségnek tehát csak akkor kiadandók, ha az illető régi alakú bélyegek és levél-borítékok végkép felhasználtak.

Azon időpont, melytől a régi bélyegek és levél-borítékok érvénytelensége számítandó, annak idejében ki fog hirdettetni.

Kelt Pesten, 1867. május 30-án.

III. (MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA. 129. A m. k. földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszteriummal 1867. augusztus 31.-én 6377. sz. a. kelt hirdetménye, 25 és 30 krajczáros levéljegyek kibocsájtása iránt.)

Folyó évi szeptember 1-től kezdve a már használatban levő 2, 3, 5, 10 és 15 krajczár értékű levéljegyeken kívül 25 és 30 krajczárosok is jönnek forgalomba. Alak tekintetében ezen új jegyek az eddigiekhez hasonló simanyomutűk, s Ő csász. kir. Apostoli Felségének arabesk körzetű mezőn díszlő arcképével ellátva. A 25 krajczáros jegyek az eddigiekhez hasonló idoműk s violaszínek; az 30 krajczárosok valamivel nagyobb teriműjük s halvány rózsaszínek.

Pesten, 1867. augusztus 31-én.

Ha összevetjük e rendeleteket egymással és az azok mintájául szolgáló megelőző osztrák rendelkezések eredeti német szövegével, akkor kitűnik, hogy mindegyike csak rövidített és pongyola fordítással és egyáltalán nem szabatos szerkesztéssel lát napvilágot. Nézzünk néhány példát:

Az 1867-es V. 28-iki magyar nyelvű hirdetmény szövegében (I) arról van szó, hogy a hírlapjegyek Ő Felsége arcképét viselik. Két napra rá, V. 30-án (II.) pedig ugyanaz a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium közli, hogy az ujságok új bélyegei Mercur fejét ábrázolják. A magyar postaigazgatás 1867. V. 1-én lép életbe, de az új bélyegek megjelentetésére vonatkozó tárgyalás már áprilisban elkezdődik a bécsi Allamnyomdában. A május 9-iki próbanyomatokat a magyar kormánynak be sem mutatják. A bélyegeket sürgősen kell nyomni. Június 1-én a frissen kinyomott példányok már rendelkezésre állnak. Idő sincs az előzetes megtekintésre.

A nagy sietségben ilyen közjogilag helytelen kitétel is eszűszik be a II. rendelet magyar fordításába: „az osztrák birodalom többi részeiben“. Holott Magyarország, Erdély, sőt Horvát-Szlavonország és a szerb-bánati katonai határőrség sem nevezhető ekkor már az osztrák birodalom részének. Még a német rendelet is így szól: „in der übrigen Theilen der Monarchie“, értvén alatta az új osztrák-magyar monarchiát és nem a régi osztrák birodalmat.

A MERKUR FEJES
HÍRLAPJEGY.
(Kétszeres nagyság.)

Meglátszik, hogy a magyar posta körül még sok az idegen, az új helyzethez nem simuló elem. A magyar kifejezések tekintetében sincs meg a biztonság, ami már 1848-ban is jobban megvan. A III. rendeletben az 50 krajczáros bélyeg „halvány rózsaszín”, az osztrákban ugyanaz „blass-kupferbraun”. A R. M. P.-ban pedig „rozsaszínek” mondják. Ezek a megnevezések azért zavaróak, mert a II.-ben az 5 krajczáros szintén rózsaszín, illetve az eredetiben „rosarot” jelzéssel szerepel.

A meander-féle cífrázatot sem kell nagy M-mel írni, mert az a meander nevű görög díszítményes szalag neve. A Format „terimének”, másutt meg „türet”-nek van fordítva, a Neukreuzer pedig a II.-ban újkrajcárként, a III.-ban pedig egyszerűen krajcárnak fordítva szerepel.

Mindezek a nagyobb és kisebb eltérések azt mutatják, hogy a megegyezéses „egyforma elvek” nemcsak szükségtelenül egyforma bélyegeket hoznak létre, de Bécs lehetőleg kezébe ragadja a magyar bélyegelőállítás intézését, főleg azért, hogy a külföld felé Ausztria itt is egységes arculatot mutasson. A magyar rendeletek csak másodleöntései maradnak a német főzetnek. Sokszor még a magyar kormány azt sem tudja, hogy az osztrák kormány mit nyomtat ki az ő számlájára. Egyszer királyfej helyett Mercur fejet kap a régi 1851-es osztrák hírlapjegyek megismétléseként. Egyszer pedig az 50 krajczáros rózsá-rozsda-rézsínű bélyegjegyeken a magyar Szent Korona helyett az osztrák öszmonarchia jelképéül a császári koronát csempészik be a Szent Koronával megkoronázott király Magyarországa. Hírnöke ez az Albrecht főherceg mögötti álláspontnak.

Az új bélyegeket egyébként a bécsi Österr. kk. Post. Oekonomie-Verwaltung szolgáltatja ki a magyar postaigazgatóságok számára. Minden 100-as ívet tekintet nélkül az értékek különbözőségére, a nyomási költségen, azaz ívenként 4 krajcárért veszik át. Ezekről aztán az osztrák postai kezeletőség a magyar földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériummal utólag számol el, míg 1879-ben Gervay meg nem szervezi a minisztériumi postaügyosztályból az országos postafőigazgatóságot. Ennek keretében aztán nemcsak közjogi helytállásunk érvényesül Lajtán innét, és Lajtán túl, de kiéül 40 év alatt centiméterről centiméterre küzdve teljes önállóságunk is.⁸

A bélyegelőállítás minden körülményére kiterjed a bécsi, tőlünk idegenkedő és bennünket lebecsülő fuvallat. Az a teljesítmény, amit a bécsi Államnyoda az új bélyegekkal Magyarországnak nyújt, 1867-ben nem áll az 50—67-es évek bélyeggyártó korszakának minőségi magaslatán. Igaz, hogy a munka elnyerése alkalmával az árakkal lemennek, nehogy más versenyezni tudjon vele s így a minőségi romlás indokolt. De mikor nyilvánvalóvá lesz, hogy az ausztriai fogyasztás a raktáron lévő sasos bélyegekkal még évekig kielégíthető, tehát az új bélyegek úgyszólván kizárólagosan csak magyar célokra készülnek, akkor a bélyegek készítése gondosság és minőség tekintetében egészen a keletre exportálandó áruk szintjére süllyed.

Először is a paritásos gondolat kifejezésére kiválasztott fejletleni arcképnél a régi dombornyomások helyett a magasnyomást, ú. n. könyvnyomdai tömegcikkszerű eljárást alkalmazzák. „Lapályos”, azaz „simanyomású” a bélyeg — mondja a rendelet. A vonalas rajzban készült képecske még csak nem is rézmetszet, az eddigi bélyegeknél a díszítményekre is nemesebb

technikát áldoznak. A fej éppen úgy, mint a 61-es bélyegeken, jobbra néz. Az „imperator laureatus” egyeduralkodói külsőségeit is megtartják, de a szakáll már férfiasabb, teltebb. Az uralkodó közeledik harmincadik életévéhez gondolkozása is önállósul, ábrázolása azonban nem.

A levélbélyegek tárgyi jelenségeit leelemelve látjuk, hogy az arc-másol gyöngyszegéllyel koronázott köralakú, teltszinű háttér veszi körül, és az azon túli területet a bélyegidom négyszögéig terjedve, palmetta dísz tölti ki. Alul szintén teltszinű alapon fehéren megjelenő szám és kr. jelzés foglal helyet. Minthogy a 2, 3, 5 krajcárosoknál a kétszámjegyű 10 és 15 krajcárosokhoz viszonyítva kisebb férőhelyre van szükség, azoknál térszűkítés elérése végett külön díszítő-elemeket adnak hozzá.

A tervezet mestere ismertelen. Lehet, hogy Jacoby tanár kezétől származik, aki ezidőtájt hasonló uralkodói fejeket készít Angerer fényképei alapján a bécsi Államnyomdának. A vésnők azonban ugyanaz a Tautenhayn, aki a régiebb osztrák bélyegek nyomóducait is vési.

A nyomóduccok apamintái számára egy acélvéset készül, erről többszörözik galván-úton, anyaminta közbeiktalásával, az összes apamintákat, melyeken azonban még nincs se szám, se kr. jelzés. Ezeket az egyes értékjegyeknek megfelelően utólag és külön véssik, kiegészítve a 2, 3, 5-ös számjegyeknél a térszűkítő sarokpalmetta díszekkel együtt.

A nyomóforma összesen 400 ducot, azaz bélyegképet foglal magában, négyszer 100-100-as tömbbe csoportosítva. A bélyegek közt 1—1.5 mm-es, a tömbök közt 2.5—3 cm-es az üresen hagvott papírsáv. Ez utóbbi a gondosabb (finomabb) kiadásoknál 4—4.5 cm-re szélesül.

A papiros azonos az előző osztrák bélyegkiadások papírjaival. A vízjegy is megmarad, a 7 cicerós (31.6 mm) nagyságú kettős vonalú BRIEF-MARKEN betűkkel, ugyanúgy az egyes tömbök közepén átfutva, mint az előző bélyegeknél. Magyarországon állítólag vízjegy nélküli levélbélyegek is kerülnek a nagy sietségben forgalomba. Minőségileg a papír eleinte inkább puha és egyenetlen, később pedig keményebb és érdecsbb felületű. A fehér papír néha az enyvezés hatása alatt elsárgul, néha pedig a nyomdafestéktől átveszi a rózsaszín vagy kék árnyalatot.

A nyomás különlegesen gondatlan. A nyomóducc egyenetlenségét úgy végzik, ahogy a domború nyomásnál szokás. Nemez lapocskákat (filcet) helyeznek alá. Ez bizonyos játékot enged és csak a domborúságnál indokolt, mert nem szakítja a papírt. Az egyszerű síknyomásnál azonban a lágy alátét folytán a duc vastagon veszi fel a festéket s a rajzolat vonalai nem mélyülnek bele a papírba, hanem a nyomás folytán szétterülnek, megvastagodnak, sőt egymásba is folynak. Ez az ábrázolás tisztaságát nagyban lefokozza, különösen a szemöldöknél, a szemnél és a szakálrésznél látjuk, hogy sokszor a vonaljellegből folthatás lesz. Ferencz József sötét tekintettel, csapzott és egybefolyó állal, tíz évvel öregebbnek jelenik meg. Kropf különösen sok elriasztó, elkent nyomdafestékkel készített, példát gyűjtött össze

A 10 KR. MELLŐL
HIANYZIK
A TÉRSZŰKÍTŐ
DÍSZÍTMÉNY.

abból, amit 67-ben küldöttek Magyarországra. A szakirodalom kétféle típusnak nevezi a tisztább és piszkosabb bélyegnyomatokat, azt hívén, hogy külön nyomóduc is készül. Megállapíthatjuk azonban, hogy 1870-től kezdve, amikor Ausztriában már szintén használni kezdik az efajta levélbélyegeket, az újabb nyomatoknál csak olyan papíregyengetést vesznek igénybe, amelynek segítségével tisztább vonalértékeket tudnak létrehozni. Magyarországon ilyen finomabb nyomatú példány csak 1871. VI. 1-ig forog.

A nyomás egyéb hibáival a magyar bélyegkutatók (Payer, Jászai, Weibert, stb.) elég bőségesen foglalkoznak. Az idevonatkozó szakirodalom a hat postabélyeg-cimlet hatféle színértékénél legalább 60 féle színvariációt tart nyilván. Valószínű, hogy a szorgosabb vizsgálat még ennél is többet tudna kideríteni. A szintadó festék ugyanis, amit a bécsi Államnyomda használ, egyáltalán nem elsőrangú. Sok színbeli árnyalat-különbözőség áll elő utólag. Különösen a 25 krajcáros változtatja a színét fényérzékenysége folytán.

Uglátszik, e levéljegy nyomáshibáinak száma azért is olyan nagyszámú, mert a kezelés is meglehetősen gondatlanul megy végbe. A hibás példányokat kellő selejtezés nélkül küldik Magyarországra. Pl. zöld 3 krajcárosok tévedés folytán az 5 krajcáros bélyegek „rosa-rot” színével is készülnek, csaknem meggypiros színben. Ez olyan feltűnő eset, hogyha már nem a nyomásnál, de legalább a csomagolásnál észre kell venni. Annnyira nem helyeznek súlyt azonban a kifogástalan kiszolgálásra, hogy ilyen vörös 3 krajcárosok nagy számban kerülnek a temesvári postai igazgatósághoz és fel is használódnak Nagybecskerek, Kecskemét, Debrecen, stb. levéljegyezésével, az 1867-ik év szeptemberében és október elején.

A nyomás és a színek sokfélesége mellett a fogazat is elég változatos. Eleinte 9.5 a száma. A vaskos nyomásúak, a „durva szakállúak”-nak nevezettek fogazása is gyatra mert régi. Török Antal bécsi államnyomdai műszaki vezetőtől szerkesztett, 1854. óta működő gépeken készülnek, melyeknek teljesítménye már nem egészen kifogástalan. „A finom szakállrajzú kiadás, valamint az eltérő fogazású példányok már tisztára osztrák bélyegek, minthogy akkortájt már önálló magyar bélyegek vannak forgalomban.”⁹ Aztán a soros fogazóba nem is mindig helyesen rakják be az íveket. Néha nagyobbra, néha

A MAGYARORSZÁGRA SZÁLLÍTOTT SILÁNY NYOMATOK PÉLDÁI,
H. KROPF ÖSSZEÁLLÍTÁSÁBÓL.

(Felnagyítva.)

A „DURVA SZAKÁLL” ÉS A „FINOM SZAKÁLL” NAGYÍTÓÚVEGEN NÉZVE:
AZ ELSŐ NEMEZ ALÁTÉTTTEL, A MÁSIK PAPIR ALÁTÉTTTEL NYOMVA.

kisebbre sikerülnek az egyes alakzatok, azaz egymástól különböző terület-nagyságú bélyegeket szabnak le.

Ezeknek a bélyegeknél mindazonáltal igen nagy a példányszáma. A Magyarországon szerepeltekről nem tudunk külön adatokat, de egy eléggé megbízható becslés szerint elfogyott Ausztria-Magyarországon 2 krajcáros 240 millió db, 3 kr-os 196 millió db, 5 kr-os 1260 millió db, 10 kr-os 150 millió db, 15 kr-os 35 millió db, 25 kr-os 3.5 millió db és 50 kr-os 0.8 millió db. 1871-ben a magyar posta visszaküldi a felhasználatlan íveket Bécsbe. Ennekutána feltűnően sok régiebb és gondatlanabb minőségű bélyegtypus kerül forgalomba Ausztriában is.¹⁰

A lebélyegzések különbözőségei igen nagyszámúak. Müller az 1867-iki bélyegtypusok lebélyegzéseinek számát különféleségek szerint 20 ezerre becsüli Ausztria-Magyarországon. Ez a szám azonban igazolásra szorul. Nálunk 67-ben mindössze 941 postahivatal működik, ez 70-ben 1040-re, 71-ben pedig 1688-ra emelkedik.¹¹

Magyarországon már 1867-ben intézményesen biztosítják az évszámok keletbélyegzőket. Ezeket a kerek, kétkörös, virágdísz nélküli, hó és napot, évet törtalakban jelző, ú. n. szabványos bélyegzőket leltárilag tartják nyilván.¹²

Eleinte az egyes hivatalok külön csináltatják, vagy alakítják át bélyegzőiket. Később az állam központilag rendel ilyeneket a körmöcbányai pénzverdében és a festékszolgáltatást pedig a pesti Strobenz-cég felé irányítja. Külön rendelet szól arról, hogy a beszáradt festéket dísznózsírral kell felhígítani.

Az 1867-es bélyegzők feliratai visszatükröznek valamit a nyelvi kérdések körüli harcokból is. A magyar helységnevek általánossá tett használata mellett átmenetileg megmaradnak Bach-korszakbeli reminiscenciák is, kettős, német-magyar nyelvű megjelölésekkel: Sopron-Oedenburg, Győr-Raab, Pécs-Fünfkirchen stb. Viszont a magyar név mellé is kerülnek a hatféle nemzetiségi nyelvből előretörő példák. A horvátok és a fumeiek külön jogokat élveznek, bélyegzőik: Ossijek-Eszék, Zagreb-Zágráb. stb. Akad hár-

mas nevű felirat is: Szabadka-M. Theresiopel-Subotica, melyre az 1849-es mult és a trianoni jövő egyszerre veti árnyékát.

„Soldi” jellel is találkozunk az 1867-es bélyegeket kiadó rendeletekben, nemcsak az osztrák értékű (o. é.) újkrajcárokról van tehát szó. Magyarországgal kapcsolatban ez annyiban bír vonatkozással, mert az államrendezés alkalmával a két minisztérium a külföldi postákat megfélezi: a bucaresti, giurgevoii, ibrailai, plojestii, galaczi s foksani osztrák posták a magyar postai igazgatás alá jutnak, a többi pedig megmarad az osztrákoknál 67 után is. A dunafejedelemségek valutája nem (o. é.) osztrák értékű lesz, hanem levantei arany marad, azért kell a „soldi” kiadványú bélyegeket Magyarországon is kihirdetni. A soldi bélyegek magyarországi postakezelésben való szereplése azonban rövidéletű, azoknak ügyeit 1868 VII. 24-től kezdve más-ként rendezik, kapcsolatunk velük megszűnik.¹³

„A levelezőlap” megjelenéséről is meg kell emlékezni. A „Die Deutsche Post” 1942: 13. szerint a levelezőlap gondolata már 1865-ben felmerül a porosz főpostahivatalnál. Mi osztrák forrásból úgy tudjuk, hogy Herrman, a klagenfurti katonai akadémia tanára veti fel a Neue Freie Presse 1869. januári számában „Correspondezkarte” címen. Ez tulajdonképpen „postaláviratnak” van elgondolva, előnyomás nélküli kartonlapon, külön felragasztandó bélyeggel s a címmel együtt csak 20 szóig terjedő szöveget tartalmazhat, az akkori távirat díjminimumának megfelelően.

Demény Károly azt írja:¹⁴ Gervaynak köszönhetjük, hogy mint külön küldeményfaj először 1869. X. 1-én a Monarchiában lép életbe a levelezőlap. Ugyancsak Gervay kardoskodik az osztrákokkal szemben az olcsó, 2 krajcáros díjtétel mellett. Azt is tudjuk azonban, hogy Heim Péter javasolja a levelezőlapnak nyomtatványdíjjal való bevezetését. Ez az olcsóság a lényege. Poroszországban csak 1870-ben vezetik be, de nincs különösebb sikere, mert a levéllel azonos díjszabással bérmentesítik.

Pesten 1869-ben első nap 10.000, 70-ben az országban 3.5 millió, 73-ban pedig már 7.5 millió darab fogy el belőle. Eleinte „Correspondenz Carte” a felirata s rajta a kétfejű sas és a magyar címer együtt szerepel. 1869 novemberétől kezdve azonban a magyar címer és a magyar felirat kizárólagossággal foglalja el jogos helyét.

A hírlapbélyegek a levéljegyekkel együtt kezdik meg szereplésüket, rendeleteik is közösek. 67-ben a magyar posta 13 millió hírlapot kézbesít,

70-ben 15.5 milliót, 71-ben pedig 22.3 milliót. A hírlapbélyegképnél némi bizonytalankodás után váratlanul visszatérnek az 1851-es osztrák Mercur-fejes hírlapjegyek ábrájához. Voltaképpen ezt az „à la grecque“ megfogalmazott praxitelesi fejet, utas-kalapjával és meander-körzetével együtt inkább Hermesnek lehetne nevezni.

A fej maga a felt színben nyomott koralakú középmezőn foglal helyet. A külső négyszögletes meander négy sarkában András-kereszt. A keretrész és a középrész koralakja közé négy háromszögletű sarokidom van beleillesztve. A rajtot szintén valamelyik házi grafikus készíti a bécsi Allamnyomdában szobrászati vagy érmészeti gipsz-előminta behatása alapján. Az eredeti tervezetről a bécsi Waldheim-intézetben* fametszetű duc készül, a régi erőteljes 1851-iki fametszet helyett lágyabb tónusos modorban. A fametszet után galvanó-úton apaminta és anyaminta (patric és matric) előállítására történik. A fém apamintát újból átvésik, amely művelet bizonyos keménységet ad a vonalaknak, de egyben az eredeti rajztól el is távolítja. Előfordul azonban, hogy az így kikészített, galvanó-úton sokszorosított nyomóduccok idők múltán elkopnak. Akkor új apamintát készítenek, az eredeti fametszet igénybevételével újabb kiigazításokkal. Ezzel gazdag változatok jönnek létre a gyűjtő-vadászat számára.

Nálunk a Mercur-hírlapbélyegeket 4 évig, Ausztriában 33 évig vannak forgalomban s ez idő alatt háromszor igen jelentékenyen átvéselt apamintát készítenek hozzá. Itt is előfordul, hogy nemez (filc) alátéttel eleinte vaskos nyomású, később pedig papír-egyengetéssel finomabb rajzolatú példányok látnak napvilágot. A Magyarországon forgalomba hozott összes Mercur-fejes bélyegeket mind az 1867. júniusában használt apamintáról készülnék. Ausztriában nevezetesebb változás az 1873-as és 76-os utánvésés alapján fordul elő; nekünk ekkor már külön hírlapbélyegünk van. Ez a meglehetősen faképtű Mercur-fej nem örvend nagy tetszésnek, azért is fúrják-faragják annyiszor. Viszont Ausztriában az 1876-iki megszépítő javítással annyira meg vannak elégedve, hogy még 24 évig használják.

Az 1867-ik Mercur-fejes hírlapbélyegeket ugyancsak négyszer 100—100-as bélyegképet tartalmazó tömbökben, azaz egyszerre négyszáz példányban nyomva készülnék. A forgalomban azonban csak 200 példányos ivekben jelennek meg.

A hírlapjegy papírja érdesfelületű, vaskosabb állagú, de puha fogású. Vizjegye ugyanabból a német feliratú kettőzött vonalú betűkből van összeállítva, mint az előző osztrák hírlapbélyegeknél: ZEITUNGS MARKEN. A finomabb nyomás csak 1874. közepén veszi kezdetét, — mondja Müller. Magyarország ekkor már eltávolodott ennek áldásától. Ellenben megállapítható, hogy a levélgjegyek duca acélvését, a hírlapjegyeké pedig fametszetet. A fametszetek vésetének árka nem olyan mély és hamarabb rakódik bele az elpiszkolódást előidéző festékréteg. A hírlapjegyeknél tehát lehetőleg még több a maszatos példány, mint a levélgjegyeké.

A bélyegeket „halaván viola“ színe is a legingadozóbb színekhez tartozik. A „halaván“ jelző szinte az elhaláshoz kapcsolja a szín-tisztaságot. A mai

A SCHLÖGELMÜHLE PAPIRGYÁR VIZJEGYEI

SZEREPELNEK A MAGYAR POSTA

ÉRTÉKCIKKJEIN 1869—1871.

Betűmagasság 31.6 mm.

BRIEF-COUVERTS.

ZEITUNGS-MARKEN.

BRIEF-MARKEN.

gyűjteményekben az 1867—69-es évekből barnás szürke, rőt-szürke, az 1869—71-ből pedig vörhenyes, sőt kékes árnyalatokra is bukkanunk, a viola-lila festék keverési és fényhatási érzékenysége szerint.

„Az első magyar bélyegek” kegyeletes felirattal szerepelnek az 1867-iki bélyegek a Millenáris kiállításon.¹⁵ Viszont vannak bélyegkutatók, akik ezeket „közösügyes” bélyegeknak szeretik nevezni;¹⁶ közösnek azért, mert Ausztriához láncol bennünket, ügyesnek pedig azért, mert a kr. rövidítést krajcárnak és Kreuzernek lehet olvasni egyszerre.

Meg kell azonban ma már érteni ennek a bélyegkorszak-indításnak összes vonatkozásait. A politika forgatagában nem mehet másként. Lónyay, Goróva és főként Gervay viszont őrt áll. A kiegyezéssel nem forradalmat csinálnak, hanem a biztos erősödés és fejlődés számára nyitják meg a kapukat. Mintha a Széchenyi szelleme lebegne fölöttük.

Kétségtelen, hogy a régi osztrák közösségi gondolat utóregzésével még évtizedekig kell birkózni. A bélyegeknél a pénzértékkel való azonossága is kapcsoló erőt jelent. Görösös ragaszkodás nyilvánul meg tehát Bécs felől az irányban, hogy mindkettő formája kifelé az öszszmonarchia létezésének látogatát keltse.

De nekünk az 1867-es levéljegy biztos lépcsőfokul szolgál mégis arra, hogy eljussunk a 71. és 74-es kifogástalan bélyegalkotásokhoz. Ha Bécsből roszszat szállítanak nekünk és el akarják fátyolozni e kis képecskéken is önállóságunkat, az legfeljebb azt eredményezi, hogy Budán felkél a vágy a jobb, szebb és magyarabb bélyegtemmelés iránt. Az abszolútizmussal kifosztott országnak ugyan nincs egyebe, mint az akaraterje és a hazafisága. Ezzel azonban meg tudja teremteni összes eszközeit; megszervezi a külön m. kir. államnyomdát és beállítja a legmagyarabb levélbélyegek tervezéséhez Unrein és L'hiver térkép rajzoló műszaki tisztakat is. Az a királyfej, amely nem nagyon mosolyog reánk, de mindig becsületesen megtartja azt, amit ígér, 1871-ben már a postajegyeken maga mellé emeli a koronás magyar birodalmi címert, 1874-ben pedig megengedi, hogy a maga képe helyett Szent István koronája teljes magyar felirattal ragvogjon a magyar postakürt felett.

Történelmi szemszögből nézve tehát, a kiegyezés olyan kereteket ad, melyeket az arra hivatott férfiak tartalommal tudnak kitölteni. E korszak levéljegy-ügyének legfőbb érdeme, hogy áthidalja a paritásos elvek nehézségeit az egy személyben ábrázolható magyar király és osztrák császár képének segítségével. További értéke pedig az, hogy ébrentartja és megvalósításra érleli a magyar jogok és vágyak folyamátát.

¹ Forster Károly dr. Magyar Posta. 1932 : 369.

² 1908 : XII. t.-c. 18. §.

³ Henney Vilmos: A magyar posta története Bp. 1926 : 187. Lukács Béla: Posta és távirat-ügyünk. Bp. Közérdek. 1880.

⁴ Demény Károly: Magyar Posta. 1936 : IV.

⁵ Koczynsky: Die Geschichte der Stempelmarken in Österreich. Wien, 1924 : 335.

⁶ 1868 : IV. t.-c. 1. §., 1871 : I.t.-c. 1. §.

⁷ H. Kropf: Die Postwertzeichen der Oesterr.-Ungar. Monarchie. Prag, 1902 : XV.

⁸ 1908 : XII. t.-c. 18. §.

⁹ Dr. Weisert Győző: Magyarország levélbélyegeinek katalógusa. Pozsony, 1925 : 25.

¹⁰ Edwin Müller: Die Postmarken in Österreich. Wien, 1927 : 198.

¹¹ Hüberth Károly: A postaintézet Magyarországon. Közseg. 1886 : 212.

¹² Monus Ferenc dr. Magyar Posta. 1941 : 459.

¹³ 1869 : X. t.-c. 1. §.

¹⁴ Magyar Posta. 1936 : 162.

¹⁵ Fayer Béla: Die Briefmarken des Königreichs Ungarn. Berlin, 1920 : 13.

¹⁶ Rédey Miklós: Könyvamosaink. Bpest, 1921 : 3.

Das ungarische Briefmarken-Wesen im Zeitalter des Ausgleiches. DR. ELEMÉR CZAKÓ, Staatssekretär a. D.

Im Jahre 1867 erhielt die ungarische Post ihre Selbständigkeit und der Postverkehr ging in den folgenden Jahren einem gewaltigen Aufschwung entgegen. Die Herstellung der eigenen Briefmarken machte aber der selbständigen Postverwaltung besondere Sorgen. Mangels einer ungarischen Briefmarkendruckerei mussten die ungarischen Briefmarken in diesem Zeitalter in der Wiener Staatsdruckerei gedruckt werden. Die in Wien gedruckten Postwertzeichen waren zwar neue Briefmarken, aber sie entbehrten jeder ungarischen Eigenart. Die Qualität dieser Wertzeichen war auch nicht gut. Die Marken wurden in grosser Anzahl in Verkehr gesetzt. Neben den Briefmarken spielten die im Jahre 1869 erschienenen Korrespondenzkarten eine wichtige Rolle im Postverkehr. Die in diesem Zeitalter hergestellten Postwertzeichen legten den Grund zur Entwicklung der später (1871 und 1874) herausgegebenen künstlerischen ungarischen Briefmarken-Schöpfungen.

*

Le timbre-poste hongrois à l'époque du Compromis. M. le DR. ELEMÉR CZAKÓ, Sous-Secrétaire d'Etat e. r.

En 1867 regagna la poste hongroise son indépendance et dans les années suivantes, le trafic de la poste prit un puissant essor. La fabrication de ses propres timbres-poste a cependant donné du souci à l'Administration de poste devenue indépendante. A défaut d'une imprimerie hongroise pour timbres-poste, les figurines de Hongrie ont dû être confectionnées, à ce temps, dans l'imprimerie d'Etat à Vienne. Les figurines postales imprimées à Vienne étaient des nouveaux timbres-poste, mais elles étaient dépouillées de tout caractère hongrois. La qualité de ces figurines laissait aussi à désirer. Les timbres furent mis en circulation en un nombre considérable. En dehors des timbres-poste, les cartes postales introduites en 1869 ont joué un rôle important dans le trafic des postes. Les timbres-poste fabriqués à cette époque ont fondé les bases pour le développement des timbres-poste hongrois de création artistique qui ont été émis plus tard (en 1871 et 1874).

MAGYAR BÉLYEGEK SZEMLÉJE

**AZ ELEKTRONIKUS FORMÁBAN KÖZREADOTT
KIADVÁNY EREDETI PÉLDÁNYA A BÉLYEGMÚZEUM
KÖNYVTÁRÁBAN TALÁLHATÓ, 1186-OS LETÁRI SZÁM
ALATT.**

C Z A K Ó E L E M É R

M A G Y A R
B É L Y E G E K
S Z E M L É J E

A M. KIR. PÓSTAVEZÉRIGAZGATÓSÁG (BÉLYEGMŰZEUM) KIADVÁNYA
KÜLÖNNYOMAT A SZÉPMŰVÉSZET 1940. III. SZÁMÁBÓL

EZ A SZEMLE KÉSZULT
A BÉLYEG FELTALÁLÁSÁNAK
SZÁZADIK ÉVÉBEN
MDCCCXXL

1186

BÉLYEGMŰZEUM
KÖNYVTÁRA

7011

zúttal nem bélyegprimadonnákról, különlegességekről vagy ritkaságokról, hanem csupán művészeti szemlélődésről lesz szó. A bélyeg szemünk előtt erősödött sokféle ágazógazdasági tényezővé, mellette azonban a művészi kultúrának is zászlóvivője maradt.

A legelső magyar bélyegtervezetet történeti festőnk, *Than Mór* készítette 1848-ban. Mikor Kossuth Lajos felismerte az angol találmányú bélyeg világhódító jelentőségét, megbízta a 24 éves művészt, aki félig jogász, félig Barabás-tanítvány volt ezidőtájt, hogy készítsen egy tollrajzot. Vázlata tréfás német aláírással került a nyomdába: „Das hab' auch ich gethan — *M. Than.*“

A tervezet valóban nem volt korszakalkotó. Címeres-koronás-kalászos kompozíciója mégis megérdemelné, hogy századik születésnapján kegyeleti emlékbélyegként feltámadjon. Két évvel megelőzte az osztrák bélyegeket, de a szabadságharc sodrában sokszorosítása elmaradt. Utána pedig 1850-től kezdve, több mint két évtizeden át, épp az osztrák bélyegek vendégszerepeltek Magyarországon: a rossz emlékezetű két-

fejű sasos, a jóvágású Merkur-fejes s az össz-monarchiát képviselő, domborúan nyomott uralkodói arckép.

Ferencz József bachkorszakbeli babérfejes bélyege az one penny-s Viktóriának a rokona. De míg a legelső angol bélyeg nemesen klasszicizál, mintha az antik érmek és gemmák művészete szállott volna reá örökül, addig Bécsben először tisztviselők kezelésébe került. Aktákon írták elő a cézári arcél, a szakáll-állás és a babérkoszorú elhelyezési mikéntjét. Közben természetesen elröppentek a legfőbb finomságok. A maradék pedig később hervadt el a vésnökök, a kő- és könyvnyomdászok kezén.

A hódolatra beállított babéros fej még a kiegyezés után is kísértett sokáig. 1871-ben *Unrein János* az 1867-i bélyeg helyetteseként magyar címerrel díszített bélyeget készített, melyet már Budapesten sokszorosítottak könyvnyomásban és rézvésetben. A végleges magyar bélyeg azonban csak ezután keletkezett. 1874-ben jelent meg csendben, szinte házilig előállítva *L'Hiver János* államnyomdai rajzoló „levélborítékos” bélyege. Sok kedvesség volt ebben a szerényigényű és józan termékben. Főérdeme, hogy a Szent Korona rajza és a magyar felirat egész szabatosan utalt külön államiságunkra és külön nyelvünkre. A közösügyes időkben már ez is vívmányszámba ment.

A milléniumtól átfűtött gondolkozás a bélyeg sorsát is magasabb igények felé terelte. Az illetékes minisztérium, küzdve az osztrák posta pátenssel és hivatkozva az új korona pénzegységre, 1899-ben pályázatot

iratott ki „hogyan az értékjegyek rajzában oly művészeti sajátosság nyilvánuljon meg, amelytől a magyar képzőművészet fejlettségi fokára a postajegyek világforgalma útján is kedvező következtetés legyen vonható“. Az 56 pályázó 166 művének elbírálását a Képzőművészeti Tanács legnagyobb tekintélyei végezték. (Elnök volt a múzeumalapító *Ráth György*, tagok: *Lotz, Benczur, Fadrusz, Feszty*.) Kiadták az első és a második díjat; a kivitelezésnél azonban mégsem ezek közül választottak. Hanem a „turulos“ bélyegekhez lett szerencsénk. Ez volt a leghosszabb ideig forgalomban, mindazonáltal nem tartozott a legjobb bélyegek közé. *Böhm János* művének létrejötté a szecesszió igen kedvezőtlen korszakára esett. Még nem tudott elválni a barokk volutától és rácsozattól, de már bőséggel alkalmazta a rendeltetés nélküli díszítményeket. Feliratos betűi hídalakba voltak kényszerítve. Legnagyobb nyugalanságot pedig rajta a távlat s a síkszerűség harca keltett. A Képzőművészeti Tanács nagy nevei bizonyára ezekért nem szavaztak rá.

Üzemi, háborús és egyéb gátlások folytán az 1910-ben kiírt új pályázatból csak 1917-ben lett bélyeg. *Tull Ödön* 1200-nál több pályamű között „az aratók“ bélyegtervével érkezett be elsőnek. Sajnos, a tőlünk némileg idegen „3 krajcáros“ bélyegek magaslatáig ez sem jutott el. Inkább illusztráció volt, mint bélyeg. Köz-

Than Mór. 1848.

szereplése mégis olyan hosszú időre nyúlt, hogy bel- és külföldi filatelisták kérték a postát, küldje már az „aratókat“ pihenni. Buzdításul a menesztéshez kül- és belföldi művészek gúnybélyegeket is rajzoltak hozzá.

A bélyeggyűjtők köre jelentősen kiszélesült a háborúk után. Ekkorra már a bélyeg túlhaladta régi szerepkörét; nemcsak levelet bérmentesítettek vele, hanem valóságos miniatűr emléklap lett belőle: „ragasztható halhatatlanság”. Hirdetője országoknak, nagy férfiaknak, eseményeknek . . . A gyűjtők a tudomány és a művészet, továbbá a célszerű vagyontartalékolás segéd-
eszközét vélték felismerni benne. Úgy kezelték a nagy

Unrein János. 1871.

gonddal és áldozatkészséggel rendbe rakott sorozatokat, mint házi múzeumot, zseblexikont vagy értékpapírok safe-jét. A történelmi, földrajzi és gazdasági témák után jótékonyági, sőt politikai eszmék is kapcsolódtak az ábrázolásokhoz. A bélyegek előállítására technikailag művészileg szintén fejlődött; tárgyköre pedig lépést tartott a kemény dübörgéssel rohanó idők legfrissebb aktualitásaival.

IV. Károly és Zita koronázását *Petthely Gyula* mutatta be. Valamivel később valamivel jobb arcképbélyeget csinált a koronás királyi párról *Földes Imre*.

Az udvari fény mellett sötétebb színek is tárultak eléink *Divéky József* és *Haranghy Jenő* hadisegély-bélyegeiről: lövészárok, kézitusa, harcos turul, szívekbe marcoló előérzeteket keltve. Majd 1919-ben jött a sötét-

Diósy Antal: A Szt. István
emlékbélyeg-sorozatból. 1938.
Szt István halála.

Légrády Sándor és Márton
Ferenc: Horthy Miklós-
jubileum. 1940.

Diósy Antal népies bélyeg-
tervezete. 1938.

Légrády: Pax-Ting. 1939.

Tóth Gyula: Mátyás király
emlékbélyegeiből. 1940.
A hollós címer
Vajda hunyadi gyámkö.

Légrády—Márton:
Felvidék. 1939.
A magyar Angelus a
kassai dóm képével.

Fery Antal: Szt Erzsébet.
(Terv. 1937.)

Rauscher Juliska u.
Légrády. 1933.

lelkű tanácsköztársaság, mely kommunista hírverés céljaira foglalta le a bélyegeket is. Rajzolatjaik talán jobbak voltak, mint céljaik. *Bokross Ferenc, Fekete Oszkár, Gara Arnold és Gróf József* készítették a magyar szovjet-bélyegeket.

Az idők kerekét azonban nem lehetett az ezeréves magyar lelkiség szellemével szembe forgatni. Egyszer csak megjelentek *Helbing Ferenc* alázatos áhítattal rajzolt Madonnás bélyegei. Patrona Hungariae újból felemelte a porba sujtott reménységeket s a bélyegek is új utakra tértek. Gyakoribbak lettek, s szorosabb frigyre léptek a művészettel.

A hadifogoly-bélyegeket szintén *Helbing* tervezte. *Kovács Erzsébet* csinált Petőfi-bélyeget s az anyákét. *Megyer-Mayer Antal* a magyar Ikaroszt, *Biczó András* jótékonyági gyermekképet, s ugyancsak *Helbing Ferenc* a magyar bélyeggyűjtők kedvencét, az Ősmagyar Nyilazót készítette el. *Rauscher Juliska* bélyege, *Pálinkás Béla, Drahos István* és *Brandmayer Vilmos* rajzai még az említésre méltók.

A postavezérigazgatóság közben a magyar kiválóságok arcképsorozatával kívánta erősíteni a nemzeti tudatot. A Magyar Pantheon Széchenyi eszménye szerinti „emberfő“-főlényünket tárta a világ elé. Jó és hiteles előképek után *Helbing, Márton Ferenc* és *Légrády Sándor* dolgozták fel ezen anyag nagy részét. E közé illeszkedett be *Amerling Széchenyije, Horovitz Aranya,*

Haranghy. 1916.

Munkácsy önarcképe és *Mányoki Rákóczi*a is. Sok érdemük volt az államnyomda retusálóinak abban, hogy a finom, sápadt arcok mindegyike a magyar képességek hőseit olyan elfogadhatóan véste a köztudatba.

Ez a bélyeggazdagság nagyszámú művészgárdát vonzott a bélyegekhez és kifejlesztette a sokszorosítás gyakorlatát is. Az államnyomda a vonalas magasnymású eljárás után a mélynyomású raszteres sokszorosítási lehetőséggel állott rendelkezésre s a legnemesebb színek kimeríthetetlen skálájával. A mélynyomás számára ecsettel, tetszés szerinti nagyságban lehetett a bélyegtervezetet készíteni, ami a művészek festőiesebb és szabadabb elgondolásának kedvezett. 1932-ben nagy táblaképet, *Liezen-Mayer*

Földes Imre. 1918.

Sándor Szt. Erzsébet festményét is átvitték mélynyomású bélyegre, ami elvi alapon tulajdonképpen ellentétben áll a bélyegszerűséggel. *Wigand Ede* annak igazolására címeres bélyegeket tervezetett a finn, dán, svéd és észti bélyegek alapján indulva.

Mindig is az volt a bélyeg stiláris követelménye, hogy kicsi helyen sommázva, összefoglaló egységben adja elő a művész mondanivalóját. A grafikában a bélyeg valahová a plakát és az exlibris közé helyezhető el. Dekoratív legyen s mégis tartalmi erejével kössön le. Mindezeket nálunk különösen két művész tisztázta végérvényesen pályadíjnyertes és megbízásra készített szépszámú bélyegalkotásai során. Az egyik a régebben

szereplő *Helbing Ferenc*, a másik pedig a fiatal *Légrády Sándor*.

Helbing Ferenc az, aki megkedvesítette a magyar bélyegeket. Az ő művészi igazsága olyan, mint a régi bor: erős és tiszta. Ábrázolási módja mindig becsületes és mindig értelmes. Nem felülről szállt le a bélyegrajzolásához, mint *Kaulbach*, hanem benne élt. Művei dekoratív egységben maradtak; a betűk és a számok éppoly fontosak nála, mint a kép. Már 1898-ban pályadíjat nyert okmánybélyegével. I. díjat nyert Londonban is: Jókaiját, sport- és hadifogoly-bélyegeit német szakkönyvek hozták példaként. Rajzaiban nincs tétovázás, még képzeletét is inkább leszorítja. A valóság talajáról nem szívesen kalandozik el, de alakjai a típusok felé hajlanak. Repülő, Szent László, Szent István, Szent Imre, Pázmány, Horthy és még sok más bélyegével, de különösen a lehalkított érzéseket sugárzó három Madonna bélyegével a legszélesebb körű közönség elismerését biztosította magának.

Légrády Sándor inkább a csapongó képzelettől megmámorosított bélyegek mestere. Ötvös és üvegfestő volt, grafikájában azért tud lehelletfinoman cizellálni és fényhasábokkal cikkázni (1936-os légiposta). Mindenkinél többet ismer a szakmabeli rejtélyekből: a bélyegkészítés nemcsak hivatása, hanem hivatala is. Már a budavári emlékbélyegeknél elkezdte a csodák

Wigand vázlata.
1924.

és a víziók megjelenítését. Templomai alabástromból faragott álmjelenségek, fölöttük felhőként gomolygó jelképek. Pax-Ting-jei lírikusan poetizáló pengetések. Protestáns-bélyegein a sok tónus után vonalhangsúlyokkal virtuózkodik. Horthy bélyegein megfog

Helbing Ferenc. 1920.

a tartalmi mélység; megformálásánál *Erdey Dezső* és *Márton Ferencc* alkotásai is segítségére voltak. A kultúrnépek nyilvánossága előtt a siker kapuját nyitotta meg számára. E bélyegek földöntúli mély benyomást keltenek. Magyar történelmi érzéssel, a valóság túlértékelése nélkül, különleges formanyelvével adta elő epikáját, amint felmagasztosított alakjai előviharnak a kilencszázéves, szinte mithikus félhomályból. Más bélyegein is találkozunk szenvedélyes lendülettel és költői szárnyalással. Lobogó lelkesedéssel készítette a keleti visszatérés emlékbélyegét, összesen négyet. Árvízi hőse már csaknem Toldi reinkarnációja. Repülői kápráztatnak. A Szent Koronánál foszforeszkáló erőforrás. *Légrády* olyan friss mindig és annyira romantikus néha, hogy a világ filatelistáinak elsőszámú közkedvence lett. Amerikában rászavaztak első helyen, Svájcban francia műbírálók leveleztek vele, a szakreferádák pedig Londontól Bécsen át Pozsonyig feléje nyujtották az elismerés pálmáját. A virágzó fiatalság és az újszerű

Konecsni György: A magyar művészetért. 1940-ik év legutolsó bélyegsorozata.

Légrády Sándor:
Árvíz. 1940.

Márton Ferenc. 1927.

Légrády Sándor:
Erdély. 1940.

Légrády Sándor +
Szt István. 1938.

Légrády: Bethlen. 1939.

Jeges Ernő: A korona elhozatala
Rómából. (Terv. 1937.)

Petten Sándor: Debreceni
nagytemplom. 1938. (Terv.)

művészet képviselőjét üdvözlük személyében. Ezek után jövőjétől csak a legbiztatóbb fejlődést várhatjuk. Fokról-fokra halad az önfegyelmelés magaslata felé. Képzeteinek iramai rendezettebb ritmusokra váltódnak fel. Belső feszültsége pedig nemcsak látomásokat vetít ki, hanem rajzbeli biztonsággal is erősödik.

Bélyegkultuszunk mai idején, mikor a gyűjtők negyedmillióra tehető példányszámot is felvesznek közvetlen vásárlással egy-egy bélyegből, a művészeket nem kell lámpással keresni. Postánk bizonyos elmélyedéssel tudja életre kelteni sorozatait. A Művészeti Tanácsnak nemcsak bírálatát veszi igénybe, de kiválasztott előadókkal a tárgykörbe is bevezeti a művészeket s felügyel a sokszorosítás menetére. Ha pedig szükség van rá, a legilletékesebb szakembereket kéri fel. A Szent István sorozathoz például támogatást nyújtott *Hóman Bálint*, *Lepold Antal*, *Gerevich Tibor*; a Magyar Szentekhez *Vargha Damján* és így tovább. Az eredmények azután akkorára nőttek, hogy a bélyegekkel foglalkozó művészek tanulmányait máshol is felhasználták. Így jöttek létre *Jeges Ernő* székesfehérvári kompozíciói, *Diósy Antal* milánói nagy faliképe, *Légrády* levelezőlapjai stb. A művészek sokat adtak, de maguk is meggazdagodtak.

A szűkebbkörű pályázatokra újabban meghívást nyertek esetenként: *Fery Antal*, *Molnár C. Pál*, *Ha-*

Haranghy. 1927.

ranghy Jenő, Jeges Ernő, Dely Anna, Szüts Pál, Jaschik Almos, Végh Gusztáv, Berán Lajos, Szemes István,

Biczó András. 1924.

Pohárnok Zoltán, Muhics Sándor, D. Szabó István, K. Lukács Kató, Györgyfy György, Kövesdy Géza, Englerth Emil, Gebhardt Tibor, Jantschy-Jáky Béla, Pál György, Domanovszky Endre, Cziglényi Ádám, Szathmáry István, Horváth Jenő, az erdélyiek közül Kós Árpád, Nagy Imre, Gy. Szabó Béla, gr. Teleki Ralph,

a felvidékről Harmos Károly stb. Kiemelkedő sikereket értek el a következők:

Márton Lajos készítette a Magyar Szentek sorozatát. Nem kereste a mélyértelműséget, de alakjai előkelőséggel reprezentáltak. Örülhetünk, hogy a Szent Flóriánok és nepomuki Szent Jánosok mellett láthatjuk árpádházi szentjeinket is. A legrégebb templomaink tele voltak velük. *Petten Sándor* riportrajzok szellemében ünnepelte a felvidék egy részének visszatérését. A forró események valóságát lopta a szívekbe. *Tóth Gyula* szobrászilag tömörítette Mátyás király emléklapjait. Elgondolása és ábrázolási módja nemcsak az újdonság ingerével hatott, de bírálóinak egybehangzó tetszését is elnyerte. Különösen a Hunyady-címer és a Vajda-Hunyad bélyegei váltottak ki elismerést monumentalitásukkal.

Diósy Antal az 1938-as Szent István bélyegek második sorozatának alkotója. A hit és a történelmi ihlet

trónusára a Raffael előtti egyszerűséget ültette. Az olaszok is adtak ki giotteszk Szent Ferenc bélyegeket. *Diósynál* szintén a lelki elemek viszik a szót. Nagyvonalúsága alig fér el a bélyeg börtönében. Alakjai majdnem ornamentummá finomodnak. Kompozíciói pedig magasan felette állanak az operai végjelenetként ható amerikai bélyegek sokadalmain. *Diósynak* van még egy magyar népies bélyegsorozata, mellyel első díjat nyert, de mindeddig még nem sokszorosították. E bélyegeknek barátokat szerző ereje volna nemcsak a somogyi tükrösökből eredő ősi zamatja révén, de művészeti rangja folytán is. Még egy elsődíjas pályaműről tudunk, melynek szerzője *Konecsni György*. A „művészetért“ című sorozatán szálfinom árnyalatokkal fejezte ki magát a görög gemmák varázslata alatt

Helbing. 1926.

Helbing. 1925.

állva s ametiszt és karneol színekre gondolva. Sugártestű alakjai egyébként testvérei, a francia *Roty* „Magvetőjének“ és a német *Cissarz* „Faültetőjének“. A magyar lelkiségű irodalom, építészet és gondolkodás sohasem ellenezte sem a klasszist, sem a klasszicizálást. A népies s a történelmi bélyegek megjelenetése tehát nagy nyereség volna számunkra. (*Konecsni* művészbélyegei időközben meg is jelentek. Első négy napon 150.000 sorozatot vásároltak

fel a gyűjtők. További 150.000 példány utánnyomása vált szükségessé.)

A bélyeg maga tragikusan kicsiny hely ugyan, mégis az azon megnyilatkozó igazi művész szava eljut széles e nagy világon mindenhová. Éppen ezért bélyegtervezőinket kár volna túlterhelni realista vá-

Helbing. 1924.

gyakkal és hivatalos előírásokkal. Nagyon helyes irányvonalon halad a posta jelenlegi bírálati és díjodaitelési rendszerével: az Irodalmi és Művészeti Tanács segítő kezével, oldalán az államnyomda szakértelmével, főként pedig a saját maga tapintatos és megértő szervező munkájával. Nemcsak mecénási szerepet tudott elfog-

lalni, hanem biztosította a legutóbbi magyar bélyegeken a viszonylag elérhető legjobb eredményeket is. Büszkén állapíthatjuk meg, ezek a megértő és segítő módszerek révén a magyar bélyegkészítés belső életerejével eljutott oda, hogy számottevő erkölcsi és anyagi érték lett alkotásaiból a nemzetközi megbecsülés területein.

FÜGGELÉK

Magyar bélyegekkal kapcsolatos művészek. (Első szereplésük évszáma.) ABT SÁNDOR (1898), AMERLING FR (1932), BARABÁS MIKLÓS (1922), BAYER (1868), BECK Ö. FÜLÖP (1898), BERÁN LAJOS (1937), BICZÓ ANDRÁS (1924), BOKROSS FERENC (1919), BOROSS RUDOLF (1900), BÖHM JÁNOS (1900), BRANDMAYER VILMOS (1916), CZIGLÉNYI ÁDÁM (1938), DARABOS-DRAHOS ISTVÁN (1937), DELY ANNA (1939), DIÓSY ANTAL (1938), DIVÉKY JÓZSEF (1916), DOMANOVSKY ENDRE (1940), DÖRRE TIVADAR (1916), ENGLERTH EMIL (1938), ERDEY DEZSÓ (1940), FEKETE OSZKÁR (1919), FERY ANTAL (1937), FLEISCHER SAMUEL (1881), FÖLDES IMRE (1918), FÖRK ERNŐ (1898), GARA ARNOLD (1919), GEBHARDT TIBOR (1938), GRÓF JÓZSEF (1919), GÖRGYFY GYÖRGY (1938), HARMOS KÁROLY (1939), HARANGHY JENŐ (1916), HÁRY GYULA (1898), HELBING FERENC (1898), HERZ RÉZSÓ (1903), HORTI PÁL (1898), HORVÁTH JENŐ (1937), HOROVITZ LIPÓT (1932), JANESCH LIPÓT (1919), JANTSCHL-JÁKY BÉLA (1940), JASCHIK ÁLMOS (1937), JEGES ERNŐ (1937), KOCH ERNŐ (1926), KONECSNI GYÖRGY (1940), KÓS ÁRPÁD (1940), KOVÁCS ERZSÉBET (1920), KOVATSEK ISTVÁN (1871), KÖVESDY GÉZA (1938), KRAUMANN S. (1873), K. LUKÁCS KATÓ (1939), LÉGRÁDY SÁNDOR (1932), L'HIVER JÁNOS (1874), LIEZEN-MAYER SÁNDOR (1932), MÁNYOKI ÁDÁM (1932), MARTINY GYÖZÖ (1921), MÁRTON FERENC (1930), MÁRTON LAJOS (1938), MEGYER-MAYER ANTAL (1923), MIHÁLY

ISTVÁN (1910), MOLNÁR C. PÁL (1936), MUHITS SANDOR (1939), MUNKACSY MIHÁLY (1932), NAGY IMRE (1940), NAGY SANDOR (1898), PÁL GYÖRGY (1938), IFJ. PÁLINKÁS JÁNOS (1927), PETHELY GYULA (1916), PETTEN SANDOR (1938), POHÁRNOK ZOLTÁN (1937), RAUSCHER JULISKA (1933), SANDOR BÉLA (1910), SANDY GYULA (1898), SCHARF (1868), MEDGYESI SCHWARTZ ANTAL (1926), SZÁNTÓ GERGELY (1910), SZATHMÁRY ISTVÁN (1938), D. SZABÓ ISTVÁN (1939), Gy. SZABÓ BÉLA (1940), SZEMES ISTVÁN (1937), SZEKERES JÁNOS (1921), SZÜTS PÁL (1937), TARY LAJOS (1910), TELEKI RALPH GR. (1940), TEMPLE REZSŐ (1935), THAN MÓR (1848), THOROCZKÓI-WIGAND EDE (1922), TÓTH GYULA (1940), TULL ÖDÖN (1900), UNREIN JÁNOS (1871), VÉGH GUSZTÁV (1937), VERÓ KÁROLY (1921).

A BÉLYEGGYŰJTÉS ÉRTELME

**AZ ELEKTRONIKUS FORMÁBAN KÖZREADOTT
KIADVÁNY EREDETI PÉLDÁNYA A BÉLYEGMŰZEUM
KÖNYVTÁRÁBAN TALÁLHATÓ, 1185-ÖS LETÁRI SZÁM
ALATT.**

CZAKÓ ELEMÉR RÁDIÓELŐADÁSA

A BÉLYEG- GYŰJTÉS ÉRTELME

A M. KIR. POSTAVEZÉRIGAZGATÓSÁG (BÉLYEGMŰZEUM) KIADÁSA
KÜLÖNLENYOMAT A BÉLYEGGYŰJTŐ 1941. ÉVFOLYAMÁBÓL

ÁRNYÉK KÖNYVTÁR

A BÉLYEG-
GYŰJTÉS
ÉRTELME

BÉLYEGMŰZEUM
KÖNYVTÁRA

4026

1.185

ÁRNYÉK KÖNYVTÁR

Springer Gusztáv könyvnyomda, Budapest

Nemrég mult száz éve annak, hogy a bélyeget kitalálták, 1840 május 6-án indul el Angliából világhódító útjára. Úgyszólván kezdettől fogva kettős vonalú a pályafutása. Először, amint a világra jön felragasztják postai küldemények bérmentésére. Ilyen minőségében nemzetközi gazdasági tényező lesz és mindenütt állami kezelésbe veszik.

Másodszor pedig a lebélyegzés után alakul ki még egy külön élete. Portómentesítési kötelezettségének elintézése után újból feltámad. Otthagyja állami hivatalát és magánkezelési alkalmaztatásba lép. Szorgos gyűjtők leáztatják, kifürdetik: öncélú sorozatokba állítják. Nincs olyan kép még egy a világon, melyet anynyian, oly sok oldalról és olyan gyakran néznének meg, mint éppen a bélyegképet. Megvizsgálják nagyítóüvegen előlről-hátulról: figyelve szeplőtelenységére, hiba- és víz-jegyekre. Néha röntgen-átsugárzást is igénybe vesznek hozzá. Felmérik fogazatait, kiveszik papír- és szín-próbáit. Katalógusokba foglalják minden személyi titkát; e katalógusok nagyjában kezdenek hasonlítani a Góthai Almanachokhoz. Aztán monografiákban, szakfolyóiratokban, detektív-módszerekkel kinyomozzák a sajtóságokat és a jellegzetességeket. A végén az e fajta gyűjtés már nem nevezhető egyszerű szórakozásnak vagy szenvedélynek, hanem fokról-fokra felemelkedik a tudás és művelődés olyan magaslataira, ahol a gazdasági érdekek kísérőzenéje is mellé kapcsolódik.

Legyünk tisztában azzal és nyugodjunk bele, hogy a modern bélyegyűjtés nemcsak szellemi, de anyagi kincstár beszerzésére is törekszik. Németországban több mint 3 millió a gyűjtő. Az üzleti érzékű Amerikában annál is több, átlagosan minden ötödik ember az. Nálunk 1940-ben filatelistáink kb. másfélmillió pengőért vásároltak feláras jótékonyági bélyeget. Ugyanezen évben pedig a közhasználatra mintegy 47 millió pengő értékű postai értékeikk fogyott el és az Allamnyomda kb. 324 millió

darab magyar bélyeget állított elő, bőséges és ingyenes vadászterületeket nyújtván ezzel a gyűjtőknek.

Világos, hogy ennek a hatalmas áradatnak nem közönséges súlyú a fontossága. Ma már a bélyeggyűjtésről tehát nem lehet olyan mellékosolygással beszélni, mint valami kisdud sportról, vagy cserekereskedésről. Híveit nem lehet a kabátgomb, a gyufaskatulya, a használt penna vagy villamosjegy gyűjtőinek titkos szektái közé sem sorolni. Talán egyedül a Rubens-korabeli tulipánhagyma-vadászok fellángolásai mérhetők hozzájuk. Azoké, akik egy fejhagymáért 14 ezer hollandus aranyforintot is megadtak. Átszellemülten vásárolták, tőzsdéztek velük, csere-beréltek s a szépségkeresést a vagyonszerzés gondolatával kötötték egybe.

A mi korszakunk még nem tart ott, hogy a bélyegek becsülésénél a műalkotás és az értékgyűjtés fogalmát világos tudattal fonná össze. Nem is olyan régen egy vidéki apa pl. ilyenforma sorokkal kereste fel a m. kir. posta legfőbb vezetőségét:

— „Mélyen tisztelt Postavezérigazgatóság! Felkérem, hogy a bélyeggyűjtés megkedveltetésére irányuló tevékenységét szíveskedjék mérsékelni, vagy lehetőleg egészen abbahagyni. Ne adjanak ki annyi szép bélyeget. Nekünk szülőknak okoznak velük gondot. A fiammal is úgy jártam: Pesten tanul s már jó idő óta 20—30 pengőket szokott tőlem külön tételekben könyvvásárlások címén kérni. Egyszer meglátogattam, mikor nem volt otthon. Megdöbbenve észleltem, hogy könyv az nem valami sok van nála. Találtam ellenben az asztalfiókjában egy igen nagy albumot, telisteli bélyegekkel. Nyilvánvaló, hogy jóra való könyvek helyett haszontalan papíroscákra költötte a pénzt.”... és így tovább.

Ilyenféle vádakra kultúrpolitikai fegyverzettel sem könnyű felelni. Hát még az aggódó szülői léleknek mit mondjunk ahhoz, mikor azt hiszi, hogy a bélyeggyűjtés merő pénzpoecékolás és súlyos veszedelmet jelent a könyvekben rejtelkedő művelődéssel szemben? Megkérdeztük az újabb generáció egyik tagját, aki tanuló korában szívesen szorgoskodott a papíroscosarak körül, nem engedett egy bélyeget sem a semmibe hullani. Azonkívül minden rokona erkölcsi kötelességének tartotta, hogy levelezésének portójegyivel neki kedveskedjék. Ez az egykori ifjú, ma már komoly tudós, egy országos intézmény vezetője, szóval sike-

res és beérkezett egyéniség. Megkérdeztük, hogy mit tart a bélyeggyűjtés felől, mi a véleménye róla:

— Valamikor tényleg foglalkoztam bélyeggyűjtéssel. Diákoromban. A végén már 10 ezer darabom is volt. Érettségi után azonban eladtam egyezer pengőért. Bevallom pedig, hogy gyűjtésem összes költségei nem érték el a 100 pengőt, annak is legnagyobb része levelezésekre ment. Sikerült tehát munkámmal megtízszerezni a befektetett forgótőkét. A takarékoskodásban annyira mentem, hogy gyűjtő albumot se vettem. Miniszteri papírra tussal magam rajzoltam meg a bélyegek helyét. Magam komponáltam meg az egyes oldalak elrendezését, nem voltam kényszerítve az előnyomatott rációkhoz igazodni. Ez külön munkát, de külön élvezetet is jelentett számomra.

És hogy ment a gyűjtés tovább? Voltak-e elvi direktívák?

— A gyűjtés eleinte területi és időrendi keretekben mozgott; országok és korok szerint csoportosítottam a kis színes cédulákat. Tudok olyanról, aki fogazat, szín és vízjegyekkel is differenciál, de én megelégedtem az elsődleges megjelenési formákkal. Azt hiszem, minden kezdő így indul. Nem tagadom, korán észrevettem egyéni hajlamomnak és műveltségemnek befolyásolását. Szívesen nézegettem ugyanis (talán olvasmányaim hatása alatt), a belga-kongó-bélyegek misztikus négerjeit. Ha tovább gyűjtök, egész biztosan francia gyarmati bélyegekre specializálok magamat.

— Általában minden gyűjtésnek megvan a lélektani háttere, sőt néha pathológikus vonások sem hiányzanak. Nem bírtam szívlelni pl. azokat, akik dobozokba, borítékba gyűjtenek, csak, hogy sok legyen nekik. Ezek nyilvánvalóan zsugori érzéseiket élik ki ilyenformán. A bélyegek Harpagonjai. Raktárra halmoznak s nem gyűjteményt hoznak létre. Az igazi gyűjtésnél fontos szerepet játszik, véleményem szerint, a gyűjtő elmélyedő közreműködése, melynél nemesebb hajlandóságai virágoznak ki. Legáltalább is vagy esztétizálnak, vagy a gyűjteményen keresztül ismerkednek a világgal.

— Tagadhatatlan viszont, hogy a legideálisabb gyűjtő is büszke darabszámainak mennyiségére és azok pénzben kifejezhető összértékére. Én is képes voltam órákat eltölteni német és francia katalógusok mellett azzal, hogy összegezzem bélyegeim

forgalmi árait. Ha az eredmény nem mutatkozott kedvezőnek (befektetett munkám és pénzem többnek látszódott, mint amennyit kaphattam volna értük), bizony rossz érzés fogott el. Ez még jobban sarkalt azonban arra, hogy bélyegeimben megtaláljam a könnyen mobilizálható értékpapír számvetését.

— Mondhatom, hogy minden gazdasági vonatkozáson felül a leghálásabban azért gondolok a bélyeggyűjtésre, mert nemcsak mindig különleges élvezetet nyújtott, de oda terelt a világhorizont felé. Sőt a rend gyakorlása és a részletekből egységekbe vezető ismeret közlése révén felkészített az életbeli feladatok megoldására is. Nekem a bélyeggyűjtés előiskolája volt a szervezésnek s az önként vállalt munkaritmusnak. Még tudományos kutatásom módszerének beidegzéséhez is hozzájárult...

Az ilyen bátor, őszinte és okos beszédből megtanulhatjuk, hogy a bélyegekből kisugárzó értelmiség nagysága, nem a gyűjtemény számbeliségétől függ, hanem a gyűjtő, a szemlélődő belső lelki habitusától. Itt is vannak éber és álmos, vannak rendszerető és rendetlen jellemek. Van nagyvonalú szervező készség és van mindenben könnyedén átsikló felületesség. Jutalmat és meglegedettséget, tudást és érzést pedig csak a jól végzett munka után remélhetünk.

Elfogadhatjuk azt az alaptételt, hogy a bélyeggyűjtés legfőbb mozgatója a *pénzbeli indíték*. Hiszen, ha valami, akkor ez beszél ma a leghatékonyabban. A bélyeg (akár használt, akár használatlan) ma a világ legkönnyebben forgó és legkisebb értékpapírja. Aki gyűjti, az olyan, mintha értékeket rakna tőzárak-pénztárba s annak az értéknövekedésétől várná a hasznát. Szóval bélyegekből tartalékolt vagyronrészt csinál, értékgyűjtő műveletet végez. Legbőlcsebb befektetés. Ma az a kis papíros, amire a bélyegeket nyomják, többet ér, mint az a nagyobb papíros, amire bankókat vagy részvényeket nyomnak. Az ügyészség épp úgy lefüleli a bélyegsíberekét, mint a valutasíberekét. A bélyegeknak szinte példátlan értékállósága fejlődött ki. Kőből épített városokat lőnek romhalmazzá, acélpáncélzatú hajótereket súlylyesztenek a tenger fenekére s a lenge papírból való bélyeg szilárdan ellenáll minden világfelfordulásnak. Az one-penny-s Viktoria-bélyeg szépsége és értéke épp olyan csorbitatlan épségben

ragyog, mint száz évvel ezelőtt. Egész biztosan jobb üzlet az angol posta-jegye, mint az angol bank-jegye.

Hallottuk, hogy a közgazdasági értéktöbblet ilyen termelésének megindításához jóformán pénz sem kell, vagy legalább is csak jelentéktelen forgótőke. Koncentrált lelki éberséggel, találgékonny csereberélgetéssel már olyan sorozatokhoz lehet jutni, melynél a tulajdonképpeni becsességet az a munka, az a szellemi tevékenység hozza létre, amit a gyűjtő gyűjteményébe belefektet.

Azt is hallottuk, hogy a bélyegekhez kapcsolódó munkatársi viszonylat vagyoni értékfokozáson kívül *lélektani és pedagógiai* gazdagodáshoz is vezet. Szinte közmondást lehetne abból faragni, hogy aki szereti a bélyeget, az sokáig marad fiatal és sohasem unatkozik. A bélyeg, elmés szórakoztató és friss élmények forrása, tehát határozottan kíméli és növeli a vitalitást, az életkedvet. Sehol annyi egyensúlyozott lelket nem találunk, a filozófusokon kívül, mint a bélyegek barátai közt. Minden egyes bélyeglapocska oly sok művészetet és tudományt hordoz a hátán, hogy képes levezetni a lelki izgatottságot, kikapcsolja a külvilág gondjaira és veszedelmeire való emlékezést. Persze a bélyeg csak annak felel, aki tudja, hogy mit kérdezzen tőle. Szükség van ilyen orakulumra, különösen most, mikor „a történelem érepatái kérélelhetetlenül végig trappolnak idegeinken, mint a megvadult csikók”. Becsüljük a bélyeget, mely takarékpénztárszerűsége mellett lelki szanatórium is néha.

És ha a bélyeggyűjtemény a megletebbek számára az emlékezés virágos kertjének a szerepét tölti be, akkor azt mondhatjuk, hogy a fiatalságnak és azoknak, kik szívükben fiatalok tudnak maradni, valóságos *nevelő intézmény is*. Tudjuk, hogy a lelkiismeretes gyűjtés rendre, fegyelemre és egy szenthez méltó türelemre szoktat. Valószínű, hogy az, aki rendben tartja a bélyegeit, rendben fogja tudni tartani életét is. Aki számon képes tartani az apró elrendezni valókat, az nem hátrál meg nagyobb problémák megoldása előtt sem. A hangsúly azonban főként az önként vállalt kötelességteljesítésen van. Ez már nemcsak munkára, hanem olyan életfelfogásra és világszemléletre is nevel, amely azonos a tiszta és hasznos emberi erkölcs ideáljával.

Németországban a gyógynövénygyűjtést külön oktatják és gyakorolják iskolai tanrend keretén belül. Azt mondják, hogy

megtanítják vele az ifjúságot természet-érzésre és arra, hogy az útszéli vad növényekből is miként lehet hasznos közgazdasági értéket előteremteni. (Semmiből valamit csinálni.) Nálunk, ahol már a Diákkaptár igen szép eredményeket ért el az ifjúság pénzszerző készségének gondozása körül, nem ártana a bélyeggyűjtést szintén valamiféleképpen irányítani. Mert a bélyeggyűjtésből nemcsak vagyontartalékolást tudunk elővarázsolni, nemesak szellemi gyógynövény-pótlékot, hanem a tanítás és a könyvek mellé, azok kiegészítéseként egy igen fontos vizuális *művelődési eszközt* is. Kétségen kívül szellemiekben legerősebb várunk nekünk a könyv. De az is, bizonyos, hogy a piciny bélyegekből ugyancsak hatalmas erődítmény-vonalak építhetők fel a tudás, az ismeretek, a művészetek és még sok más egyéb tárolható művelődési anyag számára. A könyvnek megvan az a nagy előnye, hogy tárgykorát szoros egységbe fűzve nyújtja. A bélyegeknél a koszorúhoz levelenként kell összeszedni a babért. És éppen ez az összeszedés jelenti az igazi alkotó munkát, azt a szerkesztést és építést, amikor a gyűjtő kis részecskékből csinál valami nagy egészet. Ez az, ami a gyűjtő gazdálkodáson és hasznos szórakozáson túl a cselekvő és munkáltató embernevelés dinamikájával fűti át az öntevékenységet. Elmeköszörülő, világhorizontot nyitó jelentősége is mindig marad annyi, mint a rendhagyó igéknek, a Popokatepetl magaságának, vagy a virágok bonyolult biberendszereinek.

A bélyegnek kulturális alapon nő, tehát a legnagyobbra a becsülete. Ilyen magasrendű feladattal áll ellen az elmúlás törvényeinek. Sokszor a könyvnél is populárisabb és gyakran marandóbb a hatása a márványnál, vagy a bronznál. A jó bélyeggyűjtemény olyan, mint a löcsei Orbis Pictus nevű képeskönyv, mellyel Comenius már 300 évvel ezelőtt „a világon lévő dolgokat és cselekedeteket ábrázolások uttyán” akarta szemléltetve az elmékbe vézni a „tudatlanság ellen való orvosság”-ként. A bélyeg is képes arra, hogy a műveltség gyengén pislogó lámpásait felgyújtogassa.

A bélyegnél nincs sugallatosabb *hírverő mester* sem. Akinek a szeme elé kerül, annak szinte játékosan belelopja mondanivalóját az agy sejtjeibe. Kis ablakán át tárgyi hitelességgel kitekinést enged különféle országok tájaira, embereire és eseményeire. Eszméket és törekvéseket terjeszt. Történelem, földrajz, politika,

művelődési megmozdulás, mind a kisujjában van. A sokszorosító művészetek szárnyain már odáig jutott, hogy nem egyedül postai értékjegy többé, túlnól kezdeti szerepkörén. Olyan miniatúra lesz belőle, mely választékos ízléssel igyekszik világgá hirdetni, amit kibocsátójuk reábizott. A felvilágosító s az érdeklődést lekötő akaró világversenyben épp úgy résztvesz, mint a plakát, a folyóirat, a mozi, vagy a rádió. Mindegyik sajátosságából és üteméből van is benne valami. Meg tudjuk érteni, hogy miért sűrűnek kegyeiért a legkülönbébb oldalakról. De a postavezérigazgató-ságok, tanácsadók, művészeik, nyomdáik, sőt még a gyűjtők is, mint dacos gárda fogják körül, hogy értékben és szépségben a bélyeg ne devalorizálódjék. Szívük vágya, hogy a bélyeg ne legyen csak üzlet, maradjon kultúr-névjegy is. Maradjon a nemzetközi imponálás mesterdarabja. Márai Sándor már egyébként is azt írja, hogy a bélyeg nem bélyeg, hanem a „felragasztható halhatatlanság”.

Elég egy sétát tennünk a Dob-utcai legújabb postapalota gyönyörű *Bélyegmúzeumában*, hogy Márainak igazat adjunk. Szinte beleszédülünk azokba a tartalmi mélységekbe s művészeti magasságokba, amiket a bélyeg halhatatlansága képvisel.

A mi Bélyegmúzeumunk Európa egyik legszemrevalóbb ilyenmű intézete. Szakszerű és lebilincselő. Az értelem és az érzelem számára egyaránt szolgál. A gyűjtők szemináriumi gyakorlatokra idejárhatnának. Alig 10 éves s jelentős része magángyűjteményekből alakult ki. (Mindig is a magán-gyűjtők voltak a múzeumoknak legjobb rezervoárjai.)

Bélyegmúzeumunkban annyi a bélyeg, mint mezőn a fűszál. Darabszámuk meghaladja a kétmilliót (az értékük pedig a két és negyedmillió pengőt). Majdnem 170.000 a külföldi eredetű ebből. A kiállított magyar és külföldi bélyegek darabszáma megközelel a 89.000-et. E bélyeg-óceán jelentős szigeteiként Fiume, a szegedi kormány, Baranya, a megszállott részek, a bosnyák, az oláh ökörfejes, a szász, a toscánai, s főként a magyar klasszikusok (1871-től 1888-ig) különlegesen gondozott sorozatai emelkednek ki. Vannak azonban nyomóeszközök, felnagyított tervezetek és próbák, utánzatok és hamisítványok is kiállítva. A nagy bemutató termen ablak sincs, hogy a Nap kárt ne tegyen a szí-

nekben. De a mesterséges reflex-világításon is olyan pompa tárul elénk, hogy alig győzünk csokrokat kötni belőle.

A bélyeggyűjtő legjobban teszi, ha itt iskolázza szemét, emlékezőképességét és itt csiszolja át célkitűzéseit. A szépség örömei s az értelem vígaszai mellett olyan közvetlen tudatosítását találja meg a gyűjtésnek, hogy még tárgykör választás tekintetében is biztos vonalon haladhat tovább. Vigyázni kell két motóra! Egyik az, „hogy a bélyeggyűjteménybe minden belefér, de nem érdemes mindent beletenni”. A másik pedig: „a bélyeggyűjtés még nem tudomány, de viszont a bélyeggyűjtéssel lehet tudományosan foglalkozni”.

Eddig több mint 70.000-féle bélyeg-típus jött létre a világon. A gyűjtő tehát szabatos kiválogatásra van utalva, ha kapkodni nem akar. Olyan tökéletes általános gyűjteményt ugyanis, mint aminő a múzeumoké legfeljebb az angol király tud összehozni. De ő is anyagának jelentős részét királyi atyjától örökölte. És akora a módja, hogy mikor a ceyloni bélyegek igen ritka teljességét akarja megszerezni, akkor öt világrész összes bélyeggyűnöke segít neki. Ilyenekkel magángyűjtő nem igen tud lépést tartani.

Aki az univerzális múzeumban a történelem illusztrálását keresi a bélyegeken, az megfogja találni az építészetben az egyiptomi gulláktól a genfi békepalotáig, a hősökben Tell Vilmostól Mannerheimig. De fog találni csatákat és békekötéseket, felfedezéseket és műalkotásokat, szóval mindent, amit az emberiség emlékezete számára feljegyezni érdemes. Vannak technika, ipar, kereskedelem, közlekedés, hajózás, vagy repülés, sport, címerek, néprajz, növények és állatok, jótékonyság, Madonnák, anyák, gyermekek, katonák, zenei vagy irodalmi vonatkozások szerint csoportosítható tárgykörök. A sorozatok sokféleségének nincs se vége, se hossza, — csak kedv, idő, munka és lélek legyen hozzá elegendő.

A magyar bélyeggyűjtők rendje nagy tekintélynek örvend. Olyan szorgalmas méhecskék ők, kiknek tiszta és édes a mézüik. Két dologra kell azonban felhívni nagybecsű figyelmüket. Az egyik az, hogy amikor Márai a bélyegeket „felragasztható halhatatlanságnak” nevezi, akkor azt mindenki tudja, hogy a fel-

ragaszthatóságot a gumiarabikum szolgáltatja. De igen kevesen gondolnak arra, hogy a halhatatlanság megörökítése grafikailag látható megjelenítése művészek kezéből származik. Több elismerést és zászlólengetést kérünk e művészek felé! Magyarország bélyegeinek katalógusából pl. teljesen hiányoznak a bélyegek megalkotóinak nevei. Mi magyarok pedig abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy a bélyegművészetnek az útján nem együtt járunk a többi nemzetekkel, de elől járunk az egész világon. Külföldön a szakkönyvekben példaként szerepelnek Helbing Ferenc bélyegei, Légrády Sándorra első helyen szavaztak Amerikában, s mindenütt elismerésről szólnak Haranghy Jenő, Márton Ferenc, Márton Lajos, Petten Sándor, Diósy Antal, Tóth Gyula, Kontuly, Konecsny és több magyar bélyegtervező mester művészetéről. Szerencse még, hogy a postavezérigazgatóság újabban minden egyes bélyegre aláírhatja a szerzők neveit, ennél fogva nem sülyedhetnek el a teljes ismeretlenség homályába.

A második pont pedig az, hogy nekünk magyaroknak különösképpen hálásaknak kell lennünk nemzeti sorsunkat érintő vonatkozásban is a szép magyar bélyegek iránt. Azok számunkra épp olyan harci eszközöket jelentenek, mint a tankok, vagy a repülőgépek. Hadat viselnek a rájuk bízott eszmékért és eszményekért. Még ölnék is; pusztítják a ránk nézve káros tudatlanság és sötétség bacillusait.

Gyűjteménybe állítva ezek a mi kis világhírnökeink ilyen vallomást tesznek rólunk:

A Szent István bélyegek bizonyítják, miként vezette be első királyunk a szellemi Európába népét. A többi magyar szentek ábrázolásain látható, hogy lovagi ideálunk a csatabárdos László, női eszményképünk pedig a rózsás Erzsébet és a lilimos Margit. Mátyásban felragyogott a renaissance lelke, a reformációban a nemzeti művelődés. A vallásszabadság védte a könyvet, a nyomdát, az iskolákat minden nemzetiség számára. Még ma is a gondozás kiterjed egyformán az összes árvákra, rokkantakra, csecsemőkre, árvízkárosultakra, — de kiterjed „repülésre”, „katonahősökre”, Felvidékre és a Csonka Erdélyre is. A bélyeg maga nem feledkezik meg a művészek megsegítéséről, sem pedig nagy embereink finom arcásairól, vagy Széchenyi országot építő gondolatairól.

Szóval a mi bélyegünk az „idők tanuja” és a magyarság
tükre egyszerre. Tartalmiságának tényeivel, ábrázolásának szép-
ségével azt írja a gyűjtő szívébe: „mi magyarok büszkék vagyunk
arra, amik voltunk s igyekezünk különbek lenni annál, amik va-
gyunk!” Ez a mi igénk s az a mi bélyegünk igazi értelme, hogy
nemzetünk ma is védi a keleti határokig a nyugati keresztény
Európa kultúrvagyonát és hogy a magyarok nemzeti léte, bátor
kiállása és alkotó tehetsége nélkül ez az Európa szegényebb volna.

4026

A BÉLYEGEK MŰVÉSZETE

AZ ELEKTRONIKUSAN KÖZREADOTT TANULMÁNY
EREDETILEG A MAGYAR IPARMŰVÉSZET CÍMŰ
SZAKFOLYÓIRAT 1937. ÉVI XL. ÉVFOLYAMÁBAN JELENT
MEG.

A BÉLYEGEK MŰVÉSZETE

A közelmultban szemlét tartottam pompás Bélyeg-múzeumunkban. Ámulva láttam, hogy ez az alig százéves találmány mekkora gazdasági tényezővé erősödött. Azonkívül a bélyeg, mint a kultúrának névjegye, millió meg millió szem elé kerülve ismereteket és propagandát is terjeszt. Az iránt érdeklődtem különösképen, hogy e kicsinyke grafikai terméken miként jut szóhoz a művészet.

A sokféleség közt nem ment könnyen az esztétikai irányvonalaknak a felismerése. Vizsgálódásaimnál kihagytam a történelmi, időrendi és hibamegállapító sorozatokat, amelyekből már valóságos tudományágak keletkeztek. Nem érdekeltek a bélyeg-primadonnák, mint aminő a Mauritius vagy a Kék Hawaii. Sőt az egzotikumok mellett is sietve haladtam el, pedig a gyarmati, a különleges állati és természeti ábrázolások báró Szalay Gábor szerint is

meg szokták reszkettetni a kezdő érdeklődők szívét. Ezek közül egyes egyedül a legrégebb ausztráliai hatyút néztem meg jól, mert az lágyan omló vonalival igen szépen helyezkedik el a számára megadott térségben.

A legjelesebb angol gyűjtő, Melville, nem ismeri el a bélyegek művészi felbecsülésének jogosultságát. Néhány célzatosan kiválasztott példa alapján azonban mégis megkísérelhetjük a szép szempontjait elemzés alá venni, érintve természetesen mindazt a hozzátartozó anyagot, eljárást, kifejezési módszert és elgondolást mely a művészi bélyeg születésénél szerepe kaphat.

Mikor a postai értékjegy elindul világhódító útjára, akkor a művészeti berkekben az új-klasszicizmus divatja járja. Oszloprendek és babérboszorúk,

ókori hősök és antik istenségek népesítik be a képzetelet. A bélyegtervezők is ide sodródnak.

A londoni kincstár 1839-i bélyegpályázatán a nyertes *Cheverton* Viktória királynő ifjúkori képét olyanformán vési rézbe, mintha Dianát vagy Junót akarná a néző elé varázsolni (1.). Így látta azt a pénzeken is. Alkotásán egyébként megvan minden, amit a legjobb és legszebb bélyegtől kívánni lehet: az anyag és technika tisztelete; a nehezen utánozhatóság; olyan finomak a háttér vonalai s az arckép, hogy minden deformálás azonnal észrevehető. Legfőképpen pedig az egységbe foglaló halk keret és a sötét háttérből kivilágító antikva betűk közepébe a művész keze annyira tökéletesen helyezi el a királynő tisztavonalú profilját, hogy azt hajlandók vagyunk egyenesen a bélyeg istennőjének eszményi megjelenítéséként elfogadni.

Maga Viktória évtizedek multával sem engedi meg, hogy ezt az idealizált arcképet mással eseréljék fel. Jelképpé finomodott feje a birodalom határain innen és túl is mindenütt, úgyszólván napjainkig, előképpül szolgál.

Kétségen kívül az első bélyegekre az érmeiken otthonos érzések és formák költöztek át. Közösen ringott bölcsőjük a pénzverdékben. Kerek vagy négyzetes elrendezésben ugyanaz a felirat, értékszám, címeres vagy alakos jelkép szerepel mindkettőn. Még az előadási mód is egyformán egyszerű és értelmes, hogy a közönség legzélesebb rétege megérthesse.

Művészeti teljesítményként a plasztikailag átértett profilhoz ragaszkodnak. Néha legyszerűsödik a sziluettig (2.), máskor pedig a papír stíjára is domborúságot nyomtat. A legelső osztrák és magyar bélyegeken (3.) püposodó vaknyomásban látjuk I. Ferenc Józsefet. Olasz, spanyol és más országokban is vannak ilyenek, sőt talán Islandban még ma is előfordul.

Nálunk a kő- és a könyvnyomtatás korszakában sem maradnak el a fejedelmi arcek, a cézári babérkoszorúk s az egyéb kívánni való díszítmények, de mintegy az államélet tartozékaként intézményesen kezelik. Aktákon írják elő a művészeknek, hogy mit szabad csinálni. Utasítások mennek a növény- és címerábrázolásokhoz. Nemesak a babér- és a tölgyfalevél lesz politikummá, de a kr. rövidítés is, mert az utóbbit közönségesen krajcárnak és Kreutzernek is lehet olvasni egyszerre. Mindezek folytán nem esoda, ha a jobbírú bélyeggrafikusok minden domborúságaik ellenére sem tudnak eljutni a görög gemmák szintjéig s a díszítmények gazdagsága nem jelenti egyúttal a művészet gazdagodását is.

A bélyegalkotás terén a szobrászlelkű neoklasszikusokon kívül mindjárt kezdetben találkozunk festői felfogású romantikusokkal, kik egyéni megfigyeléseiket s a valóság visszaadását közvetlenebbül kívánják érvényre juttatni. *Jaques Wiener* 1849-ben Lipót belga királyról már ilyen bélyeget készít. Úgy metszi rézbe, mintha esettel festené, a fényes és árnyékhatásokat tónusokkal érzékeltetve. Realizmus majdnem több, mint aminőt a kis lapocska elbir. Az akkoriban újdonságként szereplő fényképezés is a természetűséget és a hasonlóságot szolgálja. Úgyhogy ezek behatása alatt szemlato-

mást háttérbe szorul a *Kazinczy* által „nemesített izlés“-nek nevezett idealizálás, azaz eszményítés.

A hetvenes évekre fordulva azt is megállapíthatjuk, hogy maga az arckép, de a dísz is sajnálatosan visszaesik (4.). A nemes eljárásnak nevezett fa- és rézmetszetek után következnek a gépi sokszorosítás fellendülése, melynél több szerephez jut a mesterember, mint a művész. A felkapott stílustánatokból vég nélkül árad a „műyrke“. Nyárspolgári lesz az alakos ábrázolás és a keretdísz egyaránt. A bélyeg-ornamentumok rokonságha kerülnek a papues- és házisapkahímzések elemeivel. És az új-gotika, új-röneszánsz, új-barokk után még a szerencsétlen szecesszióban is, találunk oda nem való epileptikus vonalakat és ájult színeket. Sőt napjainkban is sokszor szemenszűrnak a cél, rendeltetés és értelem nélküli gyönyöök és levelek, a fölösleges szekefüvek, tulipánok és az indokolatlanul nyüzsgő mértani mustrák.

A bélyegtervezést azonban akkor éri a legnagyobb vereség, mikor a fényképezőgépek leneséjének frontja elé esúszik. A mindenható fotomechanikai és fotokémiai eljárások révén az eddigi eredmények, a klasszicizáló izlés bővülete s a festőies irány külön értéke csaknem egészében alámerül. Jön robogva a nyers és kinyalt naturalizmus. Sajnos, a kicsinyítő gép úgy elbánik a művészzel, mint az érme-knél a redukció. A művész keze nyomán felvillanó, közvetlenségével ható, érzéshullámokat elnyeli, el-indusztrializálja. Valamikor a fametsző „a fa rostjainak művészi finomságát, rugalmasságát is értéksítette. A rézlap vésésénél pedig a felhántott rézsúalka vagy a maratott mélyvonal bársonyos levo-natát is képes volt beiktatni művének ható tényezői közé. A fotoeljárás olcsóbb, gyorsabb, de eliszaposítja a legtisztább stílusvágyakozásokat is sokszor.

Az olasz *Bellini*-fej guminyomásra kicsinyített köráraj (8.); főötlete az, hogy a nagy szelvéttel kímélni akarja a kicsiny fejet a bélyegző brutalizálásával szemben, mint ahogyan a magyar hollós bélyegen is látjuk (9.). *K a u l b a c h* viszont, az elegáns arceképek ismert festője, egészen kiszóigaltatja művét minden további gondolkodás nélkül. *II. Lajos* bajor királyról készített raszteres mélynyomású bélyege (6.) rézkarcban van megfogalmazva a nagyméretű műlap gondosságával. Felírata választékos, körháttere hatásos, a királyi fő hasonlatossága előkelő, mégis az egészben olyan belső ellentét van, mely a bélyeg stílusával nem egyezik.

A XX. században az uralkodói fejek, de talán maguk az uralkodók is megfogyatkoznak. Helyettük költők, művészek, tudósok, munkások vonulnak fel a bélyegekre. S minthogó olyan általánosan megjegyezhető arc, aminő a *Dante* vagy az *Erasmus* képe nem sok van, a nagy férfiak arcképei többnyire csak otthon nagyok s a bélyeggyűjtők sem szívesen raszgatgatják be albumaikba az örökkévalóság számára. A bélyeg-panteon fejképeit végleg kompromittálták a délamerikai (Bolivia, Brazília, Chile, Mexiko, Costa-Rica stb., stb.) gyakran változó államférfiainak sorozatai. Románia, a Szovjet és mások már rég háttérbe fordították a művészeknek s megelégszenek a fotográfusokkal, hol jobb, hol rosszabb izlésbeli eredményekkel. Fájdalmasan meglepő azonban az, hogy Angliában 1936-ban a *Royal Academy*

valamelyik mestere helyett VIII. Eduard bélyegénél (7.) **H u g h C e e l l** fényképét vették igénybe. Az édeskésen elretusált fej, levágott nyakával, a panoptikum viaszának s az olesó Magazinok napi hírességeinek sorozatába illik leginkább. A fülös díszek ki vannak ugyan befelé füstölve, de egészében és részleteiben a Viktória-bélyegek műbecsétől igen messze esik.

Érdekes, hogy azon az úton, melyet az érmészek készítettek elő, milyen szívesen járnak a jobb bélyegtervezők a legrégibb időkől kezdve mindmáig. Nagyszerű bokrétára való telik ki belőlük. A Jóréménység-fokának háromszögű fametszetben készült lapja (12.) valóságos timpanon, figurája pedig klasszikusan lehiggadt szobor. Legünnepeltebb ideartozó alkotás **O s c a r R o t y** sugártestű Magvetője (10.). Ez egyenesen az egyfrankos érepének relief-jéről lépett át a bélyegekre. A mozgalmas jelenség valóban elragadó gráciával emelkedik ki a sötét háttérből. Rajzának felszóráló vonalkái s a kellemtelenül elhelyezett feliratai azonban ártnak az összbenyomás egységének.

C i s s a r z majdnem ugyanazt a világhíres nemtől szerepelteti a műneheni gondokonsági bélyegén (11.), aki tételre ültet fát s ugyanakkor a reménység csillagára is szegedi tekintetét. Ez az irodalmi ízü eszmei kettősség nagy példányszámban sokszorosítva nem meggyőző erejű. Imponálóbb a Helvetia statikája (13.), mintha csak mintázó művész műve lenne. Még a kis **T e l l - f ü** is, bár szívesen kacérkodik a plakátszerűséggel, kifogástalan egysüllyal és merőleges határozottsággal áll a két talpán. A művészet-történelem ezt a Lange-féle frontalitás törvényszerűségének nevezi (14.).

A németek szívesen gondolnak régi fametszetbeli díesőségeikre s gyakran megkísérik átmenteni a gépi többszörözés számára legalább annak külsőségeit (20.), sőt egyenesen nemzeti sajátosságuk hirdetőjéül szeretnék lefogalni (21.). A nagyszerű dekoratív erejű multból sokat újraélesztenek ilyenformán programmszerű tudatossággal (24.), de természetesen a régi angol fametszetű bélyegek csodálatos szépségét (23.) épp a tudatosság és a keresettség folytán nem képesek elérni.

A régi mesterek dekoratív törekvései ott érik el a legszebb megoldásaikat, ahol minden melléktekinetet nélkül csakis feladatuk rendeltetésére, célirányosságára összpontosítják figyelmüket. Témák tekintetében nem kalandoznak messze, formailag pedig sem a szobrászat, sem a festészet nem igazza le teljesen őket és közvetlen lelki megnyilatkozásaiukba nem gázol bele a gép se, semmi el nem sikkad a tervezetből a kivitelzés folyamán.

Amikor a bélyeg csak arra szolgál, hogy a levél díjmentességét s az azt garantáló hatóságot igazolja, akkor elég az olyan peesételő kifejezési módja is, mint aminőt a pápai állam vésnökei csináltak 1852-ben (15.). Takarékos és takaros rajzolat, de inkább bélyegző, mint bélyeg. Ott, hol a pénzérték kifejezése fontosabb, előtérbe nyomul a számjegy (16.). A zürichi számjegyes bélyeg szépsége e téren minden kétségen felül áll, sőt a magyar példa is (17.) méltán sorakozik melléje.

¶ Hogy a művészi vallomás mennyire és milyen jól élér a tisztán dekoratív feladás keretében, arra a

legkisebb modern államok bélyegei közt igen kitűnő példákra akadunk. Levonják a gyakorlati rendeltetésnek s a piciny méretnek összes következményeit. Majdnem egészében a fegyelmzett kalligrafia veszi át a vezetést, akárcsak a „zürichi 6-oson“ s a tervező összes elhatározásait az irányítja, hogy miként fejezze ki minden mondanivalóját legvilágosabban a megszabott papírnagyság kétdimenziós síkján.

Meg kell néznünk a dán (18.), még inkább az észt (19.), továbbá a finn, sőt a vonatkozó bolgár alkotásokat, hogy meggyőződjünk a felirat, a számjegy, a címerutalások értelmi és művészi emelkedettségi mestermegoldások lehetőségeiről. Ezeket nem kell sem közelről, sem nagyító üveggel nézni s mégis teljes érvényességgel felvilágosítanak mindarról, amire kötelezve vannak. Emellett annyira egyszerűek, hogy rögtön megfogognak s nem lehet elfelejteni őket. Mondanivalóknak szabatos feltüntetése olyan, mint az elismert stilsztáké. Egyszerű alkotási módjuk pedig rokon azokkal az igen nagy írőkkel, kik kevés szóval igen sokat tudnak kifejezni.

Rendesen a bélyegtervező akkor nem tud egyszerű maradni, s akkor nyúl csak idegen segítség felé, ha feladata közepette önmagát nem tudja megtalálni. Ilyenkor hasonlítanak a bélyegek a freszkóhoz, az ex-librishez (1. Lengyelország 1915), a könyvillusztrációhoz (26.), a koffercimkékhöz, a plakáthoz vagy általában a fényképekhez. Pedig ezekkel egyikkel sem lehet megnyugvással összeházasítani, mert mindegyiknek más a rendeltetése.

Megvesztegetően szép a Nova Scotia szőnyegszerűsége (22.). Remek bordúrt adó felirata vetekszik a keleti szőnyegek Koránidézeteivel. Sarokra állított formája, színes anyagú papíra az újdonság ingerével hat 1851 óta, különösen a mai bánatos szobaszínek világában. Mégis ne tévesszük össze a szőnyeget a bélyeggel. De ne tévesszük a freskóval sem.

A híres amerikai jubiláris bélyeg (25.), amellyel Amerika felfedezésének 400 éves fordulóját ünnepelelték, egy nagyméretű történelmi fallkép vagy operaházi végjelenet kicsinyített másaként hat, esetleg fordított látésoval nézve. Bármilyen kitűnő vésztű is az acélmetszet, azon a kis helyen a tucatnyi emberalak nem fejezheti ki annak a történelmi eseménynek a jellegzetességét. Hirtelen nem tudja az ember, hogy nem-e vonatkozik Habsburgi Rudolf és Ottó kár találkozására, avagy valamelyik svéd hereg utazására éppen olyan joggal.

A jellegzetesség szempontjából a tájképes s az egyéb látképes bélyegek körül is baj van. Kolo **M o s e r** feldicséért bosnyák bélyegei se jelentenek sokat. Tájképei közül (27.) nem tudunk ráismerni teszem fel a vízparti részletre, mert olyan részletet látni a Balatonon, az Aldunán, sőt a luxemburgi Our s az andorrai vidék vedutái közt is. Ugyanígy találunk a Nemzeti Múzeumunk tetsvére Guatemala és Buenos-Ayres korinthusi oszlopokkal, timpanonnal díszített középület közt. Bélyegen tehát lelciesinyített valóság üres formalizmusig sülyedhet.

Éppen a legújabb művészeti irányoktól várhattunk volna egy kis frissülést: az impresszionizmustól színelleg, az expresszionizmustól pedig a testiség látszatát illetően. A bélyeg azonban olyan „alkalmazott művészet“, melynél a műv-

szetnek kell alkalmazkodni a bélyeghez és nem fordítva. A világos formai alakítást semmi „Part pour Part“ elvéért nem lehet fel-áldozni.

A grafikusok közül Goyák epikusok voltak, a mai művészek inkább a saját lelkükön lírizálnak. Nem azt mutatják, amit látnak, hanem amit éreznek. Ez lehet sok is, de mindenesetre kevés bizonyos vonatkozásban. Az osztrák népviseleti bélyegen (1934) például a modernség ártott a tárgyi hitelességnek.

Az expresszionista német bélyeggel viszont (29.) a nagyközönség nem fog megbarátkozni. A szántó alakjának széles a válla, kiesi a feje, a ló valószínűtlen, nehéz kitalálni, hogy ketten vannak. Hiába mondjuk, hogy itt a fizikai világ érzékeltetésén túl a művész a saját lelkiségéről kíván beszámolni. A bélyegek vásárlója és gyűjtője még sokáig nem tud örülni annak, ha a lábszárból oszlopot, a törzsből

hengert s a fejből gömböt formálnak afrikai bálványok módjára.

Az bizonyos, hogy a bélyeg kiesi területén nem fér el a valóság formájának minden részlete. Szükségszerűen összevonást, sommázást kell tehát alkalmazni, melynek stilizációjához nagy adagot a szemlélő ad hozzá kiegészítésül. Szerepet kaphat ennek folytán az az izgalom is, melyet a nézőnek a saját képzeletében való gyönyörködés okoz.

Ami pedig azt illeti, mennyire lehet menni a naturalizmus vagy a stilizáltság felé, annak mértéke felől Szinyei-Merse Pál akként nyilatkozott billiárdozgató barátai társasága előtt:

— Felemelkedhetünk a természet fölé, de végleg el ne hagyjuk azt. Mert a művészetben, mikép a billiárdjátékban is, csak az a lökés számít, amelyiknél legalább is az egyik láb a földet éri . . .

CZAKÓ ELEMÉR

1. Eszményítés. Viktória klasszicizáló bélyege. Cheverton rézm. (1840)

2. Egyszerűsítés a sziluetttig. Az I. sz. vaknyomóssá változata. (1817)

3. Dombori nyomás. Ferenc József arcképevel. (1855)

4. Grafikus ábrázolás túlhalmozott díszítéssel. Magyarország. (1871)

5. Festőiség. Lipót belga király 'Wiener-től'. (1847)

6. A éremvésztet író-mészhűség. II. Lipót bajor király Karlsruhe-tól. (1914)

8-9. KIS BÉLYEGÁBRÁK NAGY SZEGÉLLEL A LEBÉLYEGZÉS SZÁMÁRA.

8. Kótáz. Bellini jubileumára. (1935)

9. Cimerdíszet. A gyűrűs holló. (1934)

7. Retasált fénvkép. VIII. Eduárd angol király. (1936)

10. Szobrászati felfogás. Róty Magyaróje, a francia frank alakja.

12. Görög típuson. Jó Reménység Foka. Fémvésztet. (1853)

11. A tér és az irradalton gondolat. Cissara Fautschöje. München. (1921)

13. Monumentalitás. Helvetia. (1907)

10-14. AZ ÉREMMŰVÉSZET S A SZOBRÁSZAT BEHATÁSA.

14. Szobrászati. Helvetia. (1907)

Illusztrációik dr. Czákó Elemér „A bélyegek művészete” c. cikkéhez. — Illustrations to the article of dr. Elemér Czákó: „The Art of Stamps”. — Illustrationen zum Artikel von Dr. Elemér v. Czákó: „Marken-Kunst”.

15. Vénüölt munka. A pápai állam postájegyve. (1852)

16. A számjegy hangsúlyozása. Zürich. (1843)

17. Gyakorlati előszerűség. M. K. Államnyomda. (1936)

18. Dekoratív élekvésés Dániában. (1905)

20. A fametszet nyelve. Németország. (1919)

21. Népies és nemzeti formák. Német. (1919)

19. Utalás a címere. Észtország. (1928)

25. Történelmi falikép kicsinyítés. Kolumbusz-jubiläum. Acelvésés. (1902)

22. Szőnyegszerű síklásítvány. Nova-Scotia (1871)

26. Könyvillusztráció. Axelii Gollen-Kalela a Kalevala-jubiläumára. (1935)

25. A bélyeg egyik legszebb példája British-Guiana. (1860)

24. Újraélt fametszet. Weimar. (1919)

27. A naturalizmus túlhatása. Kolo Moser: bosnyák tájkép. (1906)

28. Olajfestmény a bélyeg bővítésén. Dürernek a bécsi múzeumban lévő 1512-esi Máriája után. (1936)

29. Az expresszionizmus végpótlása. Edwin Scharff szantója. München (1921)

15-24. IPARMŰVÉSZETI IRÁNYZAT.

Illusztrációk dr. Czákó Elemér „A bélyegek művészete” c. cikkéhez. — Illustrations to the article of dr. Elemér Czákó: „The Art of Stamps”. — Illustrationen zum Artikel von Dr. Elemér v. Czákó: „Marken-Kunst”.

TÖRTÉNELEM A BÉLYEGEKEN KÉSZÜLŐDÉS AZ 1938-IKI SZENT ISTVÁN-ÉVRE

**AZ ELEKTRONIKUSAN KÖZREADOTT TANULMÁNY
EREDETILEG A MAGYAR IPARMŰVÉSZET CÍMŰ
SZAKFOLYÓIRAT 1937. ÉVI XL. ÉVFOLYAMÁBAN JELENT
MEG.**

TÖRTÉNELEM A BÉLYEGEKEN

KÉSZÜLŐDÉS AZ 1938-IKI SZENT ISTVÁN ÉVRE

Hol vagy István király!... téged magyar kíván... ősi igéit idézi fel az emlékeztetőben a postavezérgazgatóság, mikor Szent István és a magyar szentek ábrázolására írt ki pályázatot a jövő évi jubileum s eucharisztikus kongresszus alkalmából. Bélyegeken akarja a világ szeme elé vinni glóriás multunk legszebb tanuvallozásait.

I. Az első sorozat Szent István egyházi kapcsolatairól szól: Szilveszter pápa, a Szent Korona, Imre, Gellért és főként Patrona Hungariae szerepel itt, a Nagyboldogasszonyok felajánlott országgal. II. A második csoportot a magyar szentek alkotják: István, Imre, László, Erzsébet, a pécsi Mór s a koronát elutasító Boldog Margit. III. Végül Szent István életrajzából egy második sorozat is készül: születését, koronáztatását, térítőt, jogszerző, ország-alapító és építő munkásságát, a pogányság és a küllenség fölött vívott győzelmét, családját és halálát kívánja megörökíteni.

A feladat igen szép. Első szent királyunk és az Árpád-ház szentjei hatalmas szellemi és erkölcsi erőforrást jelentenek a magyarság számára. Tehát a kicsiny grafikai terméken át, aminő a bélyeg, olyan művészi megoldásokat kell mindezeket a történelmi nagyszerűségeket a szívekbe sugározni, hogy az becsületet szerezzen nevünknek, kultúránknak és hazánknak.

A feladat azonban nem könnyű. Mindenekelőtt tisztázni kell a historizáló tartalmiság és alakiság összes részleteit. A jelenlegi kultuszminiszter, mint történész, szíves volt a legelőbb irányítást megadni. Azonkívül az Irodalmi és Művészeti Tanács, a Műemlékek Országos Bizottsága, valamint a Biboros Heregprimás kiküldöttje a pályázó művészeknek alapos felvilágosításokkal szolgált a készítőendő bélyegábrázolások régészeti, hitéleti és művészeti kapcsolatai felől.

I.

Magának Szent Istvánnak élete és jelentősége 900 év távlatából sokfelé ágazó figyelmet kíván. A szellemtudományi történetírás másként vetíti elének a szentistváni gondolat belső és külső lényegét, mint ahogyan az egykori krónikások vagy ahogyan a XVII—XVIII. században lefestették. István nem volt az a nagyszakállú kegyes öreg, az a csupa jószág. Hóman erős és megingathatatlan akaratúnak jellemzi. Apostola népének, de a szent cél érdekében kemény kezű. Imre sem üvegházi növény, atyjával táborozik és vadászaton esik el.

Természetesen az új megállapításoknak az ikonográfiaja is új. Korszerűbb és hitelesebb. Ha a tudomány szerint István komor, akaratérs, de szíve és vére szerint igaz magyar, aki a magyar nemzetállamot hatalmi eszközökkel vértézi fel évezredekre szóló európai életre, akkor azt másként el sem képzelhetjük, csak Leopold Antal útmutatása szerint. Ő István király arcánál

a koronázási palástra figyelmeztet. Gizella ezt még 1031-ben, férje életében, esniltatta veszprémi apácákkal. Ott egy zömök, szinte kerek koponyájú, rövid szakállú, erős arcesontú, erőlyes emberre találunk, akinek keleti jellege is felismerhetőnek látszik. Ruházata szintén hitelesnek vehető: királyi palástján jobbvállról van a boglár. Fején nyitott házi koronát visel. Kezében lándzsa és országalma. Ma, mikor a szent korona s az apostoli kettős kereszt későbbi, III. Béla korából származó formája szinte eszmévé finomodott előttünk, azoknak Szent István idejebeli ábrázolása csak gondos tanulmányokkal és még gondosabb mérlegelésekkel érhető el.

A bírálóbizottság lelkiismeretes elemzése szerint a művészek igen jelentős műveket hoztak létre mindannyian. Négy külön figyelemben is volt részesíthető. Megnevezítette teljesítményüket az a körülmény, hogy még mindig nincs tisztázva, vajjon a kisebb igényű átlagemberek vagy a nagyobb művészi igényekre iskolázottak számára készű-e a bélyeg. Volt olyan mester, ki aggályosnak tartotta eltérni az eddigi régiebb felfogástól s gondosságra, szabatoságra törekedett legfőképen. Helbing Ferenc a mélynyomás vonal- és folt nélküli árnyalatait kevésbé alkalmazta kifejezési eszközei közt. De volt neki egy igen jó gondolata, mikor Szent Istvánt az áldó jobbjával rajzolta meg. Egy másik művész viszont a bélyegnél szükséges kalligrafikus tisztaságot mellőzte. J e g e s E r n ő nek itáliai levegőt lehelő koronázadási vagy a modern szentistváni megjelenítése monumentális ugyan, de éppen azért nem fér el eléggé a bélyeg kicsiny területén az elhangzott vélemények szerint.

Az egyhangú döntés a kivittl illetően a fiatal L é g r á d y S á n d o r mellett foglalt állást. Hat munkája közül öt nyert díjat, úgyhogy úgyszólván a teljes sorozatot készen hozta. A sokszorosítás mesterségbeli részét tökéletesen érti, annak minden előnyét ki tudja művészezte számára aknázni. Ezt már a budavári bélyegéinél is láttuk. Még a papír csipkézett széle is ornamentumként hat nála. E pályaműveiben azonkívül nemcsak fel-fokozta saját művészi értékét, hanem újszerűséggel is szolgált. A hősi és misztikus eredetű világnak ábrázolásához a szellemtudományi kutatás felülről néző, fényt-árnyat felvilantó, de mégis egységekbe foglaló szellemében igyekezett új formanyelvet kialakítani. Elményszerű izgalommal veti oda mondanivalóit, amelyeknek sodrában elhalkulhat az, amit a valóság jelent, de benne marad, amit a művész érez. Archaizáló ihlettséggel meg tudja válogatni, mire adjon hangsúlyt. Tárgykörét mindig koncentrálja, sohasem esik szét a jelenségek együttese. Nem utánoz sem multat sem másokat. Az ő szavát a fiatalság szavának kell elfogadnunk, amely az alkalmazotti grafikánál, a népszerűségegére törekvő mindenki-bélyegénél, külön propaganda-értékkel bír.

II.

A nemzetközi eucharisztikus kongresszus kitűnő alkalmat nyújt arra, hogy a magyar szentekre is ráterelődjék a világfigyelem. Szentjeinkről elmondhatjuk, hogy egyben a magyar fajiság inkarnációi. Tündöklő magasságban állnak kortársaik fölött. A katolikuság díszőségének koronatanúi. Még ma is magasztos példák a hívő lelkek számára. Megérdemlik a sok Nepomuki és Flórián mellett, hogy bélyegekkel is segítsük bevezetni a köz tudatba ragyogó személyiségüket.

Az univerzális egyházba ők visznek bele némi nemzeti árnyalatot István a nyugati kultúrközösségbe kapcsolta népét, de a magyar élet ősi formáit is bőlesen megkímélte. Ábrázolásában újban kezdik ennek megfelelően a fiatalos tetterőt és a keleties egyeduralkodást érzékeltetni. Imre is inkább trónra készülő királyfi. László pedig egyesesen harokban dísző magyar lovagi ideál. Mór pécsi püspök nagy tanító-mester. Boldog Margit középkorosan aszkéta, de a Nyulak szigetének virágos kertjében. Erzsébet nagyobb kultuszt érdemelne, legalább is akkorát, mint amekkorában Bártfán és Kassán részesült; Szent Ferenc természetérzésének és szociális szellemének ő a legméltóbb női kifejezője.

Minderről a magyar szenteket rajzoló művészek bőven kaptak indítástokat Vargha Dávidtól és tölem. A pályázati eredményeken meg is látszott a témában való komoly elmélyedésnek a nyoma. A korszerűség fokozottabb keresése folytán még nagyobb ellentét mutatkozott a tegnapi és tegnapelőtt művészei s a holnap és holnapután felfogása között. De a maradi plusquam-perfectum s az előretörő futurista pályamunkák közt is annyi jó tervezet került felszínre, hogy érdemes lenne mindegyiket a maga helyén felhasználni. Kegytárgyak, emlékérmék, intarziák és cukorkadobozok volnának felfrissíthetők általuk a jövő évi idegenforgalom számára. Egyiknél a sáiban fogalmazott dekoratív erő, a másiknak szenvedélyes vonalú lendülete sok becsületet értéket tartalmaz.

Csak épp a bélyegnél nem lehet a dzsessz-szerű hangszerezést igénybe venni, a csokoládé-címkénél már igen. A szentek, az állami értékek, sőt a mélynyomás is nagyobb feyelmezett-séget kíván. A III. díjat nyert művész (Englert Emil) áhítatos kegyelettel törekszik mondanivalóinak kifejezésére. A részletekben azonban nem győzi művészettel az iramot. A II. díjas mester (Fery Antal) műveiben sok lelkeséget látott a sokféle összetételű bizottság egy része. István erőteljességét, szinte „ázsiai” beállítottságát szívesen fogadták.

Márton Lajos, az ismert eserkészillusztrátor, nyerte el az első díjat és kapta meg a kivitelezést. Az ő Istvánja is keleti fajta, akarattól duzzad s messzenéz. László távolodik a győri hermától, de a győri herma is évszázadok távolában áll Szent Lászlótól, Erzsébet viszont szerencsésen nem emlékeztet Holbeinre, de Marburg, Kassa vagy Bártfa emlékeire sem. Itt-ott megkívánt kisebb rajzbeli változtatásokkal az áldozatkész és körültekintő postavezérgazgatóság a nagyszerű rajz-

készségű Márton Lajos kezéből olyan bélyegekhez jut, amelyek remélhetően a nagyközönség kedvencei lesznek.

III.

A jövő év nagy bélyegtermésében a harmadik bokréta a Szent István életrajzához közvetlenebbül simuló legendárius sorozat lesz. Ez még csak most van készülöben. A művészek az első tervvázlatnál tartanak, melyet kétszeres nagyságban csináltak, hogy a bélyegszerűség korlátjaitól jobban igazodjanak.

A pályázati felhívás, nagyon szerencsésen, a Képes Krónikából indította el a művészeti megoldás irányát. Annak festett legendáriuma történelmet mesél és pedig széles közönség számára. A kis-méretű miniatűrök stílusa sokban rokon a bélyegek kis területen sokat kifejezni akaró kívánalmával. Szébb ünneplést az 1933-ban Ausztriából visszatért Képes Krónika számára nem is lehet elképzelni, mint hogy Szent István történelmi szerepeltetésénél a bélyegek tervezői visszahajolnak hozzá.

A Chronica de gestis Hungarorum Nagy Lajos korában készült ugyan, de sokban jellegzetes ábrázolást tartalmaz Szent István idejére vonatkozóan is. Kutatások nyomán megállapítható, hogy a magyar ruhájú és fegyverzetű alakok a X—XI. századra is érvényesek. A kompozíciókn kívül a tárgyi részletekre nézve is útmutatást kaphatnak tehát innét a művészek. Legalább is annyit, mint Szent Lászlónál a győri herma figyelembe vevői vagy amennyit kapott Toldihoz Arany János Hosszaitól.

A Képes Krónika állítólagos festője, Medgyesi Miklós, kétségen kívül Magyarországon dolgozott. Ha távol is áll a Szilveszter-korona itáliai „maniera greca”-jától, de olasz (nápolyi) miniatűrűkből tanulhatott. Itthon pedig megismerkedett a nálunk szereplő nyugati vitézek s a magyar urak felszerelésével, hallott néphagyományokat, látott a szent királyainkról freskókat; általában illusztrációiban többet mond esodátos és kedves művészi rejtélyességgel, mint a szövegíró. Jelenetel, ötletel, tárgyismerete tehát készen várják a bélyegtervezőket. Nála az események megjelenítési költői, sőt szinte drámai magaslatra emelkednek. „Gyönyörű hősi dalok és legendák szárnyalása hallszik ki képecskéiből”. Magyarország legfényesebb korszakának a parányi töredéke a legjobb forrás arra, hogy abból archaizáló bájít és tömör történelmi felfogást lehessen meríteni. Jó lesz ezt azoknak is figyelembe venni, kik a jövő évi képzőművészeti pályázatokon szándékoznak részt venni.

A tervező művészeknek esupán arra kell ügyelni, hogy a megadott témáknál ellentétbe ne kerüljenek a szellemtudományi történetírás legújabb megállapításaival.

Minthogy a Képes Krónikáról nem adnak kellő fogalmat sem a tényképek, sem Bicsérdy színes másolatai, a bélyegtervező művészek elzarándokoltak a Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött eredeti kódexhez s ott megbeszéléseket folytattak Gerevich Tibor professzorral és e sorok írójával. A vajszerű pergamentlapokat forgatva megittasodtak a miniatűrök szépségeitől s a konferenciázás eredményeként nemesak művészi el-

képzelésük nyert támogatást, de tisztábban láthatóak a tárgyi és formai részleteket is.

Érdekes betekinteni az egyes témák körül felmerült jegyzetekbe, nemcsak képet kapunk arról, hogy milyen szellemi munka előzi meg a piciny bélyeg születését, de a jövő Szent István-év ügyszólván mindenkit kötelez arra, hogy annak történelmi és eszmei háttérével megismerkedjék. Ez is hozzátartozik nemzeti műveltségünkhöz.

(István születése.) Benczúr a férfikorában megkeresztelt Vajkról festett képet. Hóman szerint Piligrim passauai püspök papjai közül egyik keresztelte meg Gézát és Gézának 969-ben született öt éves Vajk vagy Bajk nevű fiát, ki a passauai egyház védőszentjének — István vértanúnak — nevét kapta.

A legenda szerint viszont Géza feleségének, Saroltának (Sar-aldu = fehér menyétnek) éjjel látomása támad, Szent István vértanu jelent meg azzal, hogy születendő fiát az ő nevére keresztelje, mert Stephanos görögül „koronázott“-at jelent és Isten kegyelméből nemcsak a földön jut koronához, de az örök boldogság koronáját is elnyeri.

A Képes Krónika a legenda szép költői jelenetét festi meg s bizonyára a tudósok sem vennék zokon, ha a bélyegekre a költészet jelenése kerülne.

Koronázás. István Rómából kér koronát, ezzel akarta Hóman szerint kifejezésre juttatni szilárd akaratát, hogy országával az egyetemes kereszténységhez csatlakozik. A koronázás az „Isten kegyelméből” való uralkodás legalizálása. És megpecsételője az elbukott törzsszövetség után az örökletes monarchiának.

Ascherik 1000 üzenén hozza a koronát (a jelenlegi Szent Korona felső részét) a királyi cím és méltóság elismerésével s a magyar katolikus egyház megszervezésére szolgáló felhatalmazással. Az egyágú „apostoli kereszt” csak III. Béla alatt lesz kétágú. Ottó lándzsája (thébai Móré) az új független fejedelemség elismerését jelenti.

Igy lett István karácsonyra isteni elhivatás alapján király. Ideálja Nagy Károly volt, azért is nevezték e néven a szláv Kral közvetítésével királynak. A koronázás egyházi felavatással történt, szertartásai megfelelnek a püspökké szentelésnek. Szentelt oljával és azzal a koronával érintették homlokát, a magyar nemzettest közjogi szimbolusaként tisztelt Szent Koronával, melyet az első magyar királynak olasz földről francia pápától német szerzetes hozott.

(Térítés.) A tudósok megállapítása szerint a keresztény vallás elfogadtatása részben hatalmi eszközökkel történt. Tehát nemcsak a szerzetesek munkálkodtak közre, kik az apostoli lemondás áldozatos életét élték, hanem hogy úgy mondjuk a közigazgatás is. István erős kézzel, elszánt akarral terelgette népét a krisztusi igazság ösvényére. A kezdet a magyarul nem tudó papokkal nehezen ment. Inkább példájukkal, ipari-mezőgazdasági oktatásukkal, gyógyításukkal hatottak. Később megtanulták a hívők nyelvét s magyar papokat is neveltek. Gellért, Adalbert, Mór és mások már elmélyítették és közkincsé tették a kereszténység egész erkölcsi és szellemi tartalmát. Ez vezetett a magyarság igazi benső megtérésére.

(A pogányság legyőzése.) Koppány és Ajtony legyőzése nemcsak a kereszténység harca volt a pogányság ellen, hanem a monarchikus államformának a diadala a törzsi szervezet fölött. A marosvidéki gyula is rokona volt Istvánnak, Koppány pedig egyenesen nagybátyja, ki a levitatus ősi szokása szerint el akarta venni Saroltát s a senioratus elve révén a trónra tört. Koppány lázadása így az ősi pogány felfogás támadása volt az új keresztény utódlási jogrend ellen.

István a Balaton felől támadó Koppány elől, bajor és olasz vitézeivel először Veszprémbe vonult vissza, melynek környéke dolomit szikláival és kopár hegyek közt kanyarodó völgyoszorosaival nemcsak hatalmas természetes vár, hanem hasonlít az olasz korai művészet szikláihoz is. A szorosokban a pogány hadat legyőzte. Koppányt bajor Vecelin szúrja le, testét felgégylették. Dunántúl így került István hatalmába. Koppány birtokából a legjelentősebb részt a pannonhalmi monostor kapta.

(Külfellelenség.) II. Konrádot német világ-hatalmi gondolata magyarellenes politikára vitte. Az egykori Karoling-tartományok urának vallotta magát. A lengyel és cseh tartományok után hűbérként kívánta venni Pannoniát is. 1030 nyarán nagy sereggel indult Magyarországra Bratiszláv esz herceggel együtt, aki Komáromig portyázott. Konrád a fősereggel Hainburg felől közeledett.

István velük szemben az ősi haremotort alkalmazta, — visszavonult s a vasas németeket a moesarak közé esalta. Kapuvárnál pedig hátha kerülve megverte s az osztrák területet Emsig dúlva Bécsét is elfoglalta.

Konrád „hadsereg és minden eredmény nélkül tért vissza Magyarországból”. Békekövétül fiát, Henrik bajor herceget személyileg küldte 1031-ben Esztergomba „az igazságtalanul megbántott magyar királyhoz” s a Lajta és Fischa folyók között és a Morvamezőt engedte át a béke árában.

(Ítélték.) A nemzet igazgatása személyes alapon történt. A legfőbb bíró a király. Esztergomban vagy Székesfehérvárott évenként (szeptemberben) István köré gyűltek a főemberek s „inter leones” ítékeztek is. Az inter leones (oroszlánok közt) az oklevelek kezdeti szövege, vonatkozott a trónszék két oroszlánjára, de esetleg a román templomajtó kétoldali alapkövére is.

István egyházát szolgáló, szigorú erkölcsű uralkodó. De intelmeiben fiának azt mondja: „Ítélj békességtérrel, szánakozással és nyugalommal. Illik a királynak kegyesnek és irgalmasnak lenni.” Illik viszont az is, „hogy érezze a királyúr haragját, aki az ő jóakarátát megveti és rendelését áthágja.”

(Udvára.) István maga között a „vendég és jövevény népeket” szívesen látja, mert „nagy haszon vagyon bennük; különb-különbféle szót, szokást, fegyvert és tudományt hoznak magukkal, ami minden országnak ékességére szolgál, a király udvarát nagyságosabbá teszi és igen megretteníti az idegenek magahitt szívét. Gyenge és törekény az egy nyelvű és egy erkölcsű ország”. Az idegenek védelme nála az egyetemes keresztény gondolatban gyökerezik.

(Cs a l á d j a.) Hartwig szerint Istvánt alig látták valaha mosolyogni. A sok szervező munka és hadakozás közepette csak családjá körében oldódott fel. Gizella úgy látszik nemcsak a legendák virágos beszéde szerint, hanem valóban is hű hitvesként, sőt munkatársként állott oldala mellett. Fiuk pedig kettőjük szeme előtt nőtt fel.

Imrét (= Henrik — Emericus — Amerika) Geléért nevelte 16 éves koráig, azután maga István. Az volt egyetlen vágya, hogy „a kegyes Ijű kövesse az uralkodásban“. „Atyai szerelmének buzgóságától indítatva maga is fra számára egy könyvet az erkölcsök neveléséről.“

Az Árpád-családba utat talált az idegen szerzetesek aszketizmusa. Imre is ennek a felfogásnak a bajnoka. Bajor Gizella is eredetileg apácának készült mielőtt 996-ban nőül kérték István számára. A koronázási paláston együtt van István, Gizella és Imre.

(É p í t ő m u n k a.) István olasz és dalmát építésszel fényes kőtemplomokat és bazilikákat építtetett. A koronázás után emeli az esztergomi új templomot Magyarország Nagyasszonya (= királynője) tiszteletére. Árpád sírja fölé is épít templomot. Az árpád-házi családi szentély, a koronázó templom, Székesfehérvárott emelkedett. Sok kőmonostort és templomot építtetett. A kőemlékek ornamentikáját Viski a magyar népművészettel hozza rokonságba.

(H a l á l a.) A krónikás írja: „a midőn tehát István nem kételkedett többé, hogy elköltözésének napja közelget, hívatta a püspököket és udvarának Krisztus nevével diésekvő előkelőit. Először tanácsot tartva velük a maga helyébe állítandó király felől... (Péter)... Azután inté őket, hogy az

igaz hitet tartásuk meg, szeressék az igazságot... és különösen örködjék a kereszténység új ültetvénye felett,“ s 1038 augusztus 15-én, Nagyasszony ünnepén életének 70-ik, uralkodásának 42-ik évében meghalt.

„Egész Magyarország kobza siralomra fordult... Fehérvárra seregett a nép... és sűrű könyhullatással kísérte“ a királyi ház családi egyházában kijelölt nyugvóhelyére a magyarok első és legnagyobb királyát.

Koporsója a Nemzeti Múzeumba került, most viszik vissza Székesfehérvárra. A koporsó egyik domborműve azt ábrázolja, hogy angyal viszi fel István lelkét csecsemő formájában, ki olyan tiszta volt, mint a ma született gyermek. Ugyanez szerepel Istvánnak matheoi oltárképén is.

Aki ezekhez a témakörökhöz közelebb akar lépni, annak érdemes olvasgatni Hóman Magyar Történetét, Tarczai György Árpád-házi Szentjeit és Tormay Cecile Magyar Legendáriumát. Szent István jubileumi esztendőjének érzései és alkotásai azokon keresztül telhetnek csak meg olyan tartalommal, melyben benne van az igazság ereje, továbbá a költészet és a művészet minden szépsége.

Kívánatos volna, hogy a postavezérigazgatóság a jövő évi történelmi bélyegekre némi magyarító szöveget is adjon közre mindezek alapján lexikális rövidséggel. Talán a postahivatalokban lehetne ilyenfélet kifüggeszteni, hogy aki akar, az mindent magtudhasson. A nagyközönség, főként pedig a bélyegyűjtők szívesen fogadnák, mert a tudás a megértés elmélyítését szolgálja. Ezzel aztán a történelmi bélyegek igazán méltó helyet foglalnának el a bélyegek történetében is.

CSAKÓ ELEMÉR

A Szent István bélyegek I. sorozata. *Légrády Sándor* pályanyertes, kivételre került tervezetei: Szilveszter pápa átadja Ascheréknek a koronát, a szűzkeférvári templom alapítása, Gellért oktatja Imrét, az ország felajánlása Máriának, a Thuróczy-Cronka koronázási jelenete, a koronázási palást Szent Istvánja, a Szent Korona.

Jeges Ernő terve: a korona elhordtata Rómából, Szent István az apostoli kereszttel.

Englerth Emil:
Szent Erzsébet.

István.

Fery Antal második díjal jutalmazott pályamunka:
László.

Erzsébet.

Illusztrációk dr. Czákó Elemér „Történelem a bélyegeken” című cikkéhez. — Illustrationen zum Artikel von Dr. E. Czákó: „Geschichte auf Briefmarken” — Illustrations to the article of Dr. E. Czákó: „History on Postage-Stamps.”

**CZAKÓ ELEMÉR KÉZIRATBAN
MARADT FILATÉLIAI
TANULMÁNYAI**

AZ ELSŐ MAGYAR POSTAJEGY TERVEZETÉNEK VIZSGÁLATA

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LEPTÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30295-30298**

11

AZ ELSŐ MAGYAR "POSTAJEGY" TERVEZETÉNEK VIZSGÁLATA.

Bélyegmuzeumunk szemléleti anyagának okmánytárral és leírólajstrommal való kiegészítésekor egyik legfontosabb feladatnak bizonyult, hogy alaposan megvizsgáljuk bélyegkultúránk legelső megnyilvánulását, az 1848-iki "postajegyet". Különösen állampolitikai szempontból volt ez fontos, mert ennek bizonyítékai bizonyítják azt is, hogy a művelődés országúttján nemcsak mindig együtt voltunk a Nyugattal, hanem néha néhány lépéssel elől is jártunk.

Az első közlés erről Jászai Emánuel János rövidéletű folyóiratában a "Magyar Levélbélyeg" 1924. jun. 15-iki számában jelent meg névtelenül "Kossuth postajegy"-tervezet címen. E cikk lényegét és szavait átvette dr. Hencz Lajos postatanácsos Jászai Bélyegkatalogusának előtanulmányában. /:Egy. Nyomda 1927. 22. o.:/ saját nevével jegyezve. Szerinte Kossuth bélyeget akart kiadni az angolbélyeg mintájára; Thán Mór 1848. jul. 3-án már el is készítette annak tervezetét; Thán schitz Jakab Kossuth, táborigazgatójának büszkélkedve küldte meg azzal, hogy "Das hab' auch ich gethan - M. Thán"; a rajz címe azonos a Pesti Kereskedelmi Bank által kiadott Kossuth-bankó címerrajzával. A felső két sarkot magyar díszítménye ékesíti. Hencz szerint a Szent Korona a címer fölé került, azaz bizonyítja, hogy Thán a megpróbáltatások idején is ragaszkodott a magyar királysághoz; a kétoldali búzakalász pedig bácskai eredetűre vonatkozik. "A postajegy már közel már közel lehetett a kivitelhez, mert az eredeti rajzon látni lehetett a piros /:Rahmen roth:/ és a közepe zöld színnel /:Mitt grün:/ lett volna kinyomandó. Kossuth tervét sajnos a bélyegre vonatkozólag nem valósíthatta meg, mert a szabadságharc a kormány minden energiáját lekötötte." E közlés tételét a szövegben átmentek nemcsak a bélyeg, hanem a művészeti szakiránydalomba is /:l. Művészeti Lexikon II. 529., továbbá Szentiványi mellékelt levelét.:/ (Dokumentum 1924. 9. 6.)

Dr. Kossuthy Béla
tervezet
bélyeg
1924. j. 3.
Kossuth péld.

Tervezet a Vöröshasú

Henczhez fordulva, hogy mire alapítja Kossuth közreműködését és egyéb adatait, főként pedig hol volna a rajz feltalálható, azt a meglepő szóbeli választ kaptam, hogy ő a rajzot nem látta, adatait Jászaitól kapta, aki azonban azóta meghalt, s úgy tudja, hogy a rajz vagy a Nemzeti Múzeumban, vagy az Országos Levéltárban van. Zichy István gróf és Jánossy Dénes dr. főigazgatók kutatásai a nevezett intézetekben azonban nem vezettek eredményre.

A postavezérigazgatóságon derült ki, hogy Jászai még él, ismert bélyeggyűjtő és a Gamma gyár levéltárosa. Érintkezésbe lépve Jászaival szóbeli kérdéseimre igen bizonytalan feleletet adott. A Than-féle rajzot elsinte nem volt hajlandó bemutatni. Azt állítólag családjának női tagjai őrzik valahol, mint "családi kincset" - mondotta; végül azonban kiderült, hogy Jászainak felesége Urschitz unokája és ő anyagi rekompenzációért meg tudja szerezni a rajzot, magának pedig kb. 10.000 pengő értékű régi magyar bélyegek szeretne kapni cserébe. Nyilvánvaló volt, hogy az elkövetés a jobb üzlet megkötésének reményében történt. A Gamma vezérigazgatójának támogatásával végül is sikerült 95 évi rejtőzködés után meglátni Than művét. Jászai megengedte annak tanulmányozását, kémiai és fotografiai kísérleteket is beleértve; egyelőre csak a kép közlési jogát tartván fenn.

szűk a rajz leg eredeti formájában

Gondosan megvizsgálva a tervezet rajzát megállapítható annak korabelisége, és az a körülmény, hogy az 1848-iki bankjegy nyomdában készült; a vésnökök már munkába is vették. Az is bizonyítható, hogy Than Mór művéről van szó, ellenben Kossuth Lajosnak és a hivatalos kormányzati tényezőknek belekapcsolódására még teljes érvényű bizonyíték nem merült fel.

Kétségtelen, hogy a tervezet közeli rokonságot mutat az 1848. június-júliusában készült "vöröshasú" kétforintos Kossuth-bankóval. Az ampiros pajzsú magyar címer valamivel nyúlánkabbb az oroszlánfejek és más kisebb részletek eltérése azt mutatja, hogy legalábbis közös kijelölt mintakép felhasználása történt. A kompozícióban vannak pl. tükör és síkban tartott részletek, nem mindig szerencsés összehangolva. Amint a címer, úgy a betűk és a kalászosok a

SZEREBLEM jutott eszébe /:„& kettő kell nekem !:/, amit nem
csak a legfelső rajzon jelentkező boka ^{széjjel} tanusít, de a MITZI
név és a legalsó rokkokó dáma-vázlat. MITZI alatt postakü-
tők vannak, az egyikén huszáresákos női alak karddal és ke-
lekkel. A postakürt motivuma szóbakerülhetett ugyan, de le-
maradt.

*Továbbá kint
felvett postakürt
Lata angol
Rajzot W. W. W. W. W.
írásból*

A bankjegy nyomda a Károly kaszárnyában a mai vá-
rosházán a házi nyomda mai helyén volt üzemben. Meglehető-
sok személyzettel és részben Angliából beszerzett géppark-
kal. A nyomda főgépkestere a 29 éves Urschitz Jakab volt,
aki 1846. körül jött Laibachból Kozma Vazul nyomdájába és
onnét emelte ki Landerer. Urschitz volt a bankjegyek tech-
nikai előállításának legfőbb mozgatója, mikor a bankjegy
nyomdából "repülőnyomda" lett csaknem ²⁰⁰ munkásával együtt
a kormánnyal elment Debrecenbe, Szegedre, onnét pedig Arad-
ra, a végső összeomlásig nyomván a szabadságharc hadiüzemé-
hez nélkülözhetetlen bankjegyeket. Urschitz 1850-től kezdve
az Émich, majd pedig az Atheneum művezetője. 1884-ben halt
meg, művészi és irodalmi körökben kedvelt emberré vált, te-
metésén megjelent személyesen Jókai Mór, Salamon Ferenc és
Szilágyi Sándor is.

JEGYZETEK A KOSSUTH- BÉLYEGEKHEZ

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30299-30202**

Jegyzetek a Kossúth bélyegekhez.

A Kossuth bélyegek számára hivatalos helyről négy tárgykör jelölték ki: I. Arcmása. II. "Kossuth apánk", a III. "Mindnyájunknál el kell menni". IV. Az amerikai szenátusban.

E tárgykör-megjelölések már a legújabb szellemtudományi történetírás átértékeléseinek figyelembe vételével történtek, másrészt pedig a mai világpropaganda kívánalma is érvényesül bennük. Eddig a millenáris történetírás /Szilágyi, Gracza/ alapján dolgoztak művészeink. A sokszorosított lapok, illusztrációk s a kb. 200 Kossuth-szobor őt, mint a gyűjtő szónoklatok mesterét ábrázolták, kar és kalaplengetéssel, lelkesítő, szuggeráló mozdulatokkal.

Ez a rethorikai felfogás igazolta a lelkek feletti hatalmát a liberális szabadságeszmék apostolát, bajnokát és a fiatalság, továbbá a nép bálványát. A bécsi levéltárak megnyitása óta Szekfű Gyula, Károlyi Árpád, Domanovszky Sándor, Eckhart Ferenc kikeresték az időszzerűbb szempontokat s azok közt előtérbe nyomult az, hogy Kossuth géniusztól kölcsönözte már az 1848 előtti reform mozgalom is lendületét és különösen 1847-től vezető speakere a magyar parlamentnek, behatolt a magyar lélek minden zugába, előidézte a rendiség megszűntét, a jobbágyság felszabeditását. Bővítette kiváltságos 500 verbőcziánusról 13 millióra a magyar nemzettest állagát. És az emigrációban magasabbrangú és hatékonyabb tevékenységet fejtett ki hazája javára, mint annak előtte.

I.

Arcképének megalkotásánál a 40 éves Kossuthra kell gondolni cselekvő ^{arcképének} arcának teljében, úgy ahogy a köztudatban él. Talán Róna szobrának a feje közelíti meg azt a mindent akaró, mindent kockázató akarat-embert a legjobban. A parlamentben s mint népszónok a

nemzeti szenvedélyek fölkelését iparkodott elérni, ami nélkül a nagy tömegeket mozgalomba belevinni nem lehetett. Nélkülük a régi rendi keretek szétrepesztését és az új, modern állam kialakítását nem tartotta megvalósíthatónak.

Kossuth fejének ki kell fejezni lángoló agitációs tevékenységét s azt, hogy elküldetésére szüksége volt a nemzeti megújulásnak. Elszántsággal törte meg a reformellenes irányokat.

II.

Forradalmi úton /a március 15-ike pesti fiatalsággal/ létrejött a felelős magyar minisztérium. Petőfi már "világ szabadságról" beszélt. Kossuth azonban liberális programjához ^{tömeget} ~~tenyért~~ kívánt szerezni, hogy a beteglelkű király nélkül is lehessen más erőtegyezőre támaszkodni. Széchenyi lassú fejlődési programjával szemben ötven év helyett három hét alatt nyélbe ütötte a parasztság új sorsát. "Megragadta az alkalmat, - amint ő maga mondja -, hogy a félmillió nemesből állott nemzet 13 millió főnyi nemzet legyen."

Ő már régen belátta, hogy a jobbágyság "Damocles-kard volt hazánk felett", kész eszköz az udvar kezében, amelyet akkor használt fel, amikor akarta. Kifelé ^W ~~is~~ datálódik feudális voltunknak hiesztelése, befelé pedig nemzetiségünknek ellenünk való sorakoztatása. Kossuth ki akarta ragadni az udvar kezéből ezt a fegyvert, nehogy azok szabadítsák fel a jobbágyságot az összmonarchia zászlaja alatt. De a felszabadításra indította Kossuthot az ország közgazdasági állapotának megdölgölése is: a robottal űzött mezőgazdaság nem állhatott meg az Ausztriában mestergégesen ápoltt ipar mellett. "Rabszolga kényszermunkával lehet pyramisokat építeni, de nemzetet vagyonossá tenni soha" - mondja. Az úrbériséget már március 18-ikán megszüntették. A lelkesedés a köznemesség körében természetesen nem volt nagy; "Kossuth eltörülte" jegyezte fel Széchenyi s a jobbágytelkek megváltásával ~~csak~~ a nemesség károsodott s a középosztály alámerült. Politikai célját azonban Kossuth

tökéletesen elérte. A nép nem tekintett többé Bécs és a dinasztia felé, mint egy-két emberöltővel elébb, szabadságát nem a Habsburgoknak, hanem Kossuthnak köszönhette. A rajongás "Kossuth apánk" iránt nem is tűnt el többé szívéből.

Ennek ábrázolása olyanformán történhetik, mint a zilahi Wesselényi szobornál, felemelik a parasztot. A Cegléden és Debrecenben felemelt paraszt azonban nem görnyedve közeledett a megtiszteltetéstől, hanem lelkesedve állott Kossuth mellé.

III.

Julius 11-ikén a törvényhozás megszavazta a 200 ezerembert s a 42 milliós hadi hitelt. Ez ugyan ⁷entesítve soha nem lett, de azzal a jelszóval, hogy a hazát támadják /Jellasicsék/ "Mindnyájunknak el kell menni!" új magyar seregzredek jöttek elő a semmiből. A ház is kimondotta a toborzás megindítását, tekintet nélkül a törvény ⁷entesítésére. Ez már forradalmi lépés volt, de az tette lehetővé a honvédség felállítását és az ország védelmét.

Kossuth törhetetlen energiát mutatott, rövid idő alatt megszervezte a harcot. Lángoló beszédei ezrével gyűjtötték az Alföldön fegyverbe a népet a középosztály vezetése alatt. Minisztertársai nem voltak radikalizmusának barátjai. De Kossuth a szeptember 20-iki ^{szub}éjjeli ülésre már ^{szub}kardoztak, nemzetőri ruhában jelent meg. S a kormányteendőket Béccsel szemben átvette a megalakított Honvédelmi Bizottmány. Ekkor ^{szub}csel jött az, amit Petőfi írt:

A Kárpátoktól le az Al-Dunáig
Egy bőszt üvöltés egy vad zivatar !
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar ...

A történelmi arcképtárban sok egykorú rajz és metszet lüktető erővel érzékelteti a 48-as honvédség hősi korszakát.

II.

Örvendetes jelenség, hogy a magyar bélyegkutatók tisztázni igyekeznek a mult részletkérdéseit. Az 1867-es levéljegy-ügyről írott tanulmányomat is azzal a céllal tettem közzé, hogy megindítsam a tárgyilagosságot.

A levéljegy-ügy mellett csupán mellékesen érintettem a levelezési lapot, mert eredetileg annak bérmentesítésénél is levéljegy felragasztásra gondoltam. A Correspondenz-Karte-ről megemlékező szövegem félreérthetőségére nem is kívánok bővebben kitérni, mert természetesen a német, vagy magyar felirattal együttesen szereplő magyar, vagy osztrák címer külön-külön való tipografizálásának tudatában voltam. A két idézetszerző: H. Kropf és dr. Sz. védelme pedig nem tartozik hozzám.

Ellenben igen szívesen bővitem és helyesbitem a levelezési lapok megszületésének ismeretanyagát én is a magam szerény levéltári feljegyzéseimnek alapján.

Az 1869-ben Magyarországnak szánt levelezési lappal ugyanis ugyanaz történt, ami az 1867-es császári koronás 50 f-es levéljeggyel előfordult. Rajta is be akarták csempészni az öszszmonarchia jelképezőjét, ezúttal a német felirat formájában, hibásan jobbradulós keresztrel ábrázolt magyar korona és címer alkalmazása mellett. Pedig az előzetes tárgyalást az osztrák Holbensteiner min. oszt. tanácsossal magyar részről Heim Péter oszt. tanácsos folytatta e kérdésekben, ő képviselte az ország keresztülvitelének eszméjét is. Mégis a bécsi államnyomda minden próbanyomat bemutatása nélkül készítette el a német feliratú Correspondenz-Karte-kat s sürgősen kellett pótolni utólagos példányokkal a magyar feliratú kiadást. A megjelenés első hónapjában 1869. október 1-től kezdve azonban már több mint 1,000.000 darabot tudtak szétküldeni mindkét típusból a vidéki magyar postahivataloknak.

A második hónapban viszont hivatalos lépések indultak meg az irányban, hogy a bécsi kiszolgálás esetlegességei megszűnjenek s az önálló magyar jelleg jobban kidomborodjék. A Földművelés, Ipar és Kereskedelemügyi m. kir. minisztérium III. postai ügyosztálya még 1869-be

tárgyalásokat kezdett /:24.864/1869.:/ a kataszteri /:akkori nyelven "telekzeti":/ később pedig államinak nevezett nyomdával, hogy urrá legyen a helyzeten. "Szándékom - írja a rendelet - a magyar kir. postaigazgatás számára a cs.kir. postaigazgatás jegyeitől való megkülönböztetés végett az eddigtil némileg eltérő alakú levéljegyeket, levélborítékokat, postautalványokat és levelezési lapokat készíttetni."

Az ügyiratot Danielik József oszt. tanácsos /:későbbi soproni postaigazgató:/ fogalmazta, Gervay Mihály min. tan. ellenjegyezte és Gorove István miniszter adta ki kevés idővel a felemás Correspondenz-Karte megjelenése után. A gyors tanácskozásokat még gyorsabb cselekvés követte. A nevezett ügyiratban ugyanis az is áll, hogy "a minták elkészítése iránt haladéktalan intézkedés történjék. Akataszteri nyomda szakvezetője kereszén közvetlen érintkezést a postaosztály vezetőjével. Így indult el Budán közvetlenül rövid úton az első levéljegy és levelezési lap gyártása.

1870. legelején már megegyezés jött létre az m.kir. pénzügy-minisztérium /:P.M. 4.781/1870.:/, mint az Államnyomda felügyeleti hatósága és a m.kir. f.i. Kereskedelmi minisztérium /:K.M. 3500/1870.:/ között aziránt, hogy a budai előállítási költségeknél zsinórmértékül a bécsi államnyomda árait fogadják el. /:Egy-egy 100 db levél- s hirlapjegyet tartalmazó lap 4 kr, 100 jegyes boriték 50 kr, 100 db levelezési lap 20 kr.:/. "A metszvényeket és lemezeket is beleértve."

A bécsi kereskedelmi minisztérium természetszerű nyugtalansággal viseltetik a Magyarországon készitendő postai értékcikkek kérdésében. Hatalmi körének csorbitását sejtí. Külön tájékoztatást kér afelől, hogy mikor szándékoznak a Budán készülő értékcikkekét forgalomba hozni. Gorove azt válaszolja, június 6-án /:K.M. 12455/1870.:/, hogy 1870. okt. 1-re szeretné az új magyar postakiadványokat megjelentetni. Majd pedig odanyilatkozik /:K.M. 20.077/1870.:/, hogy az új értékjegyek csak 1871. januárjára készülnek el. Tudjuk, hogy a levelezőlapoknál ez csak február 15-én válhatott valóra.

3

Az osztrák államnyomda is ideges buzgalommal jelenti, hogy tudomásul veszi a postai értékjegyeknek Budán tervezett készítését. Jelenti egyben, hogy levelezőlapokból német szöveggel és magyar címerrel még 20.658 csomag, azaz 1.032.900 darab áll rendelkezésre raktárban. /:Nem sikerült tehát vele elárasztani Magyarországot.:/ A magyar szövegűből a magyar címerrel pedig 4.372 csomag, azaz 218.600 darab van még. Minthogy az Orsz. Magy. Kir. Postagazdászati hivatal kimutatása szerint még Pesten is van némi felesleg, azt javasolja a bécsi államnyomda, hogy az ottani továbbnyomásra már nincs szükség, legfeljebb hamarabb kifogy a magyar szövegű példány és akkor az újnyomási még mindig német szövegűt is lehet forgalomba hozni.

Ezzel a bécsi befolyás végleg megszűnt e téren s a magyar levelezési lapokon is elfoglalta jogszerű helyét a magyar felirat s a helyesen alkalmazott magyar címer és bélyegkép.

Czakó Elemér.

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
AZ 1850-IKI LEVÉLBÉLYEGEK**

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30324-30331**

OSZTRÁK BÉLYEGEK MAGYARORSZÁGON

(Várlat.)
Károlyi Elemér
kézirata

Csiztrák-magyar közös posta-és hírlap-
bélyegek, az 1850, 1851, 1858, 1861, 1863,
1867-iki évek kiadványai.

Kossuth ki nem teljesedett kísérlete után a ma-
gyarországi postabélyegek kezdeti útját a bécsi hata-
lom indítja el.

Szabadságharcunk összeomlásával Ferenc József,
a tizennyolc éves katonacsászár, tanácsadóinak sugal-
mazására a birodalom minden "tartományába" a korlát-
lan abszolutizmust vezeti be. Magyarország, az a leg-
régibb autonóm egység, gombnyomásra elsüllyed a német
berendezésű össz állam közigazgatásában. A nagyosztrák
eszme olyan közép-európai egységes Habsburg-biroda-
lomról álmodik, mely kiakarja tolni fennhatóságát, ipa-
rát, kereskedelmét s azokkal együtt postáját is egész
a Fekete-tengerig és az Adriáig.

Igy kerül az újjonnan felkarolt postabélyeg ügye
is a közös "organizáció" szárnya alá. A legfelsőbb
helynek az az álláspontja, hogy a "lázado magyarság"
önállóságra egyébként sem jogosult többé, csak császár-
ri kegyelemből juthat ilyesfajta fejlődési ^{véleménye} fokozathoz.
A magyar postának minden ~~47 előtti~~ önrendelkezési léleg-
zetvétele eláll ~~1867~~ a 49 utáni rendeletek és pátén-
sek özönében.

A postaközigazgatás átszervezése ~~egyben~~ úgy kez-
dődik, hogy levágják az ország testéről keleten Erdélyt,
délien a Vajdaságot, továbbá Horvát-Szlavonországot Mura-
közzele és Fiumével együtt. Külön postaigazgatóságot ^{kap}
litanak ~~fel Nagyszombatban, Temesvárott, Zágrábban.~~ A meg-
maradt területen pedig öt körzetben másik öt postaigaz-

gatóság létesül: Pesten, Pozsonyban, Sopronban, Kassán és Nagyváradon. Óvatosan elkerülvén a dunántúli és alföldi nagyvárosokat.

Ezekon a hálózatokon az ügyvitel természetesen német helyvű a kinevezési okmányoktól kezdve a legutolsó nyugtáig. A tisztviselőktől még a tekintélyt jelentő "császár szakállat" is megkivánják, nehogy a Kossuth szakállra gondoljanak. A Bach-korszak kifejtett adórendszere pedig a magyar vállakra helyezi az irásbeliség terjedésével az okmánybélyeget is. Nem csoda ennek kapcsán, hogy a postabélyeg bevezetésekor nem tud túlnagy rokonszenvet kelteni maga iránt. Nemcsak a rajta lévő kétféjű sas emlékeztet arra, hogy annak karmai közt vergődik a két haza ^{sorsa} ~~élete~~, hanem a postabélyeg olyan adófélének tűnik fel, mely ugyancsak Bécsben ^{el jön} ~~készül~~ s hasznát is ott számolják el.

Báró Bruck kereskedelemügyi Miniszter 1850 tavaszán intézkedik a postadijszabás s a legelső bélyegek megjelenetése felől. /968/1132.H.M./

Ez a bélyegrendelet megállapítja, hogy a viteldij helyben 2 kr, tíz mérföldig 3 kr, húszig 6 kr, húszon túl 9 kr. Értve az egy lat súlyú egyszerű levelekre. Két lat súlyig már kétszeres, háromig pedig háromszoros díj jár. Keresztkötéses küldemény ára 1 kr....
...../:Következik a bélyegrendelet kivonata./

A bécsi államnyomda gyorsan neki fog a bélyegek előállításának. 1850 június^{1-én} már készen is van és forgalomba bocsájtja. Ez a magyarországi postabélyeg születésnapja. Bécsben kétféle szöveggel látják el az azonos bélyegrajzokat. Olasz vidékek lira-centesimi értékjelzésűe-

ket kapnak a lombard-venetai ezüst ércfedezet alapján.

venetiai ?

A Magyaroknak azonban az osztrák "Conventionsmünze"

/C.M./ szerinti KREUZER feliratú bélyegekből jut, "mit

Papierwährung". Gyűjtőink csakis a magyarországi bélyeg-

zőkkel ellátott példányokat szokták magyar bélyegként ke-

zelni, *ha mindegyik arra kezdés, Győr, Keszthely, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Tatabánya, Zalaegerszeg, Zirc, Zólyom*

1850. KÖZÖS OSZTRÁK-MAGYAR POSTABÉLYEG.

Kibocsájtva: 1850.VI.1-től.
/Rendelet:1850.III.26./

Érvényes: 1858.XII.31-ig.
/Rendelet:1858.X.14./

Példányszám: _____

Magyarországon elfogyott: _____

Gyűjtők: _____

Magyar Bélyegmuzeum: _____

VÁLTOZAT: 1/ sárga egy krajcáros, 2/ fekete két krajcáros, 3/ vörös három krajcáros, 4/ barna hat krajcáros, 5/ kék kilenc krajcáros. /Tervezet készülék kék tizenkét krajcárosról is, de nem kerül forgalomba./

A BÉLYEGÁBRA középrészén cimerpajzson a császári kétfejű sas foglal helyet pontozott /cimertanilag arany/ alapozással. A cimerpajzs alsó része pálmalevélcsokron nyugszik, melyből balról babár, jobbról pedig tölgy lombzat nyúlik fel széldiszként. Felül középen a császári korona K.K. POST-STEMPEL felirat közt. Alul külön keretezve az értékjelzés száma és a KREUZER szó látható.

A rajz nyilvánvalólag hirtelen készült, előírásra; még a rajzolónak a nevét sem ismerjük. Ere-

detileg rövid használatra szánják, fel akarták
cserélni hamarosan az uralkodó arcmásának ^{ábrá-}
zolásával, de ^{1858-ig} maradt használatban. 1852-
ben némi felfrissítést hajtottak végre a rajzon,
ez sem emelte fel azonban szintjét a szokványos
műhelytermékeken felül.

SOKSZOROSÍTÁSA eredetileg fametszeti eljárásra ^{volt} ter-
vezve. A bécsi Bélyegmuzeumban őrzik is az el-
készített fac-simile faducát. Végül azonban
Tautenhayn puhított acélba véste, melyet utólag
edzettek keményre s erről, mint apamintáról
/patrie/ anyamintát /matric/ sajtolták. Az anya-
mintából betűöntődei módon vagy galvanoplasti-
kailag nyomódúcokat ^{készítettek} a szükségnek
megfelelő számban.

A nyomódúcokról hiányoztak az értékszá-
mok, melyek utólagosan nyertek beillesztést, még
pedig a 6-os számot megfordítva 9-esnek is hasz-
nálják takarékosan, de a kivétel némely helyett más német és helyforrástól
vették.

PAPÍR és VIZJEL. K K H M Fapapír. Anonim. Révész.

FESTÉK és NYOMÁS.

TÍPUS KÜLÖNBBSÉGEK.

HIBÁK és HAMISÍTÁSOK.

HASZNÁLATI KÜLÖNLEGESSÉGEK. Fel is meccs helyett.

ÚJABB NYOMÁSOK. /1866, 79, 84, 87, 94./

IRODALOM:

- 5 -

Az 1850-iki levélbélyegek ^{duca} nyomótornya akként készült, hogy az apaducból anyaducot sajtoltak és abból ^{szűrt} ürítés után hozták létre a nyomóducokat.

Minden nyomóformán négy tömb foglal helyet. Minden tömbben pedig 64 nyomódúc 8 x 8 sor. 64 mező állt ugyan rendelkezésre, de csak 60 mezőben helyeztek el bélyegképet és pedig a könnyebb elszámolás miatt. T.i. egy-egy tömb ára 1 forintba került és az 1 frt ^{felváltva} pedig 60 kr. volt. Az iv alján ^{maradó} üres mezőben a szorzójelnek megfelelő X. ^{András} keresztet nyomtak a bélyeg színében.

Az ivszélek a nyomóformák eltérései a bélyegrajz változatai és hibái bő vadászterületet nyújtanak a különlegességek gyűjtői számára. Jászai, Müller, Weinert és mások elég részletes felvilágosításokat nyújtanak ezek felől.

E kiadás papírja igen sokféle, mert a legkülönbözőbb papírmalmokból szerezték be azokat. Csak 1856-tól kezdődően korlátozták és rendezték bizonyos mértékig a papírbeszerzések forrásait. A papírv ^{magasá}ga kb. 34 x 34 cm területű volt, 1854-ig kézzel meritett papírt alkalmaztak, ettől kezdve pedig gépi gyártást. A kézi papír vékonysági és vastagsági sorozata igen sokféle. Egy és ugyanazon az iven is egyenetlenségek fordulnak elő. Minden kézzel meritett papíron ^{vizjegy} is látható. E vizjegy K.K.H.M. /für Kaizerlich Königlich Handels-Ministerium/. A vizjegy általában 235-ször 35 mm-es volt és a nagyobb része a bélyegkép alá került. A különféle meritősziták szerint a vizjegyek betűinek alakzatán is változatok észlelhetők.

./.

lap!
az iv alján maradó üres mezőben a szorzójelnek megfelelő X. Andráskeresztet nyomtak a bélyeg színében.

A géppapír rendszeren simább a kézzel metis-
tetnél. A selyempapír vékonyságu papíron a nyomás
festéke is át szokott ütni. Pár évig azért kísér-
leteztek az egész vékony papírral, mert az volt a
vélemény, hogy azt másodszori használat céljára ki-
tisztítani nem lehet.

1854. július 20-tól kezdve általánossá vált
a géppapír használata. Gépipapírból készült az 1 kr.
1856 I, a 2 kr. 1855 X, a 3 kr. 1854 XII, a 6 kr.
1855. IV, a 9 kr. pedig 1855 III. hótól kezdve. A gé-
pi papír nem felhős, hanem egyenletesen van lemeze-
sítve és mindig simított, fogása lágyabb, vízjegye
nincs. Vastagságra nézve a géppapír inkább közepes
és erősen vastag. A ragasztóanyag állati eredetű enyv-
ből készült, amelyet még a papír vastagságánál is
vastagabban raktak fel néha.

A növényi eredetű gumizás aránylag jobban
olvadt a vízben. Előfordul, hogy a ragasztóanyag be-
lehatolt a papírba megoldotta a bélyegképnymomásnak
festékét és attól kevésbé megszineződött. Az állam-
nyomda egészben megnyomott bélyegiveket 240 bélyeg-
képpel hozott forgalomba. A postaigazgatóságok már
azt csikokba felszabálva adták tovább. 1850-ben
föld és növényi festéket használtak és a színek fes-
tékanyagát a következőkben jelölték meg: 1 kr. króm-
sárga, 2 kr. lámpakorom, 3 kr. cinóber, 6 kr. szépia
égetett szíennával keverve, 9 kr. berlini kék. A fes-
téket lenolajjal kötötték mint a nyomdafestéket álta-
lán. E kézzel kevert festékanyag nem volt mindig
tisztá, sokféle árnyalati különbség fordult elő. Néha
./.

még cinober helyett karmint is vettek. Ezek előfordulására nézve szabados kronológia és termológia nem állapítható meg.

A nyomáskülönbözéseket utánvések is hoztak létre. A számok és magának a nyomóducoknak szabálytalanságára többnyire törés útján jött létre.

Külön szakértők emésztően gondos munkával hoztak megállapításokat létre ezek felől.

Mint a levélbélyegeket bevezető alapokmányból tudjuk 1850. június 1-től a postatarifa is megváltozott. Bizonyos keveredések is előfordultak, amennyiben szükségből fél vagy harmadbélyeget, avagy okmánybélyeget is igénybevettek a levélportódij lefizetésének igazolására. A bélyegeknél egymástól való elválasztását először a tokaji postahivatalban hajtották végre, lényegében azonban ez is magánelhatározásból eredő mivelet volt, amely vonalellyukasztási eljárás alapján alapult. Ugyanilyen átütési példára van eset Homonnánál is. Használatban 1850-es bélyeg igen kevés van, minthogy az állami kezelésben lévők 1859-ben hivatalból egégették. Bélyegzők tekintetében is nagy a sokféleség. 1850 júniusában 2450 postahivatal volt a birodalomban és ezek 1858-ig 3800-féle bélyegzőt használtak. Bélyegző volt ovális, pusztá betűsor, egy körös és két körös. Előfordulnak néma bélyegzők is, amín se szám, se betű nincsen. A bélyegzőhöz fekete te festék volt előírva, később

Homonnánál

előfordul kék szín is, 1857-től pedig vörös.
Külön rendelet intézkedett afelől, hogy a
postamesterek a festékezőanyagot dísnózsir-
ral higítsák.

A bécsi Államnyomda közlése szerint
1850-ben példányszám készült: 1 kr 14,760.000,
2 kr. 13,425.000, 3 kr 107,250.000, 6 kr
70,950.000, 9 kr 70,725.000, hogy ebből mennyi
került és fogyott el Magyarországon az még nem
állapítható, mert még azt sem tudjuk, hogy az
~~1850~~ 1859-i elégetéskor mennyit semmisítettek
meg.

Ujabb utánnomás 5-ször történt: 1866,
1870, 1884, 1887 és 1894-ben. Az ujranomátokat
csak az eredetiekkel való gondos összehasonli-
tás mellett lehet felismerni.

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
AZ 1851-ES HÍRLAPBÉLYEG**

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30358-30360**

*Országos ömlesztés
száma.*

Az 1851-es hírlapbélyeg volt az első a világon, amely a hírlapok és folyóiratok postai engedmény^{nyelvére} szállítását igazolta. Háromféle bélyeg készült belőle egy kék /0.6 kr./, egy sárga /6 kr./, és egy rózsaszínű /30 kr./. Ezek csak színben különböztek egymástól, de az értékjelzés megmaradt, elég volt megkülönböztetésül a színeknek különbözősége. Amugyis a bélyegeket csak az újságkiadó hivatalai kapták kézhez egész ivekben s akkor maguk vágván szét egyes újságokra kék bélyeget, tíz újságkötegre sárga bélyeget, stb ragasztottak. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy csak a kék bélyegek váltak be, a sárga színűek hamar megfakultak, ~~ne~~ meg a kék színű bélyegekből is lehetett vegyi úton sárga színűt készíteni, a rózsaszín bélyegek pedig csak igen elvétve kerültek használatra, úgyhogy az 50 kék bélyeget érő sárga bélyegeket 1852-ben /Verordnung 9.IX. ~~1852~~ 1852./ átnyomták kék színűre, a rózsaszín bélyeget végkép elhagyták és 1856. március 21-én rendelet jelent meg, hogy a sárga bélyegek helyett tíz kék bélyeg értékében vörös színű bélyeget adtak ki 6 kr C.M. értékben.

A Hermes /Mercur/ fejet ábrázoló görögromai mozgékony vándoristent Axmann József rézmetsző készítette a praxitelesi ábrázolás hagyományainak megfelelően. A bélyegidom négyszögletes, körül van keretezve, négy sarkán rosetta dísz körülbírá: K.K.Zeitungs-Post Stämpel. A Hermes fejen jelképes szárnyas díszű utaskalap.

*Az orvosi kimentési száma a
Mercur fejű.*

A balratekintő arcél orr és homlokvonala görögösen egyenes. Balvállán gomb tartja leplet. A művész eredetileg rézmetszésben készítette el rajzát és mélynyomással vett róla próbalenyomatok t. Minthogy azonban magasnyomással akarták sokszorosítani fametszeti ducot vészték róla. A fametszett vonalvezetése felismerhető az ábrázoláson, különösen a háttér felé világosodó árnyalatán. ~~nyomóforma~~

A nyomóforma akként készült, hogy a fametszeti ducról galvano másolatú matricákat csináltak puhább és keményebb ólomanyagból s abból öntötték a szükséges mennyiségű bélyegképducokat.

A nyomólemezen elfért 400 ilyen ducok-ka, amely 4 blokkba csoportosítva 10 x 10-es sorokba adott. A nyomóforma lemezeit többször utána vészték, *han már megújult volt, kivehető.*

Az 1851-es papírja egyezett az 1850-es levélbélyegekével. Csak az iv nagyság volt más kb. 43x47 cm. A papír vízjegy nélküli gépipapír. Vékony de erőteljesen simított típus volt az. a kék és a cinobervörös bélyegk többnyire közép-erősségűek. Ragasztóanyaguk is azonos a levélbélyegekével.

Egyes bélyegek nem is kerültek eladásra a kiadók félívenként, azaz 200 bélyegenként vásárolták. A nyomásuk nem történt nagy gondossággal a festékanyag minősége sem kifogástalan, azért igen sok az elmaszatolt példány. Csak 1854-ben

./.

kezdik annyira felfrisíteni, hogy a lenyomatok sikerültebbeknek mondhatók. A színeknek elsápadása, megváltozása, igen sokféle.

~~Ugyancsak~~ A hírlapbélyegek igen gyakran lepecséfelés nélkül jutottak el a címzetthez. Igen sok rendelet jelent meg, amely büntetés terhe mellett figyelmeztette a postahivatalokat lepecsételésre, de az valószínűleg a nagy példányszám torlódása folytán mégsem volt teljes gondossággal végrehajtható.

Ujból való utánnomás hétszer is történt: 1866, 1870, 1884, 1886, 1887, 1894, és 1904. Az utánnomások igen nagy példányszámban történtek és csak az eredetivel való gondos összehasonlítás nyújt a meghatározáshoz támpontot.

Az eredeti korabeli példányok elég ritkák és így már korán kezdtek hamisítani a gyűjtők kárára, s mint hogy 1 nyomóduccal négy színt is tudtak nyomni a hamisítási művelet kifizette magát. A kék bélyegek többnyire lepecsételetlen példányok. Kémiai után a kék bélyegekből sárgát is tudnak csinálni, amely műveletnél azonban a kémiai befolyás a papíron is meglátszik. Olyan példányok is előfordulnak, ahol a valóban régi bélyegre a pecsétet hamisították rá.

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
AZ 1858-IKI LEVÉLBÉLYEG**

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30368-30372**

Az 1858-iki levélbélyeg. Az 1850-iki levélbélyeg csak ideiglenes szereplésre volt szánva. A régebbi kétfejű sas helyett Ferenc József fejét szeretnék volna alkalmazni, Minthogy az angol előképen is az uralkodó királynőnek, Viktoriának balránéző képmása foglal helyet. Az angol előkép annak ellenére is, hogy vonala s rézkarcban készült, mégis szobrászati jellegű volt és egész határozottan profilja az éremre, vagy a gemmára emlékeztetett. A bécsi elgondolás szerint Ferenc József fejét mindjárt plasztikusan nyomva kívánták elkészíttetni. *Prof. Meissnerrel márc. 1858-ban előkészítet Ferenc orrát.*

1858. november 1-én a C.M./Conventions Münze/ pénzértékről áttértek az osztrák értékre /o.é./; ennek folytán a bélyegek értékjelzésének is meg kellett változnia a régi kiadású bélyegekkel szemben és pedig a régebbi 1, 2, 3, 6, 9 kr-os jelzésekkel szemben 2, 3, 5, 10 és 15 kr-os bélyegek kerültek bevezetésre Magyarországon is.

A bélyegkép középrészén szintelen dombornyomásban I. Ferenc József császár képe foglal helyet. Az uralkodó arcéle balra néz, fején császári /cézári/ babérkoszoru. A közép dombornyomás vésett ábrázolása mindegyiknél azonos. A keretdiszkek azonban ötféleképp változtak. A 2 kr keretdisze zárt babérkoszoru, az alap vízszintes vonalozású. Ausztria számára KREUZER, olasz vidék számára SOLDI a 2 számjeggyel. Készültek bélyegek kr rövidítéssel is, amely Magyarországon krajcárnak is volt olvasható.

A 3 kr-os bélyegen a fej eliptikus formájú keretbe van foglalva, a bélyeg szélén egyenes

*Michael Meissner
erék. KR*

vonalu keretidom, melybe fekete alapon fehér betűkkel és számokkal van az érték jelezve. Az 5 kr-
oson a fej köralakban, az alája alkalmazott babérfüzér díszítménnyel együtt..... /további leírások elkészítendőik/

Míg a Magyarországon is szereplő 1850-es bélyegeknél azonos volt a rajza, csupán 5-féleképpen változott az értékjegy szerinti felirata, addig az 1858-as kiadványnak a domboru fejen kívül mind az ötnek más rajza is volt.

Az 1858-as bélyegsorozat kiadása is igen gyorsütemben készült. A nyomóformákat igen nagyszám-
ban kellett készíteni, mert minden postahivatalban egyszerre és nagymennyiségben kívánták hozzáférhetővé tenni. Ez viszont bizonyos elsietést hozott létre úgyhogy már igen korán utána kellett vésetni a duccokat, és 1859.februárjában pedig egészen új kiadásokról kellett gondoskodni. Ezen utánvésések és új kiadások alkalmával mindig szebbé is igyekeztek átjavítani a bélyegképet. A császárféjet megnagyobbitották a babérleveleket megélesítették és a háttérrel is dekoratív irányban igyekeztek áthangszerelni. A megtisztálkodási eljárás közben az értékjegy és annak keretét érte a legtöbb változtatás. A mai gyűjtők különleges gondossággal igyekeznek e változatokat nyilvántartani. A nyomóforma ezuttal is, mint az 1858-as bélyegeknél, négy blokkot tartalmazott 8x8 sorból alakítva összesen 64 bélyegkép számára. 1850-ben 1 fr 60 C.M. kr.

értékű volt és ennek megfelelően a könnyebb elszámolás végett a 64 mezőbe csak 60 bélyegképet nyomtak. Az új o.e. szerint azonban 1 fr-ban 100 kr volt s e tizedes rendszerre való áttérés ellenére is megmaradtak a 60-as bélyegkép csoportosítás mellett. 4 mezőbe pedig Andráskeresztet helyeztek el, a jobb, vagy bal alsószélen. Az Andráskeresztek itt fehérén készültek a színes alapon, s nagyságuk kb, 20 x 24 mm, csaknem kitöltvén az egész bélyegmezőt.

A nyomóformák különös gonddal vésettek, a különlegességekre vadászók megállapították azonban a 3 krosznál "buldogfejűnek" nevezett változatot, amelyen az uralkodó feje az orr alatt megnagyobbodva jelenik meg, ennél fogva a buldogszerűség látszatát kelti fel. A bélyeg kuriozitások vadászai ismernek állítólagos vízfeji és hegyesszakálu változatokat is.

A papirosa e bélyegeknél ugyanaz a gépi gyártású papírosból az első példányoknál, mint aminőt 1850-ben használtak. Később vékonyították a papírállagát, hogy a magas nyomás folytán a szakítás lehetőségét elkerüljék. Vízjegy nem fordult elő, de a papírok legtöbb részén a bordázás vonalai felismerhetők. A gumizás enyhe vajszerű és a nyomás után történt az enyvezés, de még a fogazás előtt.

E bélyegkiadás 60 db-ból álló bélyegiveken került forgalomba.

A domboru nyomást az államnyomda már az okmánybélyegeken begyakorolta. A dombornyomás szintelenül volt élgondolva, ahol mégis színes részletek jelentkeztek, azok csak esetleges elpiszkolódástól jöttek létre. A fejet övező gazdag diszitményű keretrész magas nyomás-

sal készült és ép a rajzbeli gazdagsága folytán kopások, elkenődések, pesztelles bizonytalanságok gyakran fordulnak elő rajta. A festékszínek alkalmazása nagyobb szavatossággal történt mint régebben és eltérések nagyobb számmal nem fordulnak elő. Müller azonban mégis /1. 101 o./ az 5-féle bélyegnél legalább 30-féle színjelölést tud felsorakoztatni.

Fogazás tekintetében ezek voltak az első osztrák fogazott bélyegek. Volt ugyan már 1854-ben is vonalas fogazója a bécsi államnyomdának, de azt csak okmánybélyegekhez használták. Az 1858-as bélyegek számára külön 3 keretes fogazógépet szereztek be, 14 1/2 fogazással./15:18./ A bélyegiveknek szélét rendszeren lefejtették és ivszél nélkül hozták forgalomba. Kisegitőül rövidebb ideig a vonalas fogazót is igénybe vették.

Lebélyegezetlen példányok kevés számban maradtak fenn, felében felhasznált, vagy kisegitőként okmánybélyegzőknek az alkalmazása többször előfordult.

A lebélyegzés többnyire egykörös bélyegzővel történt és nem mindig találunk dátumjelzést. Az Ausztriai központ kereken 2550 postahivatalt tartott számon, a magyar postabélyegzők is ebben a számban foglaltak helyet.

A hivatalos feljegyzés szerint 2 kr-os bélyeg kiadatott 22,080.000 db, 3 kr-os fekete 14.400.000 db, 3 kr-os zöld 40,800.000 db, 5 kr-os 108,000.000 db, 10 kr-os 98.400.000 db, 15 kr-os 86,400.000 db, hogy ebből Magyarországon mennyi fogyott el, az ezidőszerint még meg nem állapítható. Ami 1864-ben még e készletek-

ből felhasználatlanul megmaradt, hivatalosan elégettetett.

Az 1858-as bélyegekből 5-ször csináltak hivatalból ujranyomást, és pedig 1866-ban, 1870, 1884, 1887, és 1894 években. Az új kiadványok mind vonal-fogazással készültek 10 1/2 - 13 fogazatig, míg az eredeti fogazat száma 14 1/2.

Hamisítást illetően csak igen gyöngé minőségűek merültek fel, Bélyegben és andráskereztben egyaránt.

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
AZ 1858-IKI HÍRLAPBÉLYEG**

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30381-30382**

Az 1858-iki hirlapbélyeg kiadásra került 1858. november 1-én, használatba volt 1864. május 31-éig. A színváltozás 1859. március 16-iki rendelet alapján.

Az o.é. bevezetésével szükségessé vált, hogy a levéljegyekkel együtt a hirlapjegyek is új kiadásban jelenjenek meg. A gyakorlat azt mutatta, hogy több értékre, mint a legkisebb érték, nem is volt szükség, s azért az 1851-es 3-féle Mercur-fejes hirlapbélyegek helyett csak egyetlen érték mellett az 1.05 kr bélyegek mellett foglaltak állást.

Elővették Meissner egyik tervét a 3 kr-os levéljegyét s annak nyomóducát átvésve új felirattal felhasználták az új hirlapbélyeg előállítására. Ugyanaz a ~~maxxxx~~ dombornyomású császárfej és vonalas keretdisz alkalmazásához új feliratot adtak, és pedig felül KK, jobboldalt ZEITUNGS, alul fejtetőre állítva POST és ~~xxx~~ balról STEMPEL /ezt régebben STAMPEL-nek irták/. Mint az 1851-es hirlapbélyeg legkisebb cimlete ez is kék színben jelent meg. Ebből az a zavar keletkezett, hogy hasonlított a vele egyidejűleg kibocsátott 15 kr-os levéljegyhez és visszaélésekre adott alkalmat. Pár hónapi használat után tehát megváltoztatták a hirlapbélyeg színét lilára. Az új lila bélyegek számára újból vésett nyomóduc bizonyos lényegtelen eltéréseket mutat, legfőképpen a császári fejen alkalmazott babérkoszorú a homlok részénél kihegyezettebb.

A nyomás 400 bélyegképet tartalmazó nyomóformáról történt és rendszeren 200-as félivekben került eladásra. Minthogy e bélyegeket rendszeren a hir-

lapok kiadóhivatalai vásárolták. Az egyes bélyegképeket fogazással nem is választották el egymástól hanem a kiadók maguk nyirták szét és ragasztották fel.

A hírlapjegy enyvezése és papírja azonos volt a levélbélyegekével.

Hogy mennyi példány jelent meg ebből arról nincs kimutatás. Újabb utánnymatok készültek hatszor 1866, 1870, 1884, 1886, 1887 és 1894-es években.

A kék szín tartósnak és állandónak bizonyult míg a lila a használatban, különös fényérzékenysége folytán sokszor elváltozott. A világos és szürke árnyalatok felé.

Hamisítás ebből a bélyegből csak igen durván sikerült példányban fordul elő.

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
1861. HÍRLAPBÉLYEG**

**A KÉZIRATOS JEGYZET LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30395**

1861. Hirlapbélyeg.

Megjelent 1861 elején.

Bevonva: 1864.V.31-én.

1.05 kr lila színben.

1861-ben a levélbélyegekkel együtt a hirlapbélyeg rajza is megváltozott. A multból csak a lila színt hozta magával, aminő az előző hirlapbélyeg volt.

Mint a levélbélyegnél itt is az uralkodó feje jobbra néz s kivitele szintelen dombornyomásban készült. A keret a sarkokon legömbölyített négyszögletes formájú és fő diszitménye a barokkos rácsozati elem. A kereten telt nyomásu pajzsocskákön fehéren megjelenő felirat foglal helyet, mint az előbbeni hirlapbélyegen: POST-STÄMPEL . K.K. ZEITUNGS.

100 drb-onként az ára ~~XXX~~ 1 fr. 5 kr-ba került.

A nyomóducot szintén acélba vészték és galvano segű segítségével sokszorosították. A nyomóformában 400 bélyegképet 4 - 4 tömbbe csoportosítva állították össze. Az ivszélek azonosak voltak a levélbélyegekével. A papír és az enyvezés is ugyanaz volt.

Ugyanazt a nyomdafestéket használták, mint az 1858-as hirlapbélyegnél. E színek érzékenysége is ugyanolyan fokú volt. Már az enyvezés is ártott neki, később a világosság hatása alatt méginkább elszürkült. Egész friss példányok a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak.

Ujbóli nyomások készültek róla 1866., 1870., 1884., 1886., 1887 és 1894-ben

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
1861. LEVÉLBÉLYEG**

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30400-30402**

1861. levélbélyeg.

Vizintor
Kypent

Megjelent 1860.XII.21. , bevonva 1864.V.31.

2 kr sárga, 3 kr. zöld, 5 kr. vörös, 10 kr.
rőtbarna, 15 kr. kék.

Ez az ovális bélyeg típus tervezete 1860.májusában készült. Eredetileg levélborítékra szánták. Eddig mindig úgy történt, hogy előbb készült el a levéljegy és aztán alkalmazták borítékra is, mostpedig ennél fordítva ment végbe. Boritékról vették át levéljegynek, mégpedig mind az 5 értékre ugyanazt a rajzot, csupán a színek voltak különfélék.

A rajz szerzőjét az osztrák szakirodalom sem ismeri. Bizonyára a bécsi államnyomda egyik alkalmazottjától való. Az acélbametszést ismét Tautenhayn végezte. Az ovális keretbe elhelyezett uralkodói fej jobbra néz és ilyenformán az eddigi bélyegeken szereplő arcéleknek mintegy tükörképe. Domboru vaknyomásba készült minden szín nélkül. Az alapfoltja a keretdisszel együtt magasnyomású színábrázolás. A keret disze eliptikus vonalak egymást metsző ritmusából van kialakítva. Felül KREUZER, alul ovális pajzson fehéren megjelenő értékszám foglal helyet. E bélyegek különböző értékei ugyanazon színűek, mint az 1858-iki bélyegsorozaté.

Az acélvésétről rézbe sajtolva anyaducok készültek s az abbólöntött apaducokat külön-külön számjegyekkel vésték meg különböző értékek számára. A nyomóformába kerülő külön nyomóducokat gal-

van uton többszörözték. Az uralkodó fej alsó ellen-
ducát is galvanóval állították elő.

A nyomóformát 4-szer 100 bélyegképet ábrázoló
ducból állították össze. 4 tömbbe foglalva a 100 bé-
lyeggel. A tömbök közti térség rendszeren nem volt na-
gyobb 20 mm-nél. Az ivszél vonalainak és léceinek
megszakításairól föl lehetett ismerni a tömbök el-
helyezési rendjét.

E bélyegnél a papír és enyvezés nagyjában
egyeznek az 1858-ban kiadott bélyegekével.

A nyomás tehát 400 példányonként ment végbe.
Az eladásnál azonban csak egy-egy tömb összesítésé-
ben azaz 100 példányonként kerültek forgalomba. A nyo-
más eleinte elég élesen sikerült, de aránylag kevés
idő múlva már a guilotirozás vékony vonalai elkoptak
és hiányos lenyomatot adtak. A rossz festék feladás
folytán is sok egyenetlenség jött létre. Hol vastagon,
hol vékonyan tapadt a hengerről a festék. A domboru
nyomásnál is sok elpiszkolódott példány fordul elő,
de kopás jelenségei is tűnnek a vizsgálódó szemébe.

Olyan esetben mikor a berakó egyszerre két ivet
tett a sajtóba, előfordult kettős dombornyomás is,
minthogy az alsó másodikpéldányt újbóli dombornyomás
alá helyezték.

A színek mint mondottuk az 1858-as bélyegsoro-
zatával azonosak, de az 5 és 10 kr-ról bizonyos ár-
nyalati különbséggel is készültek szándékosan, hogy
egymástól őket jobban lehessen megkülönböztetni.
Később azonban e megkülönböztető árnyalati külön-
bégeket elhanyagolták.

Az előző bélyegekhez képest a fogazata változott 14 /15: 18/ lett.

Előfordulnak felezett, vagy harmadolt bélyegek pótlékként felhasznált okmánybélyegek, és borítékbélyegek is e korból. A felhasználatlan bélyegekből sok került az akkor már megszaporodott bélyegyűjtők kezébe. Sőt 1864. X. 19-én külön rendelet engedélyezte, hogy a májusban forgalomból kivont bélyegek névértékükön az egyes postaigazgatóságokon vásárolható legyenek. Az eladást véglegesen csak 1866. I.16-án szüntették be.

A használatos bélyegző leginkább egykörös. 1861-ben Ausztriában, Magyarországot is beleértve, 2700 postahivatal működött, ezeknek bélyegzőjük között 140-féle típust tudunk megkülönböztetni.

Az előállítási, vagy megsemmisítési példányszámról nincsen adat.

Ujranyomási bélyegek készültek 5-ször, 1866. 1870., 1884., 1887., és 1894-ben. A két és három kr-ból előfordul hamisított példány is, amelyeket azonban a valódiak mellé helyezve, könnyen fel lehet ismerni.

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
1863-AS LEVÉLJEGYEK**

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30409-30411**

1863-as levéljegyek.

Megjelent 1863. derekán.

Bevonva: Ausztriában és a határőr vidéken
1869. augusztus 31-én. Bevonva Magyarországon,
Erdélyben, a temesi Bánságban és a szerb vajdaságban
1867. június 15-én. Bevonva Horvát-Szlávonországon
1868. április 15-én.

2 kr sárga, 3 kr zöld, 5 kr vörös, 10 kr
kék, 15 kr világoskék.

1862-ben az osztrák posta tagja volt a
"Deutsch-Oesterreichischen Postverein"-nek, amelynek
keretében a bélyegszíneket közösen állapították meg,
minden tagállammal. E színváltoztatás alkalmával új
bélyegrajzot is készítettek már 1862-ben, amelynél a
porosz bélyegekhez hasonlóan az állami címerkép ka-
pott helyet, nálunk a kétfejű sas. A bélyegkép itt
is ovális keretbe került mint 1861-ben, a keret di-
sze hasonlít az akkori olasz kiadásu bélyegek díszé-
hez. Zeg-zugos vonalokból van összeszöve, felül a
KREUZER szó nagyobb betűkkel készült, alul a legöm-
bölyített pajzocskában a telt alapszínen fehérén je-
lenik meg a szám. A címerkép igen dekoratív, dombo-
rusága már nem akkora, mint az uralkodó fejéé volt,
a negatív alátét nem is fémből készült, hanem csak
lemezpapírból.

Rajzolóját ennek sem tudjuk, acélba pedig
Tautenhayn véste.

A ducok és a nyomóforma az 1861-es bélyeg-
módjára készült. A papír és nyvezés szintén.

Vorzhada
Hypnot. @

1863-ban felmerült a vízjegy kivánalma. 1864. június elsején már vízjegyes papíron jelentették meg a bélyegeket. A többi államértékeknek is vízjegyes papírt készítettek, a postabélyegek számát azonban csak BRIEF-MARKEN és ZEITUNG-MARKEN egy ivre kétszerre alkalmazott betűből állott a vízjegy, vízszintes elhelyezésben. Hogy a vízjegy megfelelő helyre kerüljön eleinte kézzel szabták fel az papíriveket. 1864-óta a papírivek kiszabását is gép ~~készítte~~ végezte.

Az enyvezés, mint eddig itt is, állati enyvből jött létre, sárgás mellékszinnel.

A nyomás ivenként 400 bélyegképet állított elő. A guilosirozott keretdísznél már kevés használat után is a kopás jelei mutatkoztak. A rossz nyomás leginkább az ivszéleken mutatkozott. A domboru nyomás ábráját a kétfejű sast a szint nyomó duc néhány halványan megjelenített vonala is kísérette s ezáltal a cimere kép kiemelkedőbb jelleget nyert. Ez a halvány kíséző vonalszín azonban nyomás közben hamar lekopott és a későbbi nyomásu domboru rész szintelen maradt.

A színek árnyalatai gyakran változtak, amik a különféle festékek alkalmazása nyomán jöttek létre.

Eleinte a fogazás az 1861-es bélyegek fogazógépével készült. 14 /15:18/. A 14-es fogazás azonban igen sűrűnek bizonyult, gyakorlatban kitűnt, hogy kezelésnél a bélyegek könnyen elváltak egymástól így szüksége mutatkozott annak, hogy új fogazógépet szeressenek be, amelynél a fogazás 9 1/2 /10:12/. Ilyen fogazattal 1863. októberében jelentek meg az első bélyegek, és pedig az 5, 10 és 15 kr-os, a többi értékek csak 1864-ben fogaztattak így, amelyk mindjárt 1864.

juniusától kezdve BRIEF-MARKEN vízjeggyel készültek. 1867. közepén Ausztriában Magyarországgal együtt 3200 volt a postahivatalok száma. A bélyegző egykörös típus volt, legnagyobb részben. Már igen sokan használták az évszámmal ellátott bélyegzőt. Ennek bevezetése felelő az 1867. július 22-i rendelet intézkedett, amely azonban csak az újonnan készített bélyegzőknél volt kötelező, úgyhogy még igen sokáig a dátum nélküli lebélyegzés is maradt érvényben.

Az előállítás példányszáma nem ismeretes, s a megsemmisítésről sem tudunk semmit, ellenben gyűjtők számára még igen sokáig árusították a levélbélyeg érvényességének megszűnte után is.

Háromszor készült ujranyomat 1884-ben, 87-ben és 1894-ben.

Hamisítvány nem igen került felszínre, ellenben az ujranyomott bélyegeket hamisított lebélyegzéssel gyakran forgalmazták, a hiszékenyebb gyűjtők számára.

1867 kiadott antikváris bélyeg?

**OSZTRÁK BÉLYEGEK
MAGYARORSZÁGON
1863. HÍRLAPBÉLYEG**

**A KÉZIRATOS JEGYZET LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30412**

1863. hírlapbélyeg.

Megjelent 1863. derekán. Hírlapok bérmentesítésére érvényben volt Ausztriában és a határőrvidéken 1869. augusztus 31-ig, Magyarországon, Erdélyben, a temesi Bánságban, és a szerb vajdaságban 1867. június 15-ig, Horváth-Slavoniában 1868. IV. 15-ig.

1.05 kr színe lila.

Az 1863-iki levélbélyegekkal együtt hírlapbélyegeket is jelentettek meg. A bélyegkép közepén az uralkodó arcmása helyett szintén enyhén domboru nyomásban készített kétfejű sas került. A vonalas kereten belül, melynek a négy sarka le van vágva, az értékjegy nélküli felirat: K.K.ZEITUNGS-POST-STÄMPEL.

Eladási (vált 100 bélyegképenként 1 fr 5 kr, ^{ára)} amelyet a magyar kiegyezés után 1868-ban az osztrákok leszállítottak 1 fr-ra. A nyomóforma, papíros, enyvezés, a szín és minden egyéb teljesen az ugyanazon időben készített bélyegjegyek mintájára történt. Csupán a postajegy papírjának vízjegye helyett a hírlapbélyegek papírján ZEITUNGS-MARKEN betűből állott a vízjegy. A betűk kettős vonalúak, magassága kb. 24 mm, szélessége 445 mm, s elhelyezése azonos volt a BRIEF-MARKEN vízjegyével.

Ujbóli nyomásokat 1870, 1884, 1886, és 1894-ben készítettek.

ADALÉKOK AZ 1867-ES POSTABÉLYEG-KIADÁSHOZ

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30444-30451**

Az 1867-iki levélbélyeghez.

Az 1867-iki levélbélyeg eleinte csupán Magyarországon került forgalomba. Ausztria a kétféjű sasos bélyeget használta mindaddig, míg a készlet el nem fogyott. Ugy a készítés, mint a szállítás munkálatai meglehetősen gyorsan és felületesen mentek végbe. Maga bélyegrajz is hirtelen munka, de a nyomás se történt kellő gondossággal. Iger tekintélyes számú hiba fordult elő és a hibás példányokat kellő selejtezés nélkül helyezték el Magyarországon. Az 5 kr-os kiadásból pl. tévedésből a 3 kr-os bélyeg vörös színével készültek nyomatok. Ez olyan feltűnő tévedés, hogy a csomagolásnál észre kellett volna venni. De bizonyára nem helyeztek súlyt a kifogástalan kiszolgálásra, mert ilyen vörös íveket elég nagyszámban küldtek a temesvári postaigazgatósághoz, így maradtak fenn Nagybecskerek, Kecskemét, Debrecen, stb. bélyegzésekkel vörös 5 kr-os példányok 1867. szeptember végi és október eleji dátumokkal.

A színt adó festékek, amit a bécsi államnyomda használt egyébként sem voltak elsőrangú anyagból. Sok színbeli árnyalat különbözőségek jelentkeztek. Különösen a 25 kr-os változtatta a színét fényérzékenysége folytán. A gyűjtők szakirodalma a 6-féle értéknél legalább 60-féle színvariációt tart számon. Valószínű, hogy a szorgosabb vizsgálat még ennél is többet tudna kideríteni.

A nyomás és a színek sokfélesége mellett a fogazat is elég változatos. Eleinte $9 \frac{1}{2}$ /:10:12:/ a fogazat. A vastosnyomásúak, tehát az eleinte készítették többnyire ilyenek. Ezeket a fogazatok az 1854. óta működő gépeken készültek, azért nem volt már teljesítményük egészen kifogástalan. Aztán a soros fogazóba nem is mindig helyesen rakták be az íveket, úgy, hogy néha nagyobbra, néha kisebbre sikerültek a bélyegalakzatai, azaz egymástól különböző területnagyságú bélyegeket szabtak ki. Ezeknek a bélyegeknak igen nagy volt a példányszámuk. 2 Kr-os 24.000.000, 3 kr-os 196.000.000, 5 kr-os 1.260.000.000, 10 Kr-os

150,000.000, 15 kr-os 35,000.000, 25 kr-os 3,500.000, 50 kr-os 800.000 készült. Elfogadható becslés szerint.

1871-ben a Magyarországon forgalomban kikerült iveket visszaküldték a bécsi Államnyomdának. Ez az adat tehát még további megállapítást nyerhet.

A tömegtermelésnek ilyen nagy darabszáma mellett a nyomóformák nemcsak durvább és finomabb változatokat hoztak létre, hanem elég sok hibát is idéztek elő. A nagy használatra való tekintettel többször vés-tek új acél-kölyűket /:verőtőkét:/ . Melyeknél az értékjelzésnél és a diszitmények vonalainál némi eltérések állapíthatók meg.

A lebélyegzések különbözőségei is igen nagyszámúak. 1867-ben Ausztriában Magyarországgal együtt 3.200 postahivatal működött. 1871-ben az új magyar bélyeg megjelenésekor már felfokozódott a postahivatalok száma Ausztriában 3.500, Magyarországon 2.000 számig. Ugy, hogy Müller az 1867-iki bélyegtipusok lebélyegzéseinek számát 20.000-re becsüli. különféleség szerint.

Hamisítvány csak az 50 kr-osnál fordul elő.

Az 1867-es bélyegeket kiadó rendeletekben nemcsak az o.ó. azaz új krajcár értékről van szó /:Soldi:/ az az olasz érték is fel van tüntetve. Azt tudjuk, hogy az Ausztriához tartozó olasz területek számára lira értékjeggyel is készültek bélyegek. Magyarországgal ez annyiban bir vonatkozással, mert az államrendezés közben bizonyos részek postai ügyei átmenetileg - máx 1 1/2 - 2 évig a magyar igazgatás alá kapcsolattak /:F.I.K. 8.176/1867.V.1.:/ Ennek megfelelően 1867.V.1.-én a dunafejedelemség és, k, postahivatalai közül Bukarest, Georgevo, Ibraila, Floest, Galacz és Foksani magyar fennhatóság alá kerültek, /:Hüberth Károly a postaintézet felállítására Magyarországon Kőszeg 1886.:/ L.197.

"Egyelőre azonban csak a tulajdonképeni Magyarországra s Erdélyre terjedt ki: a horvátországi s a szerb-bánsági határörvidéki posták igazgatását egy időre még az osztrák kereskedelmi miniszterium vitte, míg a külföldi postákat a két miniszterium megfelezte: a bukaresti, giurgevoi,

ibraillai, plojesti, galaczi s foksani osztrák posták a magyar posta-igazgatás alá jutottak, a többi pedig megmaradt az osztrák alatt 1867 után is."

A dunafejedelemségek valutája nem osztrák értékű o.é., hanem a levantei arany maradt. Azért kellett "soldi" kiadványú bélyegeket is Magyarországon kihirdetni. A soldi bélyegeknak magyarországi posta-kezelésben való szereplése azonban rövid életű volt, mert a dunai fejedelemségek idevonatkozó ügyei 1868.VII.24. másként rendelkezett /:Corpus-juris 1869.I.1.:/ amellyel az összeköttetés számai végleg fel is bomlottak.

A.M.R.T. /:330:/ 6377/867.VIII.31. intézkedik külön a 25 és 50 kr-os bélyegekről. Ezek a rendeletek nem említik, hogy magyar bélyegek jelennek meg, csak új bélyegekről szólnak. A kiegyezéssel a magyar különállóság a bélyegek vonatkozásában nem látszott végleg tisztázottnak Ausztriában még sokáig hajlandók voltak közös ügynek tekinteni, bár szerződéses alapon a vám- és kereskedelmi szövetség határozatainak keretében csak "egyetértő" intézkedésekről van említés téve. Az 1867-es bélyegeken meg is maradt külsőleg a teljes azonos-ság, sőt az 50 kr-os bélyegen becsempészték az osztrák császári koronát is, a régi császári osztrák birodalmi törekvések megnyilatkozása-ként. Hogy ez miként történhetett, azt közelebbről ma már megállapítani nem tudjuk, mert a fenti 6377-es rendelet eredeti aktáját 4462/1923.sz.alatt a Földművelésügyi Minisztérium elnöki osztálya selej-tezte.

Ugyanez a törekvés nyilvánul meg "Levelezési-lap" megjelenésé-nél is. 1869.X.1-én még csak németül szól a felirata "Correspondens Karte" a címer és kettős sas a magyar címerrel együtt szerepeltetve. 1869.novemberétől kezdve azonban már a magyar címer és a magyar fel-irat szerepel.

Viszont "a magyar hírlapbélyeg" mely szintén a bécsi Állam-

nyomdában készült, már megindulásakor magyar felirattal és magyar címerrel jelent meg.

Az eszredéves kiállításon szerepelt bélyeggyűjteményben az 1867-es bélyegek, minő "Első magyar bélyegek" lettek kiállítva. /:L. ennek példánysorozatát Fayer szerint a Közlekedésügyi Múzeumban, esetleg a bélyegmúzeumban ?:/

A kiegyezés után még valósággal annyira közösek voltak bélyegeink Ausztriával, hogy gyakran előfordult az a körülmény is, hogy bélyegjegyek készültek a bécsi Államnyomdában a magyar kormány minden előzetes jóváhagyása nélkül. A 100-as bélyegképeket tartalmazó bélyegiveket a bécsi központ /:Österr. Kk. Post- Oekoönomie-Verwaltung:/ árusította közvetlenül a magyar postahivatalok számára. Minden 100-as ivet tekintet nélkül az értékek különbözőségére, a nyomási költségén azaz ivenként 4 krajcárért vették át. Ezekről aztán az osztrák postai kezeléség a magyar F.I.K.-val utólag számolt el. Erre nézve még megnézendő Kropf: "Die Postwertzeichen des Kaizertums Österrich und der Österr. ung. Monarchie Prag 1908.:/

Mint említettük az új kiadásu bélyegek először Magyarországon kerültek forgalomba, mert Ausztria számára még bőven volt raktáron kétféjű sasos bélyeg. Viszont Magyarország kiszolgálása nem történt valami gondosan, mintha csak azt remélték volna, hogy oda is visszakerül hamarosan a kétféjű sasos bélyeg. Az uralkodó fejével magasnyomással készült bélyegeket nyomdailag úgy engedték mint a dombornyomásukat, azaz file alátéttel. Így jöttek létre az 1867-1870-iki bélyegeknél a "vaskos" nyomásu példányok, amé yeknél az uralkodó szemöldöke, szeme és száka viselete feltűnően el van keverve nyomdafestékkal, sokszor inkább folt, mint vonáthatást keltve.

Ez az első típusnak nevezett kiadvány /:l. Kropf:/ tehát leginkább Magyarországon szerepel. Az 1870-től kezdődő második típus amelynél már az egyengetésnél papir alátétek használtak s ezáltal tisztább vonalé tékeket tudtak léterhozni az ábrázolásban, Magyarországon csak 1871.VI.1-ig forgott igen kevés példány. Az első

tipus sarokdiszének jellegzetes változatát Payer is közli /14.o.:/
További típusokkalibazonban mint ahogy azt magyar bélyegek katalogu-
sok szokták, magyar szempontból foglalkozni felesleges. /:Megnézzen-
dó Jászai, Weicher, stb.:/

Az 1867-es levélbélyeg papírjának nincsen vízjegye. Az u-
gyanezen időben megjelent hírlapbélyegek pedig a német felírásu ZEI-
TUNGS-MARKE vízjegyet használták.

A hírlapbélyegeknél is sokféle változata volt hosszú időn
át forgalomban Ausztriában. Magyarországon azonban a Mercur fejnek
csak két változata szerepelt, amelyek különbözőségét a szárny és a
fül vonalváltozatain lehet felismerni.

1867-
1867-iki HIRLAPBÉLYEG.

A levélbélyegekkel egyidejűleg gondoskodni kellett a hir-
lapokat bérmentesítő bélyegjegyekről is. Az addigi német felíratot
el kellett hagyni, úgy szintén a kétfejű sasos címert is. Április ele-
jén tehát elkezdtek foglalkozni az új hírlapbélyeg gondolatával.

Kibocsájtás 1867.VI.1./
/:Rendelet 1867.V.25.:/

Érvényes Magyarországon 1871.VI.30.
/:Rendelet 1871.VI.13. P.R.T.1871.II.sz.XX melyben haszná-
lata 1871.VII.1-vel beszünttetik, beváltása pedig u.a. év VIII.10-ig
lehetséges.:/

Ausztriában érvényes 1900.IX.30. /:Rendelet

~~1868-tól 1861-ig az uralkodó fej mindkettő részén minden-
ken azonos, de 1868-ban még barla néz, 1861-től pedig jobbra.~~ Az el-
adási ára e bélyegeknél 1867.XII.31-ig 1.05 kr, 1868.I.1-től 1 kr volt.
Értékjelzés azonban e lila színű bélyegen egyáltalán nincsen.

uj
Rajzot illetően minthogy az levélbélyegek az uralkodó arc-
másával jelentek meg, először a hírlapbélyegeknél is azt akarták fel-
használni, ugyancsak lila színben nyomva. Az 1863-iki osztrák levél-
és hírlapbélyegek közepén is azonosan a kétfejű sas foglalt helyet.

Az előző bélyegeken is azonos bélyegkép volt levél- és hírlapjegyeknél egyaránt és pedig 1858-ban balra néző, 1861-ben pedig jobbra néző uralkodó faj került kiadásra. Ugyanezen azonossági gondok t alapján az M.R.T. is azt adja hírül, hogy a levél- és hírlapjegyek, valamint a jegyekkel ellátott levélborítékok ő Felsége arcképét viselik. Két napra rá azonban a P.R.T., melyet szintén a kereskedelmi minisztériumban szerkesztettek, már azt mondja "Az ujságok új bélyegei négyszögűek halaván viola színűek a ugynevezett Meanderféle ozifrázattal környezett köralaku mezőn Mercur fejét ábrázolják." Ezek a bélyegok már valószínűleg már készen voltak a hogy e téves kihirdetések és változások miként mentek végbe, szintén nem tudjuk megállapítani, mert az erre vonatkozó aktákat a földművelésügyi minisztérium elnöki osztálya 4462/1923.sz.a. selejtezte.

A bélyegrajznál tehát váratlanul visszatértek az 1851-es első osztrák Mercur fejhez. A Mercur fej rajza a telt színben nyomott köralaku közepmezőn foglal helyet. A külső keretben görögös meander díszfut körül, a négy sarokban 4 andráskereszt. A keret és a középmező között 4 háromszögletű teltszíni sarokidom van. Ismét valami házi grafikus készítette az egészet az Államnyomóban, felismerhetően szobrászati, vagy érmészeti gipsz emlékhatása alapján. Az eredeti rajzról a bécsi Waldheim Intézetben fametszeti ducz készül. A régi erőteljes 1851-iki fametszet helyett lágyabb tonusos modorban. A fametszet után galvanó matric és patric előállítás történt. A fém apamintát /patric:/ újból átvették, amely művelet bizonyos keménységet adott a vonalaknak. S az eredeti rajztól való távolodást is jelentett. Előfordult azonban, hogy az így kikészített galvan uton sokszorosított nyomódúcok elkoptak és újabb apamintákat készítettek az eredeti fametszet igénybevételével, amely eljárásnál az apamintákat is újból retusálták. Ezzel a különféle időközökben kiadott bélyegok között bizonyos különbségek állapíthatók meg.

Nálunk e bélyegek 4 évig, Ausztriában azonban 33 évig voltak forgalomban s ez idő alatt legalább 3-szor jelentékenyen átvészt apamintát készítettek. Itt is előfordul, hogy filo alátéttel vaskos nyomásu, később pedig papir egyengetéssel finomabb nyomás hagyta el a sajtót. A Magyarországon forgalomba hozott összes Mercuret fejes bélyegek mind az 1867. júniusában használt apamintáról készültek. Ausztriában nevezetesebb változtatásokat az 1873-as és az 1876-os utánvésztések alapján fordulnak elő. Ez a meglehetősen faképu Mercurett ábrázoló hírlapjegy nem örvendett nagy tetszésnek, s azért is próbálták utánaigazításokkal megszépíteni. Ausztriában az 1876-os átjavítással annyira meg voltak elégedve, hogy még 24 évig használták, mi azonban önállósítottuk magunkat.

Az 1867-iki Mercuret fejes hírlapbélyeg 4-szer 100-as bélyegképeket tartalmazó tömbökben, azaz egyszerre 400 nyomóformát tartalmazó nyomással állítottatott elő. Forgalomban azonban csak 200 példányu levekbe került.

A papirja érdes felületű, vastagabb állagu, de puha fogásu. A vízjegy ugyanazon német feliratu kettősvonalu betűkből volt összeállítva, mint az előző osztrák hírlapbélyegeknél: ZEITUNGS MARKEN. A finomabb nyomás a levél- és a hírlapjegyeknél csak 1874. közepén veszi kezdetét mondja Miller. A Magyarországon szereplő hírlapjegyeknél a vaskos nyomás még brutálisabb mint a levéljegyeknél, mert ez nem mélyített vésetű fahetszet segítségével nyomott duokkal jött létre, s így a bélyedésekbe is hamarabb rakódtak le az elpiszkolódást előidéző festékrétegek. /:Megnézni a magyar lebélyegzés ek dátumait!:/

Ily Dörfer beható tanulmánya igazolja, hogy e bélyeg lila szine is a legingadozóbb szinekhez tartozik. A "halaván" jelzője a meghaláshoz kapcsolja e szinek tisztaságát talán az 1873-iki párisi kiállítási albumban maradt reánk érintetlenül hatásában. /: ? :/ A gyűjtőknél barnásszürke, szürke, sőt szürke árnyalatnak maradtak reánk az 1867-69 évekből, az 1869-71-ből pedig vörhenyes, sőt kékesek

is találhatók. A viola festékek koverési és fényhatási érzékenysége szerint.

Az 1867-iki bélyegknél tértek át a mélynyomásról a dombornyomásra, a maganyomásra most a hallatlan példányszám miatt is történt így.

A P.R.T. 2163/393-1867.V.30. rendelete nemcsak a bélyegábrát írja le szabatosan, de a bélyegek használatának földrajzi megjelölését is felsorolja "Az osztrák birodalom többi részeiben a következőleg Horvát- és Szlavonországban is, valamint a szerb-bánáti katonai határőr-ségben ezen újabb alakú bélyegek és levél-borítékok csak az eddig használt bélyegek és levél-borítékok fennlévő készletének végképeni elfogytával közforgalomra bocsáttatnak."

Horvát-Szlavonországok tehát a katonai határőrvidékekkel együtt 1867-ben még nem tartoztak a magyar postaigazgatás alá. Egyenlőre 1867. IX.1-től még a Horvát-Szlavon 99 postahivatalt a bécsi postaigazgatóság kezelte külön könyvelve, a magyar postaigazgatóság számlájára, amely utóbbi csak 1868. április 1-én vette át azokat a kiegyezésen alapuló közös meg egyezéseknek megfelelően. A katonai határőrvidéket pedig 1871. I.1-ig katonai leg szervezett külön postaigazgatóság vezette Zimonyban, attól kezdve került a magyar F.I.K. fennhatósága alá. /:1868.IV.1.11-
letve 1871.I.1.:/

1867. HÍRLAPBÉLYEG

**A KÉZIRATOS JEGYZET LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30477**

1867

Hirlepjegyek

Hollaender dr. meggyőzően igazolja, hogy az 1871-i magyar hirlepbélyegek nem postai értékjegyek, hanem pénzügyi természetű illetékjegyek. Payer ugyan ezeket "Briefmarken" címszó alá foglalja, de szintén Zeitungstempelnek nevezi / 2.o./, Jászai pedig "hirlepjegyek". Magára a lapocskákra "Magy. Kir. Hirlep-Bélyeg" van nyomva. Ez dönti el tulajdonképpen leghitelesebben minősítésüket: abban az időben ugyanis a bélyeg pénzügyi, a jegy / levéljegy, hirlepjegy, táviradajegy / postai értékek megjelölésére szolgált.

X

Hollaender dr. levélben volt szives felhívni a figyelmet arra, hogy a Magyar Posta 5.sz. 157. o. közölt ábrán téves, ilyen hirlepjegy Magyarországon nem szerepelt. A filatelisták három típusot szoktak ezekből megkülönböztetni. Az osztrák Kroef és az angol Castle nyomán a magyar Payer a Magyarországon szerepelt I. típusról /1867 I-1868 / azt írja: "a sisak szárnya határozott vonalakkal van árnyékolva, a keret vonalát nem érinti. Ahol a szárny a sisakból kiemelkedik, négy-öt merőleges vonalkával van jelezve." /14.o./ Jászai négy változatot különböztet meg. "Bennünket csak az első változat érdekel, amelynél a Merkur-fő körülfonó külső kör a bélyeg felső részében a keret belső vonalát nem érinti" / 52.o. / A nagytekintélyű Edwin Miller szerint az I. típus 1867 június 1.k-től 1873 közepéig volt forgalomban. Leírása teljesén ráillik a 157. o. közölt Bélyegmuzeumból való ábrára. Mithogy a nyomatok sokféle képen készültek, még további kimeríthetetlenül sokféle osztályozás lehetséges; Miller becslése szerint ^{együtt} az osztrák kiadásokkal együtt több, mint kétmilliárd Merkur-fejes hirlepbélyeg került forgalomba. Tény azonban az, hogy "a Magyarországon forgalomba hozott összes Mercur-fejes bélyegek mind az 1867. júniusában használt apamintáról készültek." (M.P. 5. n. 16)

X

Hollaender dr. meggyőzően igazolja, hogy az 1871-i magyar hírlapbélyegek nem postai értékjegyek, hanem pénzügyi természetű illetékjegyek. Payer ugyan ezeket "Briefmarken" címszó alá foglalja, de szintén Zeitungs temperrn -nek nevezi / 2.o./, Jászai pedig "hírlapjegynek". Magára a lapocskákra "Magy. Kiv. Hírlap-bélyeg" van nyomva. Ez dönti el tulajdonképen leghitelesebben minősítésüket: abban az időben ugyanis a bélyeg pénzügyi, a jegy / levéljegy, hírlapjegy, távirtdajegy/ postai értékek megjelölésére szolgált.

X

Hollaender dr. levélben volt szives felhívni a figyelmet arra, hogy a Magyar Posta 5.sz. 157. old. közölt ábra téves, ilyen hírlapjegy Magyarországon nem szerepelt. A philateristák három typust szoktak ezekből megkülönböztetni. Az osztrák Kropf és az angol Castle nyomán a magyar Payer a Magyarországon szerepelt I. típusról /1867 X -1868 / azt írja; a sisak szárnya határozott vonalakkal van árnyékolva, a keret vonalát nem érinti. Ahol a szárny a sisakból kiemelkedik, négy-öt merőleges vonalkával van jelezve."/14.old./ Jászai négy változatot különböztet meg."Bennünket csak az első változat érdekel, amelynél a Mercure-főt körülfontó külső kör a bélyeg felső részében a keret belső vonalát nem érinti / 52.old.!/ A nagytekintélyű Edwin Müller szerint az I. típus 1867 június 1.X-től 1873 közepéig volt forgalomban. Leírása teljesen ráillik a 157 oldalon közölt Bélyegmúzeumból való ábrára. Minthogy a nyomatok sokféleképen készültek, még további kimeríthetetlenül sokféle osztályozás lehetséges. Müller becslése szerint az osztrák kiadásokkal együtt több, mint kétmilliárd Mercure-fejes hírlapbélyeg került forgalomba. Tény azonban az, hogy "a Magyarországon forgalomba hozott összes Mercurefejes bélyegek mind az 1867. júniusában használt apamintáról készültek."

X

ADALÉKOK AZ 1871-ES KÖNYOMTATÁSÚ BÉLYEGEINKHEZ

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LEITÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30496-30505**

ADALÉKOK AZ 1871-ES KÖNYOMTATÁSU POSTABÉLYEGEINKHEZ.

A magyar postabélyeg kezdeti történetének sok részletét elnyelte az idők távolsága és a hivatalos ügyiratoknak túlzásig menő selejtezése.

Az m.kir.Posta Bélyegmuzeuma azonban nem tagadván meg saját multját, ujabban a magyarországi postabélyegek történelmi okmánytárának megszervezését is munkába vette. Még csak most folyik az eredeti és a lemasolt írásbéli bizonyítékoknak összegyűjtése, de ez az archívum az 1871-es könyvatosok vonatkozásában máris olyan adalékokkal tud szolgálni, melyek alkalmasak az eddigi bélyegkutatók /Rédey, Payer, Biró, Griebert és mások/ ismeretanyagát kiegészíteni és helyesbiteni, főként pedig művelődéstörténeti szempontból szabatosabban megvilágítani.

Az 1867-1 osztrák-magyar kiegyezés postaügyi alap-aktájából /Uibereinkunft/, melyet magyar részről Fest Imre és Gervay Mihály készítenek elő és ugyanazon év április 17-én a két ország kereskedelmi miniszterei írnak alá, megállapítható, hogy abban a magyar postabélyegek sorsát ideiglenesen az osztrák kereskedelmi miniszternek szolgáltatják ki. Nekünk sem nyomdánk, sem kellő kezelő-szervezetünk nincs kéznél.

Viszont minden magyar lélek égető vágygal igyekszik sürgősen kiszabadulni a veszedelmes közösség béklyójából. Az összbirodalmi gondolat polipszertűen készül rátapadni az ujszülött magyar postára. Levélbélyegeinket az osztrákkal egyforma bélyegképpel a bécsi Államnyomda nyomja, s az Österr.kk.Post Oekonomie- Verwaltung gondozza. Ezen kívül még a legegyszerűbb postanyomtatványaink előállítását is maguknak szeretnék megkaparítani. Alig sikerül lekötönni azokat hamarjában a budai Egyetemi Nyomda számára, amely nyomda azonban külön memorandumban fejti ki, hogy bélyeget, ha akarna, sem tudna csinálni.

Lónyay Menyhért pénzügyminiszter előtt elsősorban fiskális szempontokból fontos ez a kérdés, ő indítja el a magyarországi bélyegyártás ötletét: "a pénzügyigazgatás felette kívánatosná teszi azt, miszerint a magyar Koronához tartozó országok számára a szükséges bélyegjegyek /okmánybélyegek/ Budán állíttassanak elő." A postabélyegek érdekében Gorove István kereskedelmi miniszter is rögtön csatlakozik: "A postai levéljegyek, bélyeges borítékok, bélyeges postautalványok és levelezési lapok gyártását készséggel engedem át a magy.Államnyomdával egyesítendő Katasteri Könyvnyomda Intézetnek, - föltéve, hogy a kiállítási árak a bécsi cs. és kir. Államnyomdának árait meg nem haladják..."

A két miniszter e két kis házi üzemet veszi kézbe és magasabb feladatokra "alkalmasítják"... egyesítik, felszerelik, megrendelésekkel látják el. Azt szeretnék, ha már 1870 június 1-re forgalomba lehetne hoz-

ni "új jelvényű" postai értékcikkeket, "a cs. és kir. postaigazgatás levéljegyeitől való megkülönböztetés végett, minthogy egyenlő jegyű postabélyegek visszaélésre adhatnak alkalmat"

6 Javaslatok, engedélyek, egyezmények és számlák beszélnek arról, miként lép az osztrák Post. Oekonomie - Verwaltung helyébe a Magyar Postagazdászati Hivatal és a bécsi Államnyomda helyébe pedig a budai Államnyomda, magába olvasztván a Telekzeti /vulgo Katasteri/ Könyomdat is. Mindenek előtt átépítik a Fortuna-utcai Kinnach és Bruckmann házat: raktár, szedő és nyomóterem, öntöde, marókonyha, szárítószoba és kazánház készül. Aztán az új Államnyomda nagy körültekintéssel és még nagyobb határozottsággal "azon munkákra megkivántató műrőknek és gépeknek birtokába jut." Jönnek Bécsből, Lipcséből, Offenbachból sajtók, lyukasztógépek, lemezek, festékek, galván-felszerelések, stb., a papírost Barber és Klusemann szállítja, a pesti Dávid Károly cég útján; a bélyegek számára finomabb minőségű "velint". Egy évi szükséglet levél és hírlapjegyre 700 rizsma, levélborítókra 2000 r, levélezőlapra 800 r, utalványra 500r. A sárga első osztályú nyomókövek Solnhofenből érkeznek a Dunán. Az egybegyűlt feldolgozandó és kiadandó felszereléseket és anyagokat a legnagyobb gondossággal raktározzák és könyvelik a Hitelosztályon. A papírokat, lemezeket, a kész és félkész-árakat, valamint a selejteket külön szervezett "felügyelőbizottmány" ellenőrzi, melynek első elnöke Schuster János pénzügyminiszteri titkár.

7 Megszületik a mindenre kész Államnyomda: "az intézet... bélyeg, levél és pecsétjegyeket képes elkészíteni, könyv és könyomatban, továbbá a horgany, vörösréz és acélnyomat, valamint fényképészet és önyomat segítsége által a sokszorozás pedig galvano, képelés és átnyomat által könnyen eszközölhető" - jelenti a szervező munkálatokat végző Bauer 8 Norbert" trigonometert. Ez a kis köpcös, nagyszakállú úr a Katasteri Könyomdával jön át igazgatónak: a nyomdászathoz nem sokat ért, de lelkiismeretesen megtanulja Bécsből az üzemvezetési szabályokat, az üzleti számvetést, az alku+bérrendszer módszereit, s aránylag elég jól ki tudja választani a szükséges munkaerőket, akikkel némi bukdácsolás után jelentős sikerre is vezet az új postabélyegvállalkozást.

9 A pénzügyminisztérium nagy súlyt helyez nem csak a gépekre, hanem főleg a szakőrökre. Műtani gyakoronkokat vesznek fel, hogy "jó hazai erőket neveljenek" és egyenlőre husz műszaki állásra innak ki pályázatot. Az értékjegyekre való tekintettel ezek "mint rajzoló, a térképészeti szakmán kívül a diszitórajzban is kitűnő jártassággal birjanak." A bélyeggyártás legfontosabb személyei Baueren kívül Zawadowszky Vazul, a Temesvárról jött első budai Államnyomda műtani vezetője, Harrer József a galvanoplasztika mestere, Csomortányi Pál művezető, Péchy Lare rajzoló

/a későbbi igazgató/; Hatschek Ignácz, Horváth Pál, Rajner Károly rajzoló; Kovacsak István, Jung Manó, Kraumann Sándor, Haager János, és Unrein János műszaki tisztek. A réznyomdai művezető Kaufmann György, a könyomdai Czapek Ede, főgépmester pedig Lanczenberger Bernát. Postabélyegekkel különlegesen Harrer, Jung és Unrein foglalkoznak.

Harrer József a budai egyetemnek volt egykori "vegytani járulnoka, aki nem csak honi születésű, /budai/ hanem a magyar nyelvben is tökéletes. /Bauerrel és Zawadowszky főművezetőről ezt nem lehet mondani / Harrer "kitűnő műszaki vegyész, s a színek vegyészétét illetőleg különös szakismerettel bír, úgy hogy e nembn már több fontos felfedezéseket tett." Mindjárt tanulmányi ösztöndíjjal a bécsi Államnyomdába küldik, hogy a tömöntést, s a galvanó eljárásait elsajátíthassa és a nyomólemezek készítésébe begyakorolja magát.

Jung Emánuel külföldről jelentkezik, Majna-Frankfurt-i születésű /1823/, Európa különböző városaiban működött, jó bizonyítványokkal rendelkezik. A bécsi Államnyomdában galvanografiával foglalkozott. Értékjegyek rajzolásában kitűnő ismeretekkel bír. Dolgozott Frankfurtban Dondorff-nál tizennyolc évig, Olaszországban pedig öt évig.

Unrein János /Payer és Rédey szerint az 1871-ben forgalomba hozott postabélyegek rajzolója/, mint "vésnök" adja be pályázati kérvényét "a műszaki irodatiszti állomásra". Folyamodványában előadja, hogy Pesten született, 1829-ben, evangélikus hitvallású és "a bécsi Művészeti Akadémiát két évén át látogatván, a vésnöki szakmában alapos ismereteket és képzettséget szerzett. Évek során át Pesten önállóan működven, utóbbi időben Egger Testvérek pesti vésnöki intézetében mint vésnök állt alkalmazásban... Az állomás kegyes megadása esetében magát az u.n. fekete-nyomatú munkálatoknál alkalmaztatni kéri..." Unrein 1882-ben hal meg.

A postabélyeg-gyártás elindulásakor az Államnyomda számára bizonyos fokig a sötétbe való ugrást jelenti. A gép, az anyag, az ember, a merészség és a jószándék megvan, de hiányzik a gyakorlati tapasztalat. Előljárójában Harrer 1870 január 16-án teszi meg kémiai vizsgálatainak alapján előterjesztését a festékre, az enyvezőanyagra és a papírra vonatkozóan.

A további lépésekhez, különösen a sokszorosító eljárások tekintetében Bauer igazgató meglehetősen szabadságot tud biztosítani magának. Az elfogadott szervezeti szabályzat alapján az ő kezébe futnak össze az üzem összes "műmunkálatai". A postabélyegeket illetően is "gondoskodik az eredeti rajzok elkészítéséről és a lemezeknek fára, kőre, horganyra, rézre, acélra metszéséről. illetőleg azoknak tömnyomó, galvaniai, átnyomási uton való sokasításáról".

A levéljegyek, a levélborítékok és levelezési lapok készí-
tési és kikészítési műveleteinek végzése "alku jegyzőkönyv" szerint
megy végbe. Száz iv réznyomásnál a nyomdász 20 kr-t, a lemezdörzsölő
16 kr-t, a felrakó 15 kr-t, a sajtómester pedig 5 kr-t kap. A sajtómes-
terrel együtt a rézsajtó tíz embert foglalkoztat. Ezer iv után a nyomat
17 ára 2.80 - 4 frt. közt váltakozik a színek különbözősége szerint. A le-
véljegy ezer darab negyedivének enyvezése 42 kr, kiterítése 25 kr, fel-
akasztása 36 kr, csomagolása 10 kr, feltűzése és berekesztése 32 kr, át-
18 lyukasztatása 46 kr. szélek leszakítása 15 kr.

19 A bélyegrajzoló 2.25 frt, Kovacsok vésnök 2.50 frt. Jung
20 pedig, aki a "gépi vésetekhez" is ért, 3.50 frt, rapidijkulccsal dolgoz-
zik. Fizetésüket azonban ebből leszámítják.

A postabélyegeg tervezetének /mintájának/ elkészítése fe-
21 lől Bauer Norbert már előzetesen /1869 január 7-én/ megállapodik Cervay-
val és Danielikkel, akik megadják legfőképpen a címerre /jelvényre/ az
utasításokat és engedélyezik a nyomóformák /lemezek/ készítését. A tár-
gyalások kiindulására szolgáló gyorsvázlat, a nagy magyar címerrel és
a Szent Koronával, megvan a Bélyegmuzeumban. Hogy a végleges tollrajz
22 után készülő nyomóforma magas, sík, vagy mélynyomásra megy-e a könyv-
a kő-, vagy rézsajtóba, annak eldöntése az Államnyomda tetszésére van
bizva.

A Kereskedelmi Minisztérium postai ügyosztálya csak arra
ügyel mindvégig, hogy az új magyar levélbélyegeg rosszabbak és drágáb-
bak ne legyenek a megelőző bécsi bélyegeknél. 1870 május 20-án rögzítik
az osztrák Kereskedelmi Minisztériumból beszerzett árakat, melyek a
netszvények és lemezek betudásával együtt a következők: 100 db. levél
és hírlapjegy 4 kr, 100 db. jegyesboríték 50 kr, 50 db. levelezési lap
10 kr, 100 db postautalvány 50 kr.

A nyomda önköltségi számítása ezzel szemben: 100 db. levél-
23 jegy 2.88 kr, 100 db hírlapjegy 1.55 kr, 100 db levélboríték 46.18 kr,
23 50 db levelezési lap 9.66 kr, 100 db postautalvány 45.36 kr. A Pénzügy-
minisztérium, mint legfőbb felügyeleti hatóság, a vele bizalmasan kö-
szölt államnyomdai belső önköltségi árakat jóváhagyólag veszi tudomásul,
minthogy azok 25 % kezelési költség mellett sem érik el a m.kir. Keres-
kedelmi Minisztérium által /bécsi mértékre/ ajánlott árakat, mely árak
mellett az Államnyomda jelentékeny tiszta jövedelmet kell, hogy eredmé-
nyezzen." A postai értékcikkek nyomdai számlája 1871-ben összesen
59.134.-- frt, 1872-ben 69.399.-- frt, és 1873-ban 102.745.-- frt.

24 Az Államnyomda igazgatósága a Kereskedelmi Minisztériummal
csak utólag köti meg a végleges egyezményt /1871 szept. 28./, melyben

tulajdonképpen a bécsi norma szerint a bécsi bélyeg minőségi munkájára van kötelezve, azaz a levélbélyegeknél magasnyomásra, ez pedig úgy viszonylik a réznyomás költségeihez, mint az 1.51 kr. a 2.88 kr-hoz. Az Államnyomda azonban számvetését megtéve látja, hogy van megfelelő kerete és a maga jószentából áttér a drágább és nemesebb technikákra. Először a litografiára, azután a réznyomásra. A könyomásnál első kísérletként magasnyomású fotokémiailag maratott duccok levonatait veszi igénybe, később a rézvésetű lapokat használja átnyomó mintáknak.

A Kereskedelmi Minisztérium az általa felajánlott áraknál tulajdonképpen igen nagy számítási hibát követ el, melynek folytán a budai nyomda a levélbélyegeknél kétszer annyit kap teljesítményeiért, mint a bécsi Államnyomda. Az tény, hogy Magyarország az 1867-es közös bélyegeknél 100 db levél és hírlapjegyért 4 kr-t fizet Bécsnek, azonban ebből csak 2 kr. jut a Hof u. Staatsdruckerei-nek, 2 kr-t lefog magának belőle az osztrák Postagazdászati Hivatal - kezelési költség címén /100 %/. Ilyenformán tehát Budán olyan jól sikerül a bélyegvásár, hogy drágább nyomású eljárásokra is bőven jut. Az árdrágításra a nyomdaszámlák utólagos átvizsgálásánál rájön a Kereskedelmi Minisztérium kebelbeli postaszámvevőség osztálya. Leleplezése így szól: "Végül megjegyeztetik még, hogy a bécsi cs. kir. postaigazgatásnak gyártásai fejében 1-1 levéljegy lap után 2 kr. térítettik meg, a m.kir. Államnyomdának pedig 4 kr. szerződésileg megtérítendő, miáltal ezen értékcikért minden egyes lap után 2 kr. költség a postakincstárnak merül fel". A hibás kalkulációt azonban csak 1880 április 1-én javítják ki véglegesen. Ezúttal Kerkápoly pénzügyminiszter 1871 június 18-án sajátkezűleg jegyzett átiratban kéri az Államnyomda minőségi munkájának védelmére: "Ha a levéljegyek árai magasabbnak mutatkoznak az egykori bécsiéknél, az onnan van, hogy az itteni levéljegyek réznyomatok útján állítatnak elő, mely körülmény a fennforgó árkülönbség igazolására elegendő, mert e nélkül a könyvnyomdászilag gyártott levéljegyek egységes ára tulságos drága lett volna. Ami pedig azt illeti, hogy az Államnyomdának a bécsi árak ajánlottak fel, erre nézve kénytelen vagyok megjegyezni, hogy ezen ajánlat csak addig állhat, míg a gyártmányok egyenlő módon készítettendők, de nem állhat akkor, ha azok előállításánál lényeges eltérést feltételező kívánalmaknak kielégítése forog kérdésben".

A budai Államnyomda több rendbeli kísérletezés után a jóváhagyott bélyegrajz sokszorosításába fog. Megkapja Bécsből az 1869 óta elfogyott magyarországi példányszámok jegyzékét, a minisztérium is összeállítja a kívánt mennyiséget. Az 1871-ben ténylegesen elfogyott

27 bélyegek darabszáma /ezekben számítva/ levéljegy 2 kr-os 34.200,
 3 kr-os 8.300, 5 kr-os 147.200, 10 kr-os 20.200, 15 kr-os 9.900,
 28 25 kr-os 74, 50 kr-os 245; hírlapjegy 157.100, levélboríték 3 kr-os
 88, 5 kr-os 91.700, 15 kr-os 135; levelezési lap 39,000 postai utal-
 29 vány 144.000.

Minthogy pedig az új postabélyegek megjelenésének időpont-
 30 ját a kilátásba helyezett 1870 júniusa és decemberje után még 1871
 január 1-ről is el kellett halasztani, az Államnyomda minden igyeke-
 zetével azon van, hogy ennek premiérjét legalább február 15-én meg-
 31 tarthassák. Előzetes próbanyomatot be sem mutatva, Bauer igazgató
 30 1871 január 27-én a Kereskedelmi Minisztérium elé jegyzéket terjeszt,
 a postai értékcikkek előállítására körül végzett munkálatairól, együt-
 tal néhány teljesen elkészített és kikészített mintadarabot is be-
 mutat, és közli a saját felelősségére eddig kinyomtatott példányszá-
 mok részletező tételeit.

A cikk megjelölése	Iv v. csomag /100 db/	Előirányozva 3 óra	Kinyomva	Kikészítve	Jegyzet
1/ Levéljegy 2 kr	iv	8.600	24.000	2.100	
" 3 "	"	2.500	8.000		
" 5 "	"	36.300	40.000	1.500	
" 10 "	"	4.600	3.000		
" 15 "	"	2.400	2.000		
" 25 "	"	100	1.200		
2/ Hírlapjegy 1 "	"	2	2		
3/ Bélyeges levélboríték 3 kr	csomag	230	1.260		
" 5 "	"	20.500	4.230		100 továbbnyomása folyik
" 10 "	"	270	270		
" 15 "	"	270	270		
" 25 "	"	270	270		
4/ Levelezési lap 2 "	"	7.100	1.687	1.387	" "
5/ Utalvány 5 "	"	36.600	3.100	1.122	" "

A levéljegyek körüllyukasztása és a borítékok enyvezése munkában.
Buda, 1871. I. 27.

Bauer Norbert s.k.

Ekkor történik aztán az, hogy az Államnyomda gyakorlatlan-sága és főként a nyomóformák készítésében való járatlansága folytán a sok fáradozás és előkészítés eredménye fálnak megy és az egész ma-gyar levéljegy"gy szinte végzetesen megtorpan. Bauer többre vállalko-zik, mint amire képes.

Danielik József miniszteri titkár átveszi a postai érték-cikkek összefoglaló jegyzékét és a mintaként bemutatott, eddig elké-szült százas iverk és csomagok két-két példányát. Átvizsgálja Gervay Mihály osztályvezetővel együtt, s az új levéljegyek, hírlapjegyek, bélyeges levélborítékok, elfogadása és forgalomba hozása helyett az ügyiratra a következő "pro domo"-t írja: "A bemutatott értékcikkek kiállítása műszaki szempontból nem sikerült.

A metszés ellen nincs kifogás, az úgy van vissza adva, mint eredetileg tervezve és megállapítva volt. A nyomás azonban igen hi-bás, s ezen hibás nyomás folytán, legkivált őfelsége arcképe van el-csufitva. A bérmentesítési jegyek eredetileg megállapított mintái szerint ugyanis az arckép fehér körmezőn lévén előtűntetve, a raj-zolathoz képest osupán az arckép árnyazatának kellene színezve lenni, s magának az arcnak fehér színben előtűnni.

Ez az egész nem sikerült, mert a színefesték, hibás nyomás folytán kisebb-nagyobb mértékben az egész arcot érte, a miatt első tekintetre mintegy himlőhelyes arcot vél látni a szemlélő.

A hírlapjegyekre ki volt kötve, hogy azok ne, mint eddig, tiszta papírra legyenek nyomva, s kész állapotukban alul bemérgázva, hanem maga a papiros nyomás előtt olajos mézgától egészen áthatva, s a rányomott jegyek felragasztás után többé megsértés nélkül leve-hetőek ne legyenek.

Ez azért szükséges, mert tudvalevőleg a postahivatalok a hírlapjegyeket ritkán betűzik meg, miáltal azon visszaélés történik, miszerint egyesek a fölragasztott jegyeket szépen leveszik és ismét felhasználják.

Vidéki nagyobb városokban, sőt a fővárosban is, legkivált casinói szolgák ilymódon egész kereskedelmet űznek. A nyomdaigazgató-ság ez utóbbi körülményt, hogy t.i. csak eddigi mód szerint mézgs hírlapjegyeket készítettett, arra hivatkozik, hogy az általa bemutat-t készítési mód új szabadalmazott találmány, s hogy e szabadalmat előbb a nyomdának is meg kell szerezni.

A dolgok ezen állásban a bemutatott értékcikkekét a közönség, s más idegen postaigazgatások megszólása nélkül forgalomba bocsátani alig lehet.

De miután a levelezési lapok készlete egészen elfogyott, Bécsben magyar szövegű lapokat többé nem készítenek számunkra; azon felül az utalvány blanquettek elfogyván, a postagazdászat azon biztosítás folytán, hogy az új blanquette értékcikkekét első ígéret szerint múlt évi június, későbbi ígéret szerint december 1-re liferálhatja, - nehogy fennakadás álljon be, nincs más mód, mint a levelezési lapokat és utalványokat elfogadni, s mielőbb forgalomba bocsátani."

34 Csaknem 8 millió levéljegy, a több, mint félmillió levélboríték válik így felhasználhatatlanná. Csak a levelezési lapok és a postai utalványok kapnak kegyelmet, melyek 1871 február 15-én forgalomba is kerülnek az ügyiraton előadott okoknál fogva.

x

x

Ha megvizsgáljuk a Bélyegmuzeumban az Államnyomdának e korból származó tárgyi emlékeit, s össze vetjük az ugyanott őrzött vázlatokkal, próbanyomatokkal és egyéb kész termékekkel, akkor körülbelül kibontakozik előttünk az, hogy mi minden történetet az első budai postai értékjegyek először sikertelen, majd pedig sikeres előállítására körül.

Látjuk, hogy felkészülnek mind három sokszorosítási lehetőség-re. A bécsi minta csak a magasnyomtatásra kötelez. De Budán a jóváhagyott bélyegrajzról magas, sík és mélynyomtató formákat is készítenek. A Bélyegmuzeumi elővázlat, s az ugyanott őrzött kitűnő rézmetszetű fedjedelmi arckép úgy látszik csak a rajzolók irányítására szolgál, hogy a címerjelvény és a fej ábrázolásban hiba ne fordulhasson elő. A sokszorosító eljárások tekintetében a nyomdának azonban szabad keze van és sok minden félét meg is próbál.

Maradtak reánk magas nyomtatásra /kőnyomtatásra/ és mélynyomtatásra /réznyomtatásra/ készített nyomóformák, melyek alkalmazásba kerülhettek a bélyegképeknek köre való átvitelénél is.

A magasnyomtatásra szolgáló lemezek fotokémiával készülnek, s azokat galván uton többszörözik. Fel vannak azonban öntve betű magasra, hogy nyomdászilag is igénybe lehessen venni. Ezek a maratás után a rajz vonalai kiemelkednek a forma síkjából. A rézmetszetű lapokon viszont a vésetek árcai bemélyülnek. A magasnyomtatásnál a felületre kerül a festék, s annak lenyomata bőven feladott festékmenyi-

séggel történik, úgy hogy a festék a nyomtatott vonal két szélére többnyire ki is csapódik, amint ezt a magasnyomtatással előállított postai utalványok bizonyos fajtájánál láthatjuk.

A magasnyomtatásra készített ducok némi járatlanságot árulnak el. A felületek szemcsésék, elmaratások gyakran fordulnak elő, s a ki-mélyedéseket igen sokszor vésővel kell utánpótolni. Ugy látszik az ilyen magasnyomás a Nyomdát sem elégíti ki, bár elkészítik az összes értékeknek a kliséit, de sem levéljegyeket, sem bélyeges boritékokat nem csinálnak róluk. A ducok legtöbbször inkább csak átnyomatot vesznek igénybe a könyomtatás céljára.

Ezeket a 2 cm-nél magasabb nyomókockákat százszáz bélyegképet adó csoportokba foglalják össze, s arról készülnek száraz csirizrétegű papir-levonatok iv nagyságban, melyeket aztán sima kőre nyomnak át. A kővön a vonalas ábrát savanyított folyadékkal annyira kiedzik, hogy a tükörkép a litografált kővön kb. papir-vastagságú domborúságot kap.

Az a szemcsésítés, amit Danielik az ügyiraton himlőhelyesnek jelez, nem a festék és a nyomás hibája, hanem a meg nem felelő maratás és annak átnyomása. A szemcsésítés rajta van az apaducon, rajta van a közvetlenül arról nyomott postautalványon, s rákerül átnyomási közvetítéssel végül az 1871 január 27-én bemutatott himlőhelyes bélyegekre is.

A hetvenes években még a föld festéket por alakban maga a nyomdász keveri össze palettakéssel a kencével, legtöbbször márványlapon. Tehát annak alapos eldörzsölése nem csak a hengeren, hanem az asztalon megy végbe. E körül nincs is semmi baj az Államnyomdában, valamint a nyomásnál sincs. A siknyomásnál a kép levonata igen nagy nyomásfeszültséggel jön létre, a papirozt emeltyű-szerkezetek nyomják a kőre. A multiplikációs nyomásnál még külön kell vigyázni az egyenletességre és a biztonságra is. A régi Katasteri Könyomda tapasztalatai e téren nagy segítségként állanak rendelkezésre. A magas nyomtatóducokról átnyomópapírral való átnyomtatás azonban mégis sok mindenféle zavart okozó eshetőséggel jár.

Hiába igyekszik az Államnyomda az első nem sikerült kőlapokat utánvesséssel megjavítani. Mutatja az a néhány próbanyomat, melyen a himlőhelyes jellegét kaparással próbálják eltüntetni; kielégítő eredményre ilyen uton nem tudnak jutni. Ujra kell kezdeni mindent!

Mint hogy a szabály az, hogy az államnyomdai értékcikklemezek készítése és megsemmisítése csak felsőbb engedéllyel történhetik, a minisztérium 1871 április 4-én elrendeli 15 levélbélyeg, továbbá a 2, 5,

10, 15 és 25 kr-os levélborítékok eddigi kőlapjainak lecsiszolását; " a megsemmisítés Hedrich János mérnök úrnak jelenlétében és az utasítás 36.§-ának értelmében hajtatik végre." A horzszakövel való lecsiszolásról külön jegyzőkönyvet vesznek fel.

Bár a mélyített-képmű nyomtató formák nagy tömegű sokszorosítása a mindennapi postabélyeg-szükséglet számára nagyobb költséget jelentenek, ekkora kudarc után mégsem lehet másról szó, mint drágább eljárással jobbat nyújtani. Áttérnek tehát az apaminta készítésénél a magasnyomtatáshoz való duc helyett a rézmetszésre. A rézmetszés az, amely legpontosabban vissza adja az eredeti minta rajzolatát a művészi munka minden vonalhűségével.

Az Államnyomda rézmetsző gárdája pedig elsőrangú. A Bélyeg-múzeumban őrzött vésések, a nagy számú negatív és pozitív galvanolemezek arról tanuskodnak, hogy január 27-e után, a kompromittált himlőhelyes magasnyomtató duock felhasználását félretéve, frissen véselt rézlemezek átnyomatait viszik át a kövekre, ezzel helyre hoznak mindent, lehetővé teszik, hogy május 1-re az új budai bélyegek forgalomba kerüljenek.

A régi könyomdai direktor a gyorsabb és takarékosabb eljárás kedvéért mégis azt a módszert választja, hogy a véselt rézlemezről zsirpappal körbe átnyomott könyomtatású bélyeget készítet. Ez természetesen még mindig nem hozza napvilágra a reprodukált bélyegképen az eredeti rajz valamennyi élességét. Az átnyomat lágyít, a könyomat pedig még puhábbá teszi az ábrázolást. Az átnyomással készült könyomtatású bélyegek vonalai tehát nem lehetnek soha olyan határozottak, mint a réznyomtatásuaké, s a papíron domború nyomokat sem hagynak. Az ábrázolás vonalával és színével együtt rendesen veszít az élesség is. Olyan viszonylatú ez, mint egy második leöntés ugyanarról a teárról.

36 Az átnyomás felhigítja és elszélesíti a rajzolatot, megalapítja úgy, hogy ábrája optikailag is szélesebb jelenségként hat. A kis részlet, mint a szemgolyó, szakál, bajusz, szemöldök, rendszeren összefolyik, bozontos lesz. Az áll megkeskenyedik, sőt néha el 37 is tűnik. A vonal értékek inkább felt-hatásba mennek át.

38 A könyomatú lapok készítésével úgyszólván egyidejűleg megindul a rézlemezokről való közvetlen nyomott réznyomtatású bélyegek készítése is. Juliusban már a réznyomó gyorsajtó felszerelésével kizárólag réznyomtatású bélyegeket gyártanak, a könyomtatású bélyegek előállítására teljesen megszűnik.

Látjuk, hogy Bauer könyomdai múltja alapján a kőlapok védelme alatt akarja megvívni a harcot, de végül is Unrein, Jung és Kovacsek rézlapjai diadalmaskodnak, és Harrer, aki bécsi előtanulmányait sem az első, sem a második könyomtatású bélyegek esetében nem tudja kellőleg érvényesíteni, a galvano lemezek gyors és kifogástalan készítésével lehetővé teszi a réznyomatú bélyegek sokaságának ontását. A kiváló gonddal készülő vésett lapokról galvano-fürdő segítségével megbízható másolatokat készítenek: a lecsapódó vörösréz veredéke tökéletesen vissza adja a kézzel készült tükörképek minden finomságát. Réznyomtatású bélyegeink szépségének ez a legfőbb tényezője.

39 Az Államnyomda galvanografiája tolja félre tehát a litografiát és pedig azért, mert a galvanoplasztikának nyomtató formáit nagy képzettségű és képességű szakemberek állítják elő.

40 A bélyegkutatók a könyomtatású postabélyegeink ismeretető-jegyeit már ezeken az eredeti rézlemezeken is megtalálhatják, minthogy a rézlapok adják az anyamintákat a könyomtatáshoz is, s így az anyajegyek rajtuk közvetlen hitelességgel ismerhetők fel. Tekintve pedig azt, hogy milliós példányszámban keltenek életre postabélyegeket, tüzetes vizsgálatuk a legnagyobb biztonságot nyújtják. Viszont, akik eddig könyomatosok ismeretetőjegyeivel foglalkoztak, mint Greinert /Monthly Journal 1924/ vagy Rédey/Hungária 1925/ és mások, legfeljebb csak bélyegnyomatok százait vehették szemügyre.

x

x

Végül még utalnunk kell arra, hogy az 1871-es könyomtatású postabélyegeinket titokzatosságuk és ritkaságuk folytán igen nagy kegyekbe fogadják a bélyeggyűjtők és a bélyegkereskedők. Már 1873-ban jelentkezik egy bélyegárús, aki nem csak az egész maradék könyomatosakat akarná megvenni, ha volna, de a kövekről új nyomtatásokat is szeretne készíttetni. Egyiket sem kap, mert ekkor már nincs se maradék, se nyomtatókő. Később Pestről, Nagyváradról, sőt Angliából is visszatérnek erre az utánnomási gondolatra. Az egyik azt kéri, ha nincs meg már a régi kő, készíttessenek új követ. A Pénzügyminisztérium már-már hajlik erre, olyan nagy összeget ajánlanak fel érte, az Államnyomda azonban

azon a véleményen van, hogy újból elkészíttetni a köveket, arról hű másolattal nyomatokat forgalomba hozni egyenlő volna az állami bélyeghamisítással.

x

x

A könyomtatásu bélyegeinknek legnagyobb érdeme az, hogy sok vajudással bár, de mégis életre keltik a világszép első magyar réznyomtatású postabélyegeinket. A Budán készült 1871-es gyártmány tökéletesebb és magasabb szintű, mint az amit 1867 óta e nemben Bécsből szállítanak Magyarországnak.

Czakó Elemér s.k.

A TÁVÍRDABÉLYEG

**A KÉZIRATOS JEGYZET LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30543**

Budán a levelezési lap készítése oly sürgősen valósult meg, hogy Bécsben arról csak hallomásból értesültek. A ~~KERESKEDELMI~~ cs.kir. kereskedelmi minisztérium táviratilag kér felvilágosítást, vajjon február 15-től kezdve már a magyar gyártású levelezőlapok forgalomba jöttek-e, mert ő arról hivatalos értesítést egyáltalán nem is kapott. A K.M. 2168/871 II.15. alatt megsürgönyzi, hogy a nyomtatásban is megjelent rendeletnek megfelelően február 2-án a levelezőlap forgalomba került.

X

K.M. 8943/1871 VII.21. sz.a. iktatja a bécsi cs.k. kereskedelmi miniszter egy rendeletének másolatát, melyben a levelezési lapok-nak külföldre való küldése meg van engedve. Ennek alapján erről sürgős rendelet jelenik meg a postai rendeletek tárában.

A K.M. 7744/1872.VI.18 alatt engedélyezi, hogy az Á.Ny.-ben gyártott levelezési lapok előállításí ára 50 db. csomagonként 10 kr-ról 10.5-

kezesen emeltem fel a költségjegyet postáig 3 kr. ma gyártásból le.

FILATÉLIAI FORRÁSOK 1874-BŐL

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
30544-30558**

1874

① #

Filatelista forrásokról.

A réznetszet, bélyegrajzát L'hiver Lajos államnyomdai rajzoló, a metszeteket ^{Kunzner} Haake-Farago réznetsző készítette. A bélyegeknak a ~~rendelvény~~ rendeletben közölt ismertetését azzal egészítjük ki, hogy 2-20 kros bélyegek négy sarkában egy-egy háromszög van, - az ujságbélyegeknél ellenben a háromszögek hiányoznak. Valamennyi bélyeg 154 vízszintes vonalból álló rön, sűrű ~~vonalak~~ ^{vonalak} van ellátva. / Alapvonalozás/, melynek többé-vagy kevésbé feltűnőbb volta a bélyegnek sötétebb, vagy világosabb képet ad. A bélyegrajz szélét gyöngyfűzér alkotja, mely az oldalakon 26-26, lent és fent pedig 21-21 gyöngyből áll.

A réznetszetek nyomásánál alkalmazott papir nedvesítése folytán sok a színárnyalat, de különösen sok a 2 kr értékeknél a kevert festék használata miatt úgy, hogy valóságos szinkülönbségek keletkeztek. A színek főként a 2 és 5 kros értékeknél vízben oldódnak. A papir kemény, ritkábban puha, színe fehérek. A nyomás közben való nedvesítés folytán a papir gyakran az illető színnek megfelelő színárnyalatot kapott, másrészt a sárga gummi behatásaképp néhol sárgás színű lett. - Valamennyi érték, a hírlapjegy is gyakran többé-kevésbé színáttetsző.

1874. október 1. és 1876 május 15. Vízjegynélküli papír.

A fogazás 11 1/2 - 13 1/2 között változik, Dessewffy Miklós gróf szerint az 1874-76 évi kiadású bélyegek a következő fogazásokkal ~~léteznek~~ ^{fordulnak elő}

- a. Egyöntetű fogazások: 11 1/2, 12 1/2, 13, 13 1/2 valamennyi érték.
- b. Vegyes fogazások: 11 1/2 : 12 1/2 / 2-5 kr / 11 1/2: 13 / 2, 5, 10 kr /, 11 1/2 : 13 1/2 / 2 5 kr.
- 12 1/2 : 11 1/2 / 3, 5, 10 kr / 12 1/2: 13 / 2, 3, 5, 10, 20 kr

② =

12 1/2:13 1/2 / 5, 10, 20 kr / 13: 11 1/2 / 2, 3, 5, 10,
20 kr/ 13: 12 1/2 / 2, 3, 5, 10, 20 kr./ 13: 13 1/2 / 2, 3,
5, 10, 20 kr.-

13 1/2 : 11 1/2, / 2, 3, 10 kr/ 13 1/2: 12 1/2 / 2, 4 kr
/ 13 1/2 : 12 / 2, 3, 5, 10, 20 kr.-/

c. Rendellenes fogazások: 3 oldalon 11 1/2, egy oldalon
13, 2, 3, 5, 10 kr./ 3 oldalon 13, egy oldalon 12 / 5 és 10 kr/
3 oldalon 13, egy oldalon 12 1/2 / 3, 5, kr./-

3 oldalon 13 egy oldalon 13 1/2 / 5 kr./

A 11 1/2 fogazást nagyinak vagy durvának, a 12 1/2 - 13 1/2
eset ellenben kicsinynek vagy finomnak szokás nevezni. A nagy
fogazás ritkább.

A 3 és 5 kros bélyegek az 1871 évi kiadás 9 1/2-es fogazásával is előfordulnak, - ezek a legritkább magyar levélbélyegek, darabjuk 500 koronánál is többet ér.-

15.- 2 kr világoslila, lila, rózsáslila, vöröslila, barnás-
lila; világos ibolya, élénk ibolya, sötét ibolya, kékes-
bolya?

világoskék, reketéskék, sötétkék? ~~500.-~~

16. 3 kr világoszöld, zöld, sötétzöld, sárgászöld, kékes-
zöld ~~500.-~~

16. I 3 kr zöld, fogazás 9 1/2, 500.-
17. 5 " világostéglavörös, téglavörös, sárgástéglavörös, vörös
téglavörös, világosrózsaszín, rózsaszín, lilarózsaszín,
karmínrózsaszín, bíborvörös, vörös, élénkvörös és anil-
inrózsaszín, cseresznyevörös ~~500.-~~

17 I. 5 kr vörös fogazás 9 1/2 ~~500.-~~

18 10 " világoskék, kék, sötétkék, égszínkék, zöldes
kék ~~500.-~~

19. 20 " sötétzöld, világossötétzöld, kékeszöld, zöldessötétzöld,
palaszöld, rézedazöld, reketésbarna 20. ~~500.-~~

(3) 19

Hírlapjegyek hasonló rajzzal, de a háromszögek hiányzanak, az alapvonatkozás a sarkokban ki van kerekítve. A fentiekkel azonos kivitelben és papíron, vágott széllel.
20. 1 kr világossárga, sárga, sötétsárga, narancssárga, barnásnarancssárga, világos vörös, vörös, világos téglavörös, sötéttéglavörös. ~~1-20~~

Utánvések és lemezhibák. Minthogy a 2-20 kros bélyegek nyomólemezait az 1874 évi pénzügyi válság folyamánként a nyomdának teljesen ki kellett használnia, a hosszas használatifolytán az alapvonatkozás az egyes nyomólemezeken többé-kevésbé lekopott, miért is a nyomólemezeket utánvésekkel ismételtén javították, ami által az egyes bélyegek között jellegzetes eltérések álltak elő. Ezen utánvéseket első ízben Desselwilly Miklós gróf méltatta figyelmére és Schenek Alfréd os. és kir. őrnagy, valamint Wéber Rudolf berlini gyűjtő közreműködésével azokat beható tanulmány tárgyává is tette. Sikertült nekik 109 utánvést összesen 260 válfajjal megállapítaniok, de ezzel az anyag még egyáltalán nincs kimerítve. Payer Béla a B.B.Z. 1916 évi 4-5-6 számaiban részletesen ismertette, részben képen is bemutatva, nevezettek kutatásainak eredményeit és már a B.B.Z. 1917 évi 6. számában további 21 eddig ismeretlen válfaj rajzát közölhette! - Ez nem is csoda, hisz az utánvések mindig a nyomólemezeken eszközöltettek és bármennyire takarékoskodtak is az új nyomólemez készítésében, mégis minden évben több új nyomólemez kellett készíteni. Payer Béla szerint Z. 1917 évi 11/12. szám / 1874-1881 években ^{ezekben} összesen 355 új nyomólemez készült. Az összes eddig ismert utánvések felsorolása és ismertetése túlhaladja a mű keretét, hogy azonban az utánvések gyűj-

(4) - 30

tését megkönnyítsük, utbaigazításul Dessewffy Miklós gróf tanulmánya alapján az egyes értékek sorrendjében a legfeljebb nöbbeket a következőkben ismertetjük:

A 2 krosznál finom utánvonalozás a korona fölötti részben az egész rajz szélességében / a jobb felső sarokban / a bélyeg alsó részén, a rajz egész szélességében / két alsó sarokban;

durva vonalozás : a két felső sarokban / a felső bal sarokban.

A 3 kroszknál finom utánvonalozás : fölül az egész rajz szélességében / a jobb felső sarokban / a jobb oldal felső felén / a jobb oldalon és a felső jobb sarokban / a jobb oldalon a koszoru mellett; / jobb oldalon a koszoru mellett és a felső jobb sarokban; / jobbról a koszoru mellett és felül a jobb sarokban, de éles sarkot képezve; / jobb felső sarokban vízszintesen és függőlegesen / felső bal sarokban;

Az 5 kroszknál finom utánvonalozás; alul, felül az egész rajz szélességében; / jobb felső sarokban; bal alsó sarokban;

durva utánvonalozás mind a négy sarokban; mind a négy sarokban; alul a rajz egész szélességében / a két alsó sarokban / a jobb felső sarokban / alul a rajz egész szélességében.

A 10 kroszknál finom utánvonalozás a négy sarokban; / a két felső és a jobb alsó sarokban; / a két felső sarokban / a jobb felső és alsó sarokban / a levéltől jobbra?

durván utánvonalozva a négy sarokban;

alul a rajz egész szélességében

a két alsó sarokban

a jobb alsó és felső sarokban;

A 20 krosaknál finom utánvonalozás felül a rajz egész szélességében;

felül, de csak igen keskenyen;

alul a rajz egész szélességében.

Az alapvonalkázások utánvésesein kívül valamennyi értéknel a sarok háromszögek és a szegély gyöngysorok is voltak utánvésvé. Ezen utánvésett részek oly élesen válnak ki a nem utánvésett rajzból, hogy nagyon könnyen felismerhetők.

Az utánvéseket újabb Payer Béla / B.B.Z. 1916 évi 4-6 és 1917 évi 6 sz./ részletesen ismertette az érdekesebbeket rajzban is bemutatva.

A lemezek nem eléggé gondos kezelése folytán, azon karcolások, hibák, ennél fogva egyes bélyegeken zeg-zugos vonalak és piszkoltok keletkeztek, másrészt elég gyakoriak az olyan bélyegek is, amelyeknél a rajz szélei hiányzanak.

Ugyancsak a lemezek gondatlan kezelésének, porszenek lerakódásának tudandók be az összes értéknél előforduló pontok és ékezetek a "Magyar kir. posta" szavak egyes betűi felett. Leggyakoribb a pont vagy a pont és ékezet a "magyar" szó második "a" betűje felett, vagy ékezet a kir. szó "r" betűje után stb.

Az 5 kros értéknél két lemeztypust lehet megkülönböztetni; az elsőnél / 1874/75/ a felső baloldali háromszög szabályos, a második typusnál azonban a háromszög átfogója, alulról felfelé haladva körülbelül 2/3 részig, valószínűleg a véső elcsuszása folytán két elhajló vonalból áll.

Hamisítvány. A postakincstár kárára az 5 kros érték meglehetősen kezdetleges kivitelben hamisítva is lett. Főbb ismertető jelei: réznetszet helyett kőnyomat, a szentkorona

(6) - ~~12~~ -

terosztja aránylag nagy, ideálkétrőoldalón a győngyországgy 26-
győngy helyett 29-ből áll, a levélboríték csaknem négyzet formájú.
/Biró Marcell M.B. 1909 évf. 11.12 sz./

1881 február 1. Az előbbihez hasonló kivitelben, de vízjegyi papi-
ron. Az 1881 évi 56624 számú pénzügyminiszteri rendelettel engedélye-
zett vízjegy egymást metsző ellipszisek, melyek közepén a kr betűk
/krajczár/láthatók. Az ellipszisek magassága 37 mm, szélessége 32 mm,
a k betű 13 mm, az r betű 9mm magas. 1887-ben 24477 számú pénzügyminisz-
teri rendelet alapján az új szállító a fiumei papirgyár részére, figye-
lemmel arra, hogy a gyár gépeinek szélessége keskenyebb volt, mint a
nagy-szalabosi papirgyaré, új sodronyszövések készítették, ezek rajza
azonban az eddigiektől némileg eltérnek, amennyiben az ellipszisek nem
egyenlő nagyságúak- egy íven belül is- hanem 40:32, 39:32, 38:32, il-
letve 37:32, mm nagyságúak, a k betű magassága 15 és 13, az r betűé
10-8 mm között váltakozik. /Payer Béla B.B.Z. 1915/

A kr betűk rendszeren /c/ balra vagy jobbra /d/ dűlő /kivételesen
rendszer /a/ illetve fején álló /b/ helyzetben is fordulnak elő.

A hosszas használat folytán úgy az 1881 évi, mint az 1887 évi
sodronyszövéseknél az ellipszisek, valamint a betűk is egyes helyeken
magsérültek, illetve letörttek, - az itt-ott található hiányos vízjegyi
bélyegeknél ez a magyarázata.

Egy teljes ellipsis nagyobb mint a bélyeg, egy egy bélyegre
tehát az egész vízjegy rajzának csak egy kis töredéke esik, ennek
folytán az egyes bélyegeknél ha teljesen rajta vannak, csak
a kr betűk nagysága nyújt támpontot arra nézve, hogy a bélyeg mily
vízjegyi / 1881 vagy 1887 évi/ papíron készült.

Fogazás: 11 1/2 - 13 1/2. Gróf Dessewffy Miklós a

④ - 5 -

következő fogazásokat állapította meg:

a. Egyöntetű fogazások: 11 1/2, / 2, 3, 5, 10, 20 kr/; 12 1/2 / 3, 5, 20 kr/;; 13 / 2, 3, 5, 10, 20 kr/; - 13 1/2: 2, 3, és 20 kr/

b. Vegyes fogazások: 11 1/2 / 12 1/2, / 2, 5, 10 kr/; /, 11 1/2: 13 / 2, 5, 10 kr/ ; - 11 1/2: 13 1/2 : 2, 3, 5, 10 kr/ - 12: 11 1/2: / 2, 3, 5, 10, 20 kr /; - 12 1/2: 11 1/2 / 3, és 20 kr/ ; - 12 1/2: 13 / 2, 3, 5, 10, 20 kr/ ; - 12 1/2: 13 1/2 / 10, 20 kr/; - 13: 11 1/2 / 3, 5, 10, 20 / 13: 12 1/2 / 3, 20 kr / 13: 13 1/2 / 2, 3, 5, 10, 20 kr/ - 13 1/2: 11 1/2 / 3, 5, 20 kr/; - 13 1/2: 12 1/2 / 10, 20 kr / 13 1/2 : 13 / 2, 3, 10, 20 kr/.

c. Rendellenes: 3 oldalon 11 1/2, egy oldalon 13 / 5, 10 kr / 3 oldalon 11 1/2, egy oldalon 13 1/2 / 20 kr. - / 3 oldalon 13, egy oldalon 12 1/2 / 10 kr/; - a két oldalon 11 1/2, lent és fent 13 illetve 13 1/2 / 2 kr.

Ezen kiadásnál is szokásos megkülönböztetni nagy vagy durva. / 11 1/2 / és kicsiny vagy finom / 12 1/2 - 13 1/2 / fogazást. Utóbbi a ritkább.

21. 2 kr-világoslila, lila, rózsáslila, vöröslila, szürkés-lila; Világosibolya, ibolya, sötétibolya, szürkésibolya, kékesibolya; világoskék, kék, szürkéskék, zöldeskék, -.50 -.05
22. 3 kr világoszöld, zöld, sárgászöld, kékeszöld -.75 -.05
23. 5 " Világos rózsaszín, rózsaszín, illarózsaszín, kamin-rózsaszín, sötétvörös, cseresnyevörös; -.80 -.04
24. 10 " világoskék, kék, sötétkék, szürkéskék, 1.- -.08
25. 20 " világosszürke, szürke, sötétszürke, kékes-szürke, zöldesszürke, palaszürke 2.50 -15

Hirlapjegy. A 20 számú bélyeg, vízjegyi papíron, vágott széllel.

26. 1 kr, világossárga, sárga, sötétsárga, barnássárga, világos narancssárga, narancssárga, sötétna-

⑧ -

rancessárga, barnásnarancssárga, világos

vörös, vörös, barnásvörös

- .30 - .15

Utánvések. A vízjegyi bélyegek első kiadásai, ezek ritkábbak, az 1874/76 évi kibocsájtás lemezeivel készültek, ezeknél tehát ugyanazon utánvések és lemezhibák fordulnak elő, mint az 1874/76 évi kiadásoknál, de a "Magyar" szó második "a" betűje csak ponttal már nem fordul elő, hanem ponttal és ékezettel. Az 5 kros bélyeg is csak a második lemeztypusban van. A későbbi kiadások új nyomólemezekkel készültek, ismertető jelük a sarokháromszögek, amelyek elmosódottabbak, gyakran alig láthatók.-

Ezen lemezek elkopott részei is utánvésettek, de ezen javítások a 80 és 90-es évek erős lebetűzése miatt nehezen állapíthatók meg. Gróf Dessewffy Miklós kutatásai szerint a fontosabb utánvések a következők:

A 3 krosnál rinomutánvonalezés a jobb oldal felső felében; a koronától jobbra,

A 10 krosnál: a levéltől jobbra.

A 20 krosnál: a jobb felső sarokban.

Rédey Miklós szerint / A Bélyeg 1913 évi 2 szám / rinomabb utánvések csakis a 2, 3, és 10 kros értéknél találhatók, az utánvések tulajdonképp része és pedig valamennyi értéknél durvák, firkalásszerűek, és különösen a 20 kros bélyegéknél érdekeseek.

A réznyomású bélyegek a könnyynyomatú bélyegek mellett, az 1898 évi január hó 2.-án kelt 80656/1897 számú rendelet értelmében forgalomban maradtak és így a készlet teljesen felhasználható. Érvényességük az 1900 évi szeptember hó 12.-én kelt 63593/1900 számú rendelet / P és T.R.T. 1900 évi 53 szám / értelmében 1900 évi szeptember hó 30-ával megszűnt.

A rajz nagyjában ugyanaz, mint az előző kiadásnál, de nem rézmetszet, hanem könyvnyomat és ennekfolyán részleteiben nem oly finom kivitelű, különösen az alapvonalkázás durvább és csak 60 vonalból áll, a rézmetszetek 154 vonalával szemben. Valamennyi bélyeg az 1 kros bélyeg kivételével, sűrű függőleges színs alapvonalkázással van ellátva, amelynél a vonalak néha vastagok, a közöknél is szélesebbek/a/ durva vonalkozásn/ a máskor vékonyak a közöknél jóval keskenyebbek,/ b/ finom vonalkázás/. Az értékjelzés külön van benyomva és pedig a krajezáros értéknél fekete, szürkésfekete, a forintos értéknél téglavörös, vagy karminvörös számjegyekkel. Az értékjelzés az 1 kros bélyegeknél eleinte szintén külön nyomattatott be, ezeknél a levélboríték vonalai a számjegyet érintik, illetve keresztezik. /I/-de később, 1891 óta a nyomás egyszerűsítése céljából az értékjelzés a bélyegrajzba bevésettett, ezeknél a levélboríték vonalai a számjegyet nem érintik /II/.

A számjegyek rendszeren már a bélyeg rajzával ellátott ívekre nyomattak s így a számjegy a levélboríték kereszteződő vonalait elfrödi, szörványosan azonban az is előfordult, hogy a számjegyek nyomattak először a tiszta ívekre és ilyenkor a levélboríték kereszteződő, rajzvonalai a fekete számjegyek felett láthatók. A forintos értékek levélrajzainál azonban nincsenek ilyen a számjegy fölött látható vonalak.

A számjegyek gyakran nincsenek a levélrajz közepén, hanem egyik vagy másik irányban többé-kevésbé eltolódtak.

A színárnyalatok e kiadásnál igen nagyok és nemcsak a rajz színétől, de a függőleges alapvonalak színétől és ezek vastagságától is függnak. A zárjelben levő színek az alapvonalkázás színei.

A 3 forintos kivételével valamennyi érték kétféle papíron

fordul elő: rendes papíron éles, jól látható vízjeggyel és vékony papíron, elmosódott vízjeggyel.

1888. június 1. E kiadás az 1887 évi vízjeggyű papíroson készült, szőrványosan áttetsző nyomással.

Fogazás: eleinte 11 1/2 / 1 kr - 3 kr / vonalfogazás, később: 12: 11 1/2 / 1 kr - 1 frt / fésű fogazás / A / 11 1/2 fogazásnál kisebb és nagyobb lyukak különböztethetők meg.

- 27.- 1 kr szürkés fekete, fekete, fekete, külön benyomott számszámjeggyel / I típus / 4.- 1.50
27. I 1 kr szürkésfekete, fekete a rajzban vésett számszámjeggyel / II típus / -.40 -.06
28. 8 kr világossárga, sötétsárga, világosnarancssárga, világossárga, sötétsárga, világos narancssárga, / a és b / 2.- -.40
29. 12 kr világos sárgásbarna, sárgásbarna, sötétsárgásbarna, barna, sötétbarna, vöröses barna, / világos zöld, kékeszöld / a és b / 2.- -.40
30. 15 kr világos lilavörös, lilavörös, sötétlilavörös, kaminvörös, világos. lila, lila, / szürkés-kék, világos zöldeskék, sötétzöldes kék, / a és b / 1.50 -.05
31. 24 kr-világosibolya, sötétibolya, szürkésibolya barnásibolya, / világos narancssárga, sötét narancssárga / a és b / rózsaszín, vörös / b / 2.50 -.25
32. 30 kr-világos olajzöld, olajzöld, sötétolajzöld, sárgásolajzöld, / világos barna, sötétbarna / a és b / 5.- -.10
33. 50 kr-világos téglavörös, téglavörös, sötéttéglavörös, világos narancssárga, narancssárga, világos vörös, vörös, sötétvörös, barnásvörös, / világos sárga, sötét sárga, világos narancssárga

	sötét narancssárga / a és b / ,világos rózsaszín		
	sötét rózsaszín / a /	b.-	-30
34.	1 frt-világos szürkés-kék , szürkés-kék, sötétszürkés-kék, / ezüst/ a és b /	15.-	1.-
35.	3 frt- világos bíbor, vörösbíbor, sötétbíbor, vörös / arany/ / a és b / 563.800 db./	30.-	10.-

Számjegy-változatok. A 24 kros bélyegen előforduló 4-t kivéve, az összes többi számjegyek nagyságában és szélességében, valamint azok rajzában is megfigyelhetők eltérések találhatók.

Biró Marcell tanulmánya / M.B.1908 évi 1./ szerint van: négyféle 1 : közepes, $3/4$ mm, ez a rendes alak/ vastag /1 mm/ vagy vékony / $1/2$ mm/ a vastag számjegynél a zászlócska ismét vagy vastag vagy vékony. A vastag számjegy az 1 kros bélyegnél csak az olyanoknál fordul elő, amelyeknél a számjegy külön lett benyomva. Négyféle 2 kr : keskeny vagy vastag, mindkettőnél az alsó sarkok vagy ívelték, vagy ék alakúak, a keskeny és ívelt sarkú számjegy a rendes;

kétféle- : 3 : keskeny / ez a rendes/ vagy vastag,

ötféle 5 : a zászlócska félhold alakú, ék alakú, szárvalakú,

ívelt, vagy csaknem egyenes; a félhold alakú zászlócskával bíró számjegy a rendes;

háromféle 8 : keskeny, ez a rendes, közepes vagy vastag;

háromféle 0 : keskeny, közepes, vagy vastag;

A 15 kros és 1 frtos bélyegeknél a két számjegynek, illetve az 1 és 15-nek egymáshoz való távolsága is változik, a köz- a 15 kros bélyegeknél $1\ 1/4$, illetve 2, az 1 frtos bélyegeknél $1\ 3/4$, illetve $2\ 1/4$ mm; a szélesebb közű bélyegeknél az 1 számjegy keskeny, a keskenyebb közű bélyegeknél ellenben közepes vastagságú.

1891 július 15 és 1898 január 1. Ugyanily kivétel, fogazás:

- 12: 11 1/2, az 5 kros 11 1/2-es fogazással is fordul elő.
36. 2 kr- világos ibolya, ibolya, kékesibolya, világos lila, lila, szürkéslila, vöröseslila, sötétlila; - halványlila, kékesibolya, szürkéslila / b/ -.30 -.10
37. 3 kr- világoszöld, zöld, sötétzöld; - / halványzöld, világos sárgászöld / b / -.50 -.10
38. 3 kr- halványrózsaszín, rózsaszín, karmínrózsaszín, karmínvörös, - / halványrózsaszín vörös / b/ sötétrózsaszín / a és b/ -.30 -.03
39. 10 kr- világoskék, kék, sötétkék, - / halványkék / b/ 1.- -.10
40. 20 " világosszürke, szürke, sötétszürke, zöldesszürke, - / halványszürke / B / 3.- -.50

Számjegyváltozások.

Az értékszámjegyek nagysága, szélessége és rajza a kiadásnál is eltérő. Biró Marcell / M.B.1908. évi 1 szám/ szerint van kétféle 1 / közepes vagy keskeny/ kétféle 2 / keskeny vagy vastag, ivel alsó sarokkal/

Egyféle 3/keskeny/;

ötféle 5/szarv alakú, ékalakú, ivelt, vagy csaknem egyenes zászlócskával, dült számjegy/ és kétféle 0/ keskeny vagy vastag/.

1898 április 1b. 23857/1898 számú ^{pénzügyminiszteri} rendelet. A szentkorona

egynást metsző ellipszisekben, amelyek átmérője: 41, 48, 43 és 49: 42 1/2 között - egy iven belül is - változik, a szentkorona alsó szélessége 27.5 mm. Az ellipszisek metsző helyein levő közölkben és pedig minden negyedik sorban az ötödik közben egy négyágú csillag / a gyár védjegy/ és az ezt követő közben a papír minőségét jelző számjegy, egy VI látható. Egy teljes ellipsis nagyobb mint

egy bélyeg. Minthogy azonban a fiiumi papirgyár részére rendelt és időközben a papirgyártással megbízott nagyszlabosi papirgyár gépeinél keskenyebbek voltak, a többiek pedig részben a sodronyszövése a gyári jelet és a papir minőségét jelző számjeggyel nem voltak ellátva, az 1899 évi 12398 sz. pénzügyminiszteri rendelettel a meg nem felelő sodronyszövet helyett újnak készítése és a többieknek a gyári jellel és a papir minőségét jelző számmal leendő pótlólagos ellátása rendeltetett el. Az ezalkalommal készített új sodronyszövésnél - bár a rendelet határozottan az eddigi rajz változatlan fenntartását rendeli el - a vízjegy rajza is módosult, amennyiben az ellipszisek helyébe 44 és 45 mm. átmérőjű körök léptek; a szentkorona alsó szélessége 26 mm, a keresztvezések által támasztott hurkok rövidebbek, de szélesebbek.

A gyári jel és a VI elhelyezése nem változott.- A VI két nagyságban fordul elő.

Megjegyzendő, hogy mindkét vízjegynél a korona visszagörűlő függője is hol hosszabb, hol rövidebb / 47 mm/ és a körtől is különböző, $3/4 - 2 1/2$ mm/ távolságra esik, sőt azzal néha összeér.

A korona rendszeren oldalt fekszik és pedig balra /c/ vagy jobbra /d/ dőlve, kivételesen azonban álló /a/, ill tve fejen álló /b/ helyzetben is található.

A papir gyártása közben a vízjegy sodronyszövései meg is sérültek s e sérülések folytán egyes helyeken a vízjegy köröken szabályos, megszakadt, másutt a korona keresztje egyenesen áll, vagy hiányzik, a függő vagy kigömbölyödtek a korona tetejének szegletei.

Az 1,2,3,5,12,15 és 24 kros bélyegek egész vékony szinte hártvaszerű papirosan, áttetsző nyomással is előfordulnak.

(14) -

Fogazás: 12 : 11 1/2, ritkábban 11 1/2.

41.	1 kr fekete, szürkésfekete	-.30	-.10
42.	2 " világoslila, lila, sötétlila/halványlila/...	-.30	-.08
43.	3 " világoszöld, zöld, sötétzöld /halványzöld/sár- gászöld	-.50	-.08
44.	5 " rózsaszín, világosvörös, vörös, sötétvörös, kar- minvörös-/ halványrózsaszín/	-.50	-.03
45.	8 " sárga, narancssárga, -/halványsárga/, halvány- narancssárga	1.-	-.10
46.	10 " világoskék, kék, /halványkék/	1.-	-.10
47.	12 " barna, sötétbarna, -/halványzöld, halványké- keszöld/	1.-	-.50
48.	15 " biborlila, vöröslila, rózsáslila, -/halvány- szürkéskék, szürkéskék/	1.50	-.10
49.	20 " világosszürke, szürke, sötétszürke, -/halvány- szürke	1.50	-.30
50.	24 " barnáslila, barnásibolya, lilabarna, -/halvány- narancssárga/	2.-	-.40
51.	30 " olajzöld, sárgásolajzöld -/halványbarna/	5.-	-.20
52.	50 " téglavörös, narancsvörös, -/halványsárga, hal- ványnarancssárga/	5.-	-.50

Hírlapjegy. A 20 számú bélyeg az új vízjegyjű papíron, néha áttetsző nyomással, vágott széllal

53. 1 kr- sárga, világos narancssárga, narancssárga,
sötét narancssárga, barnásárga, világosnarancsvörös,
narancsvörös, sötét narancsvörös .-

Számjegy változatok. Biró Marcell szerint / M.B.1908 évi 1 sz./

e. kiadásnál van:

kétféle 1 / közepes vagy keskeny

kétféle 2 / közepes vagy vastag/

(15) - 1 -

egyréle 3/keskeny

kétféle 5 / keskeny szarvu alakú, illetve vastag és ívelt
zászlócskával/

egyréle 8 / keskeny/

kétféle 0 / keskeny és vastag

Az 1874 - 1898 évi levélborítékrajzu bélyegek érvényessége
az 1900 évi szeptember hó 12.-én kelt 63593 számú rendelet ér-
telmében / P. és T.R.T. 1900 évi 53 sz./ 1900 évi szeptember hó
30.-ával megszűnt. A megmaradt készletek az 1900. XII. 21.én kelt
73929 számú rendelet értelmében / P. T.R.T. 1900. 70 számú posta-
igazgatóságnál egybegyűjtettek és a vezérigazgatóság^{nak}-bejelentet-
tek.

TANÁCSKÖZTÁRSASÁGI POSTABÉLYEGEK

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
31127-31133**

TANÁCSKÖZTÁRSASÁGI POSTABÉLYEGRK.

Bélyegmuzeumunk okmánytára sok tekintetben képes kiegészíteni és helyesbiteni a Magyar Tanácsköztársaság postabélyegeiről addig közre adott ismertetéseket.

A rossz emlékezetű szociális termelési népbiztosság 1919 május 19-én kelt 11.773 sz. rendeletével értesíti a postahivatalokat, hogy addig is, míg a tervbe vett új postabélyegek elkészülnek, a használatban lévő postabélyegek, értékeiknek, portóbélyegek maradnak forgalomban. Azokat azonban az Állami nyomda piros színi betűkkel "Magyar Tanácsköztársaság" felhívomással fogja ellátni. Az átkaresztelt bélyegképek közül meg is jelennek a következők:

<u>a Tull Ödön"aratósaiból"</u>		<u>a Bertalan /Brandmayer/ Vilmos"országázasaiból"</u>	
2 filléres....	1,809.600 db.	50 filléres.....	1,023.600 db.
3 "	1,119.600 "	95 "	1,279.600 "
4 "	685.600 "	100 koronás	1,265.600 "
5 "	3,719.600 "	120 "	1,099.600 "
6 "	1,929.600 "	140 "	909.600 "
10 "	9,439.600 "	200 "	319.600 "
15 "	6,097.600 "	300 "	5,093.400 "
20 "	8,707.600 "	500 "	2,376.000 "
25 "	2,965.600 "	1000 "	2,767.500 "
40 "	1,107.600 "		
45 "	1,119.600 "	Azaz összesen több, mint 50, millió db.	

A népbiztosoknak azonban még további különleges üzleti és propaganda szándékaik vannak a postabélyegekkel. Váradi András a Bélyeghírek szerkesztője és a Magyar Bélyegkereskedők Szervezetének direktoriumi tagja, elvtársi függeséggel felveti Rákosi Mátyás szocializációs és Székely Béla pénzügyi népbiztosok előtt azt a gondolatot, hogy új rajzolatú kommunista bélyegekből 21-22 millió értékű példányszám vol-

na a külföldön elhelyezhető nemes valuta ellenében. " A Magyar bélyegkereskedőknek kitűnő összeköttetések vannak és kiviteli ügyességükkel az ilyen üzlet gyorsan megvalósítható... Mésrésről pedig - áradozik beadványában - az új világforradalom eszményei Marx, Engels, Lenin, Petőfi, stb. elsőrangú propagatív célokat szolgálnának."

Nagyon tetszik ez Kovács Pál postapolitikai megbízottnak, aki azt hiszi, hogy ebből mindjárt pénz lesz. Véleménye szerint a bélyegtervek 24 óra alatt elkészíthetők s az Államnyomda Kinosival és más szocializált üzemekkel együtt napokon belül fogja szállítani a kész árut. "Fogazni nem kell a laposkákat, elég, ha körülvágják." Nyomozók jelentik, hogy mintegy másfél waggon bélyegek készítésére alkalmas papír van még Budapesten.

Váradi szovjet hűséggel hajlandó a Posta mellé egy " filateliai" osztályt szervezni, amely kész lebonyolítani a kommunista bélyegek külföldi értékesítését és eladni egyúttal a Magyar Postának kb. 14 milliót jelentő egyéb bélyegkészletét, valamint a Sajtóügyi Népbiztosság által lefoglalt nagyobb magángyűjtemények anyagát is.

A Posta régi gárdájából Holmann Károly osztályvezető és Horváth József azonban vigyáz, hogy nagyobb baj ne történjék. Ők irányítják az új bélyegtervek beszerzését is. Még Mikola Árpád postapolitikai megbízottat is le tudják fékezni, ha kell. Az Államnyomda képviselője Wolszky László aligazgató pedig arra ügyel, hogy a szakzszerűség feje tetejére ne állíttassék egészen.

Ilyen támogatásokkal sikerül keresztül vinni, hogy a bélyegtervek elkészítésére a Grafikai Szervezetek Szervezete kapjon megbízást. E szervezet színe alatt jórésztben az iparművészeti iskolások keresztény magyar elemei tömörültek egykori tanáruk, Holbing Ferenc köré, hogy élelmiszerjegyekből és munkanélküli segélyekből ki ne essenek.

Tízennyolcán kapnak felszólítást, fejenként 500 korona munkadíj ellenében. Az elfogadott rajzokért külön pályadíj van kilátásba

helyezve.

Kozma Lajos építész a Köznevelési Népbiztoság megbízottja /77.603/1919 / jutalmazásra kijelöli Bokros Ferenc, Fekete Oszkár, Cselenyi Elemér, Ékes Lajos, Erbits Jenő és Örkényi István műveit. Munkadíjat utal ki továbbá Palla Jenő, Tabor István, Dankó Ödön, Haranghy Jenő, F. Szűcs Emma, Tóthassy Edith, Pogány László, Horn Ilona, Kardos Brúnó, Nyáry Kálmán, Pintér Gyula és Turi Lajos rajzaiért.

Kozma maga mellé véve Kner gyomai könyvnyomtatót, végül is akként dönt, hogy csak Bokros és Fekete bélyegterveit fogadják el kivételre és azon kívül külön megbízást adnak még Gara Arnold és Gróf József elvtársainak. Kicsztják Bokrosnak Marx és Engels ábrázolását, Fekete Oszkárnak Petőfi, Garának Martinovicsot és Dózsa Györgyöt. Gara bélyegeihez a keretet Gróf készíti, Feketéhez pedig Bokros. Mindezekért Gara Arnold kap 7.000, Bokros Ferenc 5.500, Fekete Oszkár 5.000, Gróf József pedig 3.000 korona "pályadíjat" fehér bankóiban. / 11.499/1919 /

Az előállítás művészi és műszaki irányítását az e téren legképzettebb Bokrosra bízzák, akinek javaslatára az Államnyomdában az Athenaeum grafirozója Kirchner Hermann kőbe vési a fényképezetileg leképezett rajzokat kék pauszával másolva a feketített alapra. A pom-pásan vésett kővek ma is megvannak a Bélyegmúzeumban, úgy szelvény a foto-mechanikailag bélyegnagyságra maratott anyaducok is.

Néhány próbanyomat az Államnyomda engedélyével és egy-egy ily tiszteletpéldány a posta igazgatóságnál elszámolva jut a művészeknek is. Több azonban nem! Ellenben 1919. június 14-én a Tanácsköztársaság népbiztosi ülésén szétosztják egymás közt a postabélyegek diszkeretbe foglalt első nyomatait. Az Államnyomda e célra június 11-én szállít 20 és 45 filléresből 4.000 - 4.000 százast-lapot; 65, 75 és 80 filléresből pedig 2.000 - 2.000 százast lappéldányt. A bélyegek műszaki leírása a hivatalos lap június 12-i számában jelenik meg / 13.878/1919 sz./

X tanácsok június 14-i országos gyűlésen szétosztott bélyegek keretrajzát a posta-vezérigazgatóság Bokros Ferencsel tervezeteti meg /
/ 13.559/1919 /.

A közönség és a gyűjtők keze közé csak igen kevés példányszám jut el a kommunista bélyegekből. A Szociális Termelés közlése szerint: " A Magyar Tanácsokköztársaság postájának irányítói, Rovicsek országos biztos, Mikola politikai megbízott elvtársak gondoskodnak róla, hogy a forgalomba kerülő új magyar bélyegek a szocialista kultúra terjesztői legyenek és hangos bizonyosságot tegyenek az egész világon az új magyar szocialista állam emelkedett művészi felfogásáról... Az új bélyegek azonban a nagy papírhiány és a küszöbön álló tarifarevizió miatt csak csekély számban kerülnek egyenlőre forgalomba."

A bélyegkereskedők egyenként csak 100 - 100 db-ot kapnak, a bélyeggyűjtőknek pedig az Egyesületek taglétszámának arányában Bélyegszétosztó Bizottság osztja szét a kommunista bélyegeket. A bizottság tagjai: Rampacher Pál, Árvai Hugó, Párcsi József, Gábor Ignác és Várdi András.

Külföldre jó valutáért már több jut. Leikesítő kommunikék jelennek meg német, angol, francia és orosz nyelven: " Az új magyar bélyegsor a proletár-kulturát szolgálja. Marx, Engels, a legnagyobb magyar költő, Petőfi, az 1848-i parasztlázadások tüzes trónon vértanuhalált szenvedett vezére, Dózsa György és Martinovics Ignác, az első magyar jakobinus arcképe díszíti azokat..." Erre nem csak külföldiek, hanem az itthoni konzulátusok, követségek, élükön Bandholzsal és Romanellivel is kérik a bélyegeket, sőt a hazai hirtelen nagyságok, mint Mikola postapolitikai biztos, szintén jelentkeznek a nehezen kapható példányokért.

Az Államnyomda számlája szerint / 1.197/1920 / összesen 28.285 db. százszáz-ívrű kommunista bélyeg készül 39.057.30 korona költséggel. Az emléklapok külön 2.245 koronába kerülnek / 4.011/1920 /.

1919 június 26-án a budapesti Postaigazgatóság, valamint több más vidéki postaigazgatóság már azt kéri, hogy a kommunista bélyegek árusítása vonassék vissza. / 14.627/1919 / Megállapításuk szerint a bélyegeket spekulánsok vásárolják és küldemények bémentesítésére nem jut belőlük. Sopronból bécsi kereskedőkhöz is szivárog, s minthogy egy vevőnek csak korlátozva adnak, utcagyerekeket bérelnek fel vásárlásra. A posta egy-egy félnek 5-5 db-ot engedélyen, s azoknak nevét jegyzékbe foglalja. Később még arra is kötelezi a vevőket, hogy azonnal ragasszák fel és bélyegeztessék le a postajegyeket. A budapesti igazgatóság jelenti, hogy " az ellátmányként kapott 60.000 db. szovjetbélyegekből elárusítottunk 51.000 db-ot. Mivel azt tapasztaltuk, hogy a bélyegeket üzárkedés céljából majdnem ugyanazon egyének ösztönözésére vásárolják és tekintettel arra, hogy az eladott mennyiséget propaganda célra elegendőnek találjuk, javasoljuk, hogy a szovjet bélyegek árusítása beszüntetessék annál is inkább, mert a régebbi kiadású bélyegekből még mindig tekintélyes mennyiséggel rendelkezünk."

A kommunista bélyegek igen nagy számát sikerült kifizűdre, különösen pedig Svájcba kijuttatni. Holzmann-nak azonban gondja van rá, hogy az érte járó frankok csak a kommunisták bukása után érkezzenek meg Budapestre.

A két színben kövön nyomott 12-es fénűs fogadású vízjegyes papíron előállított kommunista bélyeg 1919 november 30-ával kerül le a közszereplés színpadáról. / 20.438/1919 / Szépbelkű gyűjtők azonban a kommunizmus bukása után is csakhamar feltámasztják kultuszát, rézmaratású sokszorosításban megmésesítve. Rampacher Pál megrendeli a bélyegrajzoló művészeknél, hogy eredeti tusrajzban készített terveiket rézlapra marassák. Az egyezsinű lapokat részben Váradi András adogatja el gyűjtőknek. Ezenközben szó van arról is, hogy a lapok esetleg antedatáltassanak, mintha a kommun bélyegek előzményei volnának.

? Ebben Váradi András nem volt benne.

Azonban Bokros a szépen dekorált emléklapos főhadnagy, a Műegyetem lektora, aki már ekkor a Horthy seregben szolgált, ezt nem vállalja.

Rampacher 60 példány után megszemlészíti a rézlemezeket. Ekkor a jó üzlethes Váradi más vállalkozót keres, s a művészekkel új lemezeket készíttet a bélyegképek kétszörös nagyságban, két színben sokszorosítva, külön a keretet és külön a fejképet. Ebből kb. 1000 példány fogy el, igen jó áron. Legnagyobb részét Svájcban, ahová külön női futár viszi. A nyomatok Bokros kézi-sajtóján készülnek háziilag. Végül azonban megjelenik a művészeknél Hornyánszky Ágoston százados, az ismert nyomdász-dinasztia tagja, s egy meg nem nevezett mecénás megbízásából megvásárolja a hét rézlemez a kiadói joggal együtt, drabonként tizenötezer koronáért. Közjegyzőileg kötelezi a művészeket, hogy ebből a bélyegből többet nem csinálnak. Hornyánszky a lemezeket letétbe helyezi a Nemzeti Múzeumban, ahonnan az Országos Levéltárba kerülnek. Jelenleg is ott őrzik.

Váradi pedig, mint a magyar bélyegek legfőbb pártfogója, ráveszi Bandholz amerikai tábornokot, hogy csináltasson egy u.n. kurrir-bélyeget Amerika és Magyarország számára. Bokros Ferenc ezt meg is tervezi, Kossuth és Washington arcképével. Elkészülnek a próbanyomatok az Iparművészeti iskolában. Ez az egyetlen magyar bélyeg, amely nem az Államnyomdában születik meg, igen sikerült tervezet. Csak az akasztókar szépséghibája, hogy a H.kir. Posta nem fogadja el az apaságát és forgalomba nem engedni bocsájtan. Váradi végül is kényszerül búcsút venni a Pannónia Egyesülettől, azon oknál fogva, mert tulságos sokféle magyar bélyeggel akarta megajándékozni hazáját és üzletfeleit. (Tervezett még független orosz bélyeget is, mely csak a

*Russinek élm ott a független orosz bélyeg miatt nem került forgalomba.)
A kommun bukása után, 1919 október 13-i kelettel már meg-*

** Minthogy Váradi Rampacher által készíttetett egy műveket nem juthatott más kivételi két gyanú törzsvonalt nyom a Fokra hivat rendelkezni a tervező művészeknél.*

jelent a kereskedelemügyi miniszter rendelete / 20.433 / : " A volt tanácskormány rendelkezésel folytán forgalomba bocsájtott Magyar Tanácsköztársaság felülnyomással ellátott, valamint Marxot, Petőfit, Martinovicot, Bószpát és Engelst ábrázoló postabélyegeket f.é. november végével a forgalomból kivonom... Minthogy a Magyar Tanácsköztársaság felülnyomással ellátott postabélyegekből a Magyar Állami Nyomdában még nagy készlet van, azokat a mai papírinség folytán nem volna gazdaságos megsemmisíteni, azt a készletet buzakévék, illetőleg buzakalászokat ábrázoló rajz felhasználásával készült klisével újból felülnyomtatva forgalomba fogom bocsájtani. E felülnyomásnak az a célja, hogy a bélyegeken levő Magyar Tanácsköztársaság szavak olvashatatlaná téteessenek". H.M.K.

Holzmann főigazgató Bokrossal rajzoltatja meg a szóbanforgó kalászokat, amelyek épp úgy elfűdik a kommunista postabélyegeknék ügynői képzelettel kieszelt üzérkedési korszakát, mint ahogyan benőték a régi csatamezőket, mindenkor a további történelmi új magyar élet számára.

Orató Elemer

KOMMUNISTA BÉLYEGEK

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
31154-31159**

Komunista bélyegek.

A Posta vezérigazgatóságnál maradt tanácsköztársasági Ügyiratok alapján készült összefoglalás kiegészítve Bokros Ferenc rajzolóművész előadásával.

A rossz emlékezetű Magyar Tanácsköztársaság különleges buzgalommal vetette rá magát a postabélyeg készítésére, részben üzleti, részben pedig propaganda szempontokat tartván a szeme előtt.

Váradí András A Bélyeghírek szerkesztője és a Magyar Bélyegkereskedők Szervezetének Direktóriumí tagja tárgyalásokat folytatott Rákossy Mátyás szocializálási és Székely Béla pénzügyi népbiztosokkal, akik megegyezést létesítettek Robitschek Pállal a postapolitikai megbízottjával hogy kommuní bélyegsört fognak megjelentetni. Váradí előterjesztése szerint abból 21-22 millió Korona értékű példány külföldön elhelyezhető volna és valutáris jövödelmezőséget jelentene. "A Magyar bélyegkereskedőknek kitűnő külföldi összeköttetések vannak és kiviteli ügyességükkel ez üzlet megvalósítható." Másrésztől pedig "Az új világforradalom eszményei Marx, Engels, Lenin, Petőfi, stb. elsőrangú propagatív célokat szolgálnának." Váradí szerint elsőrangú művészeink 24 óra alatt elkészíthetnék a bélyegképeket az Államnyomdán kívül Kunosi és más nyomdák a szocializált üzemek az azonnal kinyomtatnák. A bélyegek fogazás helyett vágva is megjelenhetnek. A szakkörökből szerzett információk szerint mintegy másfél waggon bélyegek készítésére alkalmas papír van még Budapesten.

Váradí felajánlja, hogy a legnagyobb kész-

séggel és odaadással áll a magyar szovjet szolgálatára. Erre a céló
ra hajlandó egy filatheria osztályt szervezni a Magyar Posta mellé,
amely értékesitené külföldön a kommun-bélyegsort a Magyar Postának
kb. 14 millió bélyegkészletével és a Pénzügyi Népbiztosság megkere-
sésére a Sajtóügyi Népbiztosság által lefoglalt nagy gyűjtemények
és spekulációs készleteknek anyagát is.

Rovitschek Pál politikai biztos utasítására elkez-
dik a kommunista bélyegek megvalósítására a lépéseket. A Közkutatás-
ügyi népbiztosság 77603/1919 sz. átirata értelmében a művészeti
ügyek pol. megbizottjának, Pogány Kálmánnak helyettese Kozma Lajos
kijelöli a megfelelő tervező-művészeket: Bokros Ferenc, Cselényi
Elemér, Erbics Jenő, Ékes Lajos, Fekete Oszkár, Örkényi István
rajzolóművészeket. Pótlólag felkérik még Gara Arnold, Pállah Jenő,
Tabor István, Dankó Ödön, Haranghy Jenő, F.Szücs Emmi, Tötössy
Edit, Pogány Imre, Horn Ilona, Kardos Brunó, Nyári Kálmán, Pintér
Gyula, Tari Lajos művészeket, valamint Gróf Józsefet.

Ezek a grafikusok nagyrészt az iparművészeti
iskolát végezték és egykori tanáruk, Helbing Ferenc elnöklete alatt
megalapították a Magyar Iparművészek Szakszervezetének grafikai
osztályát, hogy munkához és kenyérhez juthassanak. Gara Arnoldon
kívül semmi kapcsolatuk nem volt az újabb politikai iránnyal.

Megbizást kaptak arra, hogy egy-egy megadott
témára bélyegrajzokat készítsenek, az elfogadott rajz után 5000
Koronát
~~kapják~~ az el nem fogadottakért pedig 500 Koronát ígértek nekik.

A zsűri, amelynek élén Mikola Árpád, a Posta
politikai megbizottjának helyettese, Holzmann Károly osztályvezető
Horváth József előadó; az Államnyomda részéről ^w Rolszky László ali-

gazgató, Kozma Lajos, Váradi András bélyegkereskedők és a bélyeggyűjtők részéről Pompéry vettek részt. Kozma még szakértőként Kner Imre gyomai nyomdászt meghívatta.

Kozma és Kner csupán Gara és Gróf műveit tartotta kivitelre méltóknak, de a zsüri Bokros és Fekete részére is megítélte az első díjakat. A többieknek pedig 500-500 Koronát utalt ki.

Az Államnyomda képviselője a művészeknek a vonalas rajzu ábrázoláshoz az olasz király 10 Cent. bélyegének felnagyított képét mutatta be.

Végeredménykép Bokros Ferenc / Martinovits / Fekete Oszkár / Petőfi / Gara Arnold két rajza / 7000 Koronáért / Gróf József két keretrajza Gara fejrajzához / 3000 Koronáért / kaptak kivitelre megbízást. A rajzok lényegesen művészebbek voltak, mint a mintául adott olasz bélyegkép.

A kommunista bélyeg gondolata április 24-én vetődött fel és az Államnyomda² június 4-én kapott megbízást arra, hogy a tervezett új postabélyegek közül a 20 és 45 filléres értékjelzésűekből egyenlőre 4-4000 100 darabos lapot, a 60, 75 és 80 filléresekből pedig 2000-2000 lapot készítsenek a bemutatott próbanyomatok alapján, hogy azok június 11-én már forgalomba hozhatók legyenek. Ezt a kisebb, de sürgős mennyiséget a Tanácsköztársaság népbiztosai a tanácsok országos gyűlése 1919. június 14-én kívánták szétosztani.

A bélyegtervezetek elkészülte után a vonalas tussrajzu mintákat az Államnyomdába köre vették. E vésetekről pró-

balenyomatok készültek mélynyomású eljárással. Ilyen próbanyomatok vannak a bélyegmuzeumban is és Bokros Ferenc közvetítésével megszerzett belőle néhányat Rampacher Pál szabadalmi bíró ur is.

A 11499/919 ügyirat alapján beszerzett postabélyegrajzok értékjelzéseit Mikola Árpád állapította meg.

20 filléres Marx

45 filléres Petőfi

60 filléres Martinovits

75 filléres Dózsa

80 filléres Engels

A kommunista bélyegek elkészülte után az Államnyomda beküldte a bélyegek műszaki leírását, s az megjelent a Hivatalos Lapban is / 13828/junius 12 /

A június 14-i tanácsok országos gyűlésén szétosztott bélyeglapok keretrajzát Bokros Ferenc készítette.

A külföldön leendő értékesítés céljaira és a honi szükséglet fedezésére a Postaigazgatóság az Államnyomdánál nagyobb példányszámot rendelt meg / KSEM 13273/1919 / VI.18-án.

Junius hó 26-án azonban a budapesti Postaigazgatóság, valamint több más postaigazgatóság is a kommunista bélyegek árusításának beszüntetését kéri / 14627/1919 /, mert megállapításuk szerint azokat a bélyegeket spekulánsok vásárolják és küldemények bérmentesítése céljára nem jut belőlük. A posta először elrendeli, hogy egy-egy félnek csak 5-5 drb.-ot szolgáltatassanak ki, aki nagyobb mennyiséget vásárol, az köteles azonnal felragasztani és lebélyegeztetni. A BP. igazgatóság jelenti "hogy az ellátmányként kapott 60.000 drb. sovjetbélyegekből a mai napig elárusítottam 51.000 drb. Mivel azt tapasztaltam, hogy a bélyegeket üzérkedés céljából majdnem ugyanazon

egyének összevásárolják, és tekintettel arra, hogy az eladott mennyiséget propaganda célra elegendőnek találom, javaslom, hogy a sovjetbélyegek árusítása beszüntetessék annál is inkább, mert a régebbi kiadású bélyegekből még mindig tekintélyes mennyiséggel rendelkezem." X

A kommunizmus bukása után Rampacher Pál felkérte a kommunista bélyegek rajzolóit, hogy készítsenek azokból kétszeres nagyságban rézmaratású lapokat, amelyeket a bélyegyűjtő "Essay Esse" formában szívesen fognak megvásárolni. Szerinte ezeket antedatálni is lehetne. Bokros vezetésével a művészek vállalkoztak rá, elkészítették a rézlapokat és Bokros kézsajtóján sajátkezűleg sokszorosította azokat. Horthy bevonulásáig és még azután is sokezer példányt hoztak forgalomba. Bokros számára ez ugyszólván megélhetést biztosított. Ő, aki az iparművészeti iskolából egyenesen a harctérre ment, s onnan mint nagy ezüstéremmel, Signum Laudis-sal és más kitüntetésekkel dekorált főhadnagy tért vissza. Horthy bevonulása után ismét jelentkezett katonai szolgálatra és másfél évet a budapesti parancsnokságnál beosztva szolgált a katonai nyomda vezetőjeként. Utána pedig 4 éven át volt a Műegyetemen a betűvetés és a grafikai technika szakoktatója. Végül pedig Lipcsei tanulmányok után, ahol magát a kolorofszetben képezte ki, a Piatnik gyárhoz került.

A kommunista bélyegek rézlemezeit Bokros előadása szerint a Hornyánszky cég vásárolta meg 1920 vége felé, drb.-ként 15-15.000 Koronát adott a művészeknek értük. A már megjelent példányokat akarták a példányszámok korlátozásával értékeesebbé tenni. Ezeket a rézlapokat Hornyánszky Ágoston / ? / százados később elhelyezte az Országos Levéltárban megőrzés végett. A Posta-Vezérigazgatóság kérelmezte, hogy azok a bélyegmuzeumban

helyeztessenek el. Ezek a rézkarcok is igen ügyes üzletemberek kezében nagy számban voltak elhelyezhetők a külföldön is. X

X

Váradi Béla bélyegkereskedőt a Pannonia Bélyeggyűjtők Egyesületek / Km. 92597/1920 X.19. kizárja az egyesületből, mert azáltal, hogy Petőfit kommunista bélyegre ajánlotta "szabadsághősünk és költőnk emlékét gyalázatos módon sárba tiporva meggyalázta."

X

A kommunista bélyegeket a tanácsköztársasági vezetők elgondolása szerint részben Svájcba küldötték ki eladás végett, hogy e révén is nemes valutát lehessen szerezni. Holsmann postaigazgató aként intézte az ügylet lebonyolítását, hogy az érte járó valuta menél később jöjjön be. Sikerült is neki elődézni addig, hogy csak Horthy bevonulása után került a postához. Ennek aktája még kikutatandó volna.

X

1919. A NEMZETI HADSEREG BEVONULÁSA

**A KÉZIRATOS JEGYZET LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
31170**

1919. Nemzeti Hadsereg Bevonulása.

A Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérsege 1919. november 8-án Siófokról keltezett beadvánnyal fordult a budapesti postaigazgatósághoz, mely szerint "... a Keresztény Szociális Missió Társulat a Nemzeti Hadsereg Budapestre való bevonulása alkalmából két typosú magyar postabélyeg kibocsátását kérelmezi. A Fővezérség a bélyeg kibocsátását a bevonulás napjára kérte.

Az előttes miniszter hozzájárulása után a posta a beadványban foglaltakat magáévá tette /:22.614/1919.:/ és "a történeti eseményt maga részéről is megörökítendő" emlékbélyeg kibocsátása iránt 1919. november 17-én 22.614/1919.szám alatt rendelkezett. E szerint a kibocsátásra került emlékbélyegsorozat az arató jelenetet ábrázoló és "magyar posta" felirású 5, 10, 15, 20 és 25 filléres bélyegek felülnyomása útján készült el. A fekete betűs felülnyomás szövege "A nemzeti hadsereg bevonulása 1919. XI.16." volt. Kibocsátásra került összesen 2,700-2,700 egyenkint 100-100 db lap, cimletenként, tehát 1,350.000 db. 202.500 korona névértékben. A kibocsátott mennyiségből 1.080-1.080 lap került forgalomba, 20 lap hivatalos és muzeális célokra használtatott fel, míg 1.600 lapot készpénzfizetés mellett a Nemzeti Hadsereg Főparancsnoksága kapott meg filatelistákra való felhasználás végett.

Az Államnyomda a felülnyomást igen rövid idő alatt végezte el, mert a kibocsátást elrendelő intézkedés után /:november 17.:/ 2 napra /:november 19.:/ már megtörtént az intézkedés a szétosztás iránt. /:22.896/1919.:/

A postaigazgatóság ügylátszik okulva az előző példákön, már a szétosztás napján rendeletileg utasította az egyes igazgatóságokat, hogy a spekulációt akadályozzák meg, a bélyegeket lehetőleg bérmentesítési célokra szolgáltassák ki s egy félnek legfeljebb egy sorozatot /:5 db:/ adjanak ki. /:22.801/1919.:/

Az emlékbélyegeknél igen nagy közönségsikere volt, amit mutat az, a körülmény, hogy a posta készlete csak hamar elfogyott és a csoportosan jelentkező bélyegigényléket nem lehetett kielégíteni. A bélyeggyűjtők köréből a bélyegeknél felárral történő átvételére is érkezett ajánlat. /:22.969/1919.:/

A tömeges igénylők kielégítése céljából a posta átíratot intézett a Nemzeti Hadsereg Fővezérségéhez és ebben érdeklődött a Nemzeti Hadsereg részére átadott bélyegmennyiség hova fordításáról, mert a saját készlete nem bizonyult elégségesnek az igénylések kielégítésére. /:23.811/1919. és 179/1920.:/ Egyúttal közös bizottsági ülés összehívását ajánlotta fel a kérdés elbírálása végett. A Fővezérség válaszában /4.485/1920./ a Keresztény Szociális Missió Társulatra utalt, mint aki a bélyegek szétosztását végezte. A Szociális Missió a hozzáintézett átíratra azután a végleges szétosztásról értesítette a postát /:8.767/1920.:/ és egyben közölte, hogy a befolyt vételárból 50.000 koronát a "menekült postások" segélyakciója javára átutalt.

Érdekes probléma is felmerült emlékbélyegek kibocsátásával kapcsolatban. Németország, Ausztria és Svájc ugyanis nemzetközi egyezmény alapján nem fogadtak el bérmentesítésre emlékbélyegeket és félt, hogy az újonnan átnyo-

mott bélyegekkel bérmentesített küldeményeket a fenti igazgatóságok, mint bérmentetleneket fogják kezelni. Ennek megelőzése céljából az érdekelt igazgatóságokat kedvező állásfoglalás céljából a posta átirattal megkereste. /: ad 23.811/1919.:/ Az átiratokra a német és svájci igazgatóságok válaszoltak oly értelemben, hogy a bélyegeket bérmentesítés céljából elfogadják.

Bár a postabélyegek kibocsátásával egyidejű felhívás ment az egyes igazgatóságoknak a helyes szétosztás megtartására vonatkozóan, mégis ismételt panaszok érkeztek az eladás körül felmerült szabálytalanságok és spekulációs eljárások miatt, sőt panasz merült fel oly irányban is, hogy a postaszemélyzet részéről egyesek úzérkednek. A fenti rendelkezések kiküszöbölése végett újabb intézkedések történtek /: 24.589/1919 és 24.738/1919.:/, sőt az érdekelt postatisztviselők ellen vizsgálat is folyt /:26.032/1919.:/ nemleges eredménnyel. (Ugyane számú ügyiratban találjuk a soproni postaigazgatóság jelentését a kommunista bélyegek visszaélései tárgyában.)

Az 5.126/1920. számú ügyiratból megtudjuk, hogy az Államnyomdától a postavezérigazgatóság 2. ügyosztálya címlenkenként 2.170 lapot /:100 db bélyegkép:/ vett át és ebből 1.904 sorozatot adott el 142.800 korona összértékben, míg a többi sorozat muzeális és tiszteletpéldány céljára használtatott fel. /: így tiszteletpéldányt kaptak Bandholz, Clark, Sheldon, Troubridge amerikai tiszték:/

Végül megtudjuk, hogy az Államnyomda az emlékbélyegek felülnyomását 1.883 korona 24 fillér költség mellett végezte el.

POSTABÉLYEG KÉSZÍTÉSÉBE KEZDENEK BUDÁN

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LEPTÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
32044-32049**

18/II. kötet

Postabélyeg készítésébe kezdenek Budán.

A magyar postabélyeg kezdeti történetének sok részletét elnyelte az időbeli távolság és a hivatalos ügyiratok közt véghezvitt tulzásig menő selejtezési mivelet./K.M.4462/1923 eln.sz. /

Mindazonáltal az újabb vizsgálódások az egykori Földművelés, ipar, és kereskedelmi .m.k. ministerium / = KM -el jelezve / , az m.kir. Pénzügy-minisztérium / = PM / az m.kir. Államnyomda / = ÁNy / és a kir. magy. Egyetemi Nyomda / = ENy / meglévő ügyirataiból igen sok eddig még nyomtatásban meg nem jelent olyan ismeretanyagot hoztak felszínre, melyek alkalmasak a bélyeg-kutatók szemléleti megfigyeléseit akta-szerű bizonyítékokkal kiegészíteni és némileg bővíteni a magyar művelődéstörténelem idevonatkozó fejezetét. Sok esetben további felvilágosítást nyújt a Postai Rendeleték Tárában / = PRT / a Budapesti Közlönyben / = BK / és a Hivatalos Magyar Postában / = MP / végzett böngészés is.

Az 1867-es kiegyezési korszakunk levéljegy ügyével ^{ben} / MP 1943:5./ még nem volt megállapítható, hogy miként került annak előállítására bécsi kezdekbe; pedig az volt a budai bélyeggyártás közvetlen előzménye. Felvilágosítást nyújt azonban egész szabatosan ^{erőtel} az az egyezmény-tervezet, melyet az előállítás alkalmával 1867 április 7-én a bécsi kormány terjeszt elő. /KM 30/667 eln.sz./ Ebben már a megkivánt " egyforma elvek " alapján a meg nem kívánt egyforma ^{entől} magyar bélyeg ^{száma} sorsa felől is döntenek: annak előállítását az osztrák kereskedelmi miniszter vállalja, magyar számlára.

A megelőző tárgyalásokat magyar részről Fest Imre vezeti, aki

akkor a postaigazgatásról szóló 1867. évi törvény alapján pedig Csernay Mihály segédlelt a nagyváradi postaigazgatóból lett osztálytanácsos, a Földművelés, ipar és kereskedelemügyi minisztérium postaügyi osztályának vezetője. Az elkészült megállapodást 1867. április 17-én Wüllendorf osztrák ker. min. min. és ötkö-^{vető}vetően 30-án pedig a magyar minisztertanács hozzájárulásával Gorovay István írja alá.

Az egyezmény / Uibereinkunft / 15-ik pontja így szól: "Mind az osztrák, mind a magyar postaigazgatás területén 1867. május hó 1-től -- vagy ha ez előállítási nehézségek miatt nem volna megvalósítható -- úgy minden esetre 1867. június hó 1-től Őfelsége képét viselő, arab számjegyű krajcár értékjelzéssel ellátott, új levélbélyegek és bélyeges levélborítékok, valamint értékjelzés nélküli hírlapbélyegek kerülnek használatba. Ezek előállítását a cs. k. Kereskedelmi Minisztérium, ez egyezmény időtartamára, a készítői költségek megtérítése ellenében, Magyarország részére is vállalja.

A magyar postaigazgatás alá kerülő postahivataloknál, valamint Magyarország és Erdély postaigazgatóságainak fő-értékcikkraktáraiban f.é. máj. 1-én, illetőleg jun. 1-én készletben lévő bélyegek és bélyeges levélborítékok átvételi elismervény ellenében a bécsi postagazdászati hivatalnak küldendők vissza."

Ezt az ideiglenes megoldást a kényszerűség hozza létre. Magyarországon hiányzik a megfelelő nyomda és az adminisztráló szervezet. Viszont azonban rögtön megtörténik minden lépés arra, hogy a veszedelmes közösségtől távolodjunk és ne csak külön magyar postagazdászati hivatal, hanem a bélyegek gyártására alkalmas intézet is állítsassék fel Budán.

eszközöket, pantografot, s néhány nyomógépet, - többnyire Bécsből. Az igazgató, s a személyzet kétharmada nem tud magyarul.

Egy másik nyomdát pedig a pénzügyminisztérium "léptet" életbe " a saját céljaira, m.kir. Államnyomda néven pár hónappal később / PM 6825/1 I.24 / oda helyezi "műtani vezetőnek" Zawadowszky Vazult, a volt temesvári állami fióknyomda műtani segédét, annak rozszant gépeivel együtt, melyeket még 1850-ben küldtek volt Bécsből Temesvárra és 1868-ban Temesvárról Budára.

A minisztériumokban ezt a két kezdetleges intézményt választják ki a hazai gyártású ~~KK~~ okmány és postabélyegegekhez. Más egyéb magyar postanyomtatványok előállítására még 1867 május 2-án megteszi a bécsi Hof und Staatsdruckerei, de az Egyetemi Nyomda is fürge / ENY 469/867 /, ugyanazonnap jelentkezik, s a pénzügyminisztérium ennek alapján reá ~~is~~ bizza a magyarországi és erdélyi posták és távirdek nyomtatványainak összes munkáját. / PM 1261/1867 /

Mint hogy azonban az Egyetemi Nyomda bélyegek előállítására nem tud vállalkozni, Lónyay Menyhért a két miniszteriális nyomda ügyét veszi kézbe, azt kívánja egyesíteni és kifejleszteni. Bekéri az ügyesebbik igazgatónak ~~az~~ jelentését ~~KIKÉNY~~ a tennivalók felől / ANy 707/868 XII.10. / aki előzetesen már Gervay Mihállyal mindent letárgyal.

A nyomdászervezés kérdésének megoldása ezzel elindult. Tulajdonképpen az okmánybélyeg szükséglete ~~kezdeményezi~~ ~~a~~ fejlesztést a maga fiskális ellenőrzési és jövődelmezőségi szempontjaival / PM 29364/868 /: A azon körülmény, hogy a magyar bélyeg gyártása eddigelé a bécsi cs.kir. Udvari Állami Nyomdában eszközöltetik, a bélyegjegyek körüli gyors és biztos intézkedésnek utjában lévén, a pénzügyi igazgatás igényei felette kívánatosá teszik azt: miszerint a magyar Koronához tartozó országok számára a szükséges bélyegje-

gyek Budán állittassanak ki. - Miután erre a Kőnyomda Intézet leginkább minősítettnek mutatkozik, az e célra vonatkozó előtárgyalási iratok ezen intézettel olyan meghagyással közöltetnek, hogy a vállalat miképi legcélszerűbb létesítését tekintettel a megkívántatott készülékekre, műtani személyzetre, és helyiségre, komoly megfontolás tárgyává tegye." A telekzeti - kataszteri nyomda vállalja az okmánybélyegek, s a levéljegyek előállítását és kezelését. Uj gépeket és személyzetet kér, továbbá kérelmezi az Államnyomdával való egyesítését.

Ez már az ~~új~~ Budán készitendő uj postabélyegek születésnapjának a bejelentése. A pénzügyminiszter is elhatározza, hogy sürgősen összeházasítja a kataszteri és az állami nyomdát. Engedélyt ad, hogy a felszerelést kifejele

1868 XII.23-án / PM 52822/868 / Lónyay átir Gorove-nak is a postabélyegek gyártása érdekében, utálva a kataszteri könyomdára:

- " ...Miután ezen az Államnyomdával egyesitendő intézetben a bélyegek, váltóúrlapok és igérvények készittetni fognak és miután e célra nézve az illető helyiségek alkalmasítása és az intézet felszerelése iránt szükséges tárgyalások már folyamatban vannak, van szerencsém Nagyméltóságodat tiszteletteljesen felkérni, miszerint a fent érintett, a postabélyegek itteni gyártása iránt fennforgó szándéka tekintetében mielőbb határozottan nyilatkozni méltóztassék, hogy ehhez képest ugy a helyiségek alkalmasítása, mint pedig a szükséges beszerzések tekintetében idejekorán~~x~~ kellőleg intézkedhesem."

A kereskedelmi miniszter két héten belül felel / KM 24864/869 I.7. / :- " Van szerencsém Nagyméltóságod mult évi átiratára tisztelettel válaszolni, hogy a postai levéljegyek, bélyeges boritékok, bélyeges postautalványok és levelezési lapok gyártását készséggel engedem át a magy.Államnyomdával egyesitendő Kataszteri Kőnyomda intézetnek, - föltéve, hogy a kiállításí árák a bécsi cs.kir. Államnyomdának árait meg nem haladják."

Az eredeti fogalmazványon bizalmasan ilyen formában közli még a bélyegképekre vonatkozó állásfoglalását : - .

- " Határozott szándékom a magy.kir. postaigazgatás számára a cs.kir. postaigazgatás levéljegyeitől való megkülönböztetés végett - mint-hogy egyenlő jegyű postabélyegek használata visszaélésre adhatna alkalmat, - az eddiginél más jelvényű levéljegyeket, borítékokat, postautalványokat és levelezési lapokat készíttetni, már a folyó évi június hó 1-én forgalomba hozni. Ez okból szükséges, hogy a Kataszteri Könyomda Intézet a folyó évi június hó végével a nevezett tárgyak kiállításához kivántató szerekkel, s metszvényekkel ellátva, a gyártás megkezdésére képesítve legyen. A levéljegyek jelvénye iránti megállapodás végett sziveskedjék Nagyméltóságod a Kataszteri Nyomda szakvezetőjét, kivel a postaosztály vezetője e tárgy iránt mult hó elején értekezett, ezen ministerium postai szakosztályához utasítani, hogy a minták elkészíttetése iránt a megállapodás szerint haladék nélkül intézkedhessen."

Ez már a Budán készítendő új postabélyegek születésnapjának a bejelentése. Miután a pénzügyminiszter már régebben elhatározta a Kataszteri és Állami nyomdák összeházasítását, engedélyt ad, hogy a felszerelését kifejlesszék, továbbá, hogy megfelelő személyzetet verbuváljanak és neveljenek. / ÁNy 104/869 / Mindenekelőtt husz műszaki állásra hirdetnek pályázatot. [A jelöltektől nem csak térképészeti tudást kívánnak meg, hanem " réz, - és ón- metsző, kőrajzoló, valamint a szines és fekete nyomószakmában való tökéletes kiképzést is." Az Államnyomda egyuttal gyakornokokat is keres, hogy " jó hazai erőket képezhessen ki,

Az alkudij arra vonatkozik, hogy a bélyegkek előállítását eredetileg akkora munkarendszer féle keretben óhajtják megvalósítani.

A pénzügyminiszter a személyzeti kérdés gondozása alkalmával különlegesen ragaszkodik ahhoz, hogy az új munkaerők az értékjegyekre való tekintettel " mint rajzoló a térképészeti szakmán kívül a diszitőrajzban is kitűnő jártassággal bírjanak " / PM 21062/869 /.

A bélyegkészítés munkálataihoz ilyen irányvonalon kerül Bauer és Zawadowszky mellé Harrer, Jung, Unrein és még néhány célszerűen kiválogatott szakember.

Harrer József művezető a budapesti egyetemnek volt egykori

" vegytani járulnoka, aki nemcsak honi születésű / budai /, hanem a magyar nyelvben is tökéletes." Harrert mindjárt ösztöndíjjal tanulmányi utra küldik a bécsi államnyomdába, hogy a tömöntés és a galvanó eljárásait elsajátíthassa és a nyomólemezek készítésébe begyakorolja magát. Ő az, aki a szervezendő Hitelosztály vezetésére van kiszemelve. Ezen felül " kitűnő műszaki vegyész, s a színek vegyészétét illetőleg különös szakismerettel bír, úgy hogy e nemből már több fontos felfedezéseket tett." / PM 24014/870 /

Jung Emánuel külföldről jelentkezik. Maina-Frankfurti születésű / 1823 / . Európa különböző városaiban működött, jó bizonyítványokkal rendelkezik. A bécsi államnyomdában a galvanografiával foglalkozott. Értékpapír-rajzolásban kitűnő ismeretekkel bír. E téren Frankfurtban Dondorf-nál 18-évig, Olaszországban pedig 5 évig dolgozott.

Unrein János, az 1871-ben forgalomba hozott postabélyeg rajzolója, mint "vésnök" adja be pályázati kérvényét " műszaki irodatisztai állomásra." Folyamodványában előadja, hogy Pesten született 1829-ben, evangélikus hitvallású és " a bécsi Művészeti Akadémiát két éven át látogatván, a vésnöki szakmában alapos ismereteket és képzettséget szer-

zett. Évek során át Pesten önállóan működvén, utóbbi időben Egger Testvérek pesti vésnöki intézetében, mint vésnök állt alkalmazásban... Az állomás megadása esetében magát az ugynevezett fekete nyomatu munkálattal alkalmaztatni kéri..." / Évi 700 frt. fizetéssel és 150 frt. lakbér. /
A pénzügyminiszteri irattár tanúsága szerint Unrein mindig igen érdemes "műszaki" tisztviselőnek bizonyul és csaknem minden évben külön jutalomban részesül karácsonykor. 1873-ban L. híver Jánossal, a másik bélyegrajzolóval együtt tanulmányi utra küldik ki a bécsi ^{világ} kiállításra. Unrein meghalt, mint agglegény, 1882 jún. 3-án. Egy gyermektelen nővér marad utána, Schlick Henrik felesége.

(A tervbe vett értékjegynyomda személyi részének kialakításával a PM 10591/869, 47304/869, 3348/870 és a 28463/870 sz. ügyiratok foglalkoznak még.)

A gépek és egyéb felszerelési tárgyak beszerzésére is megindulnak a tárgyalások. Közben a két nyomda 1869 május 29-én maga is megszerkeszti egyesítésük indokolását és továbbfejlesztésük szükségességét:

← " Ezen összaolvasztás által a szükségleten legcélszerűbben segítve lenne, miután Magyarország, annak tartományai~~val~~, mint önálló államba ilyenmü intézetnek felállítása szükséges és célszerű... miután testvérvárosunkban létező magányintézetek csak egyoldalulag a kereskedelmi szakmányt művelik... s minden nagyobb munkát kénytelenségből Bécsnek kell átengedni.

Az ilyen intézet a jövőben...a bélyeg, levél és pecsétjegyeket is képes elkészíteni, könyv és könyvnyomtatásban, továbbá a horgany, vörösréz és acélnyomat, valamint fényképészet és önnymtatás segítségével... a sokszorozás pedig galvanó képelés és átnyomat által könnyen eszközölhe-

tő."

Jelenleg a könyvnyomdának van 400 g betűanyaga, négy könyvnyomó sajtója, 7 kézisajtója, továbbá simitó és papírvágó gépe. A könyvnyomdának pedig 5 kő és 1 vörösrézsajtója, 9 másológépe, fényképészeti és egyéb felszerelése, úgy hogy a további beszerzés szüksége: 3 könyvgyorssajtó, 1 könyvgyorssajtó, 2 vörösréznyomtató, 2 közönséges kőnyomó, néhány apróság és még 1 hullámvonalgép, x 1 átlukasztógép és galvanó."

Helyiségülk a Fortuna utca 134 sz. házat jelölik ki. / a Kimmach és Bruckman házakat / , ahol a raktárakon kívül az öntődei készülékek, a marókonyha, a szárítószoba, stb. is elhelyezhető. A gyorsajtó és a vörösrézsajtó, továbbá a gőzgép és a kazánház céljára azonban külön kell építkézni. X

A pénzügyminisztérium mindenhez hozzájárul. Az egyesített Államnyomda élére Bauer Norbert kerül, könyvnyomdai főmüvezető pedig Zawadowszky Vazul lesz / PM 24227/869 / . Bauert kiküldik Bécsbe, hogy további felszerelési anyagot vásároljon. Nagy részüket a bécsi Államnyomda engedi át, hol a magyar bélyegek gyártásának megszűnésével sok minden lesz fölöslegessé.

A postaügyek legfőbb intézői résztvesznek közvetlenül minden fejlesztési tárgyalásban / KM 12455/870 / , mig csak az Államnyomda " azon munkákra megkivántató müerőknek és gépeknek birtokába " nem jut. Akkor aztán megalkotják szintén közös tárgyalások után a bélyegek zavartalan termeléséhez szükséges szervezeti szabályzatokat és üzemvezetési utasításokat.

Az Államnyomda vezetője mindenképp biztosítja az egyesített intézet számára azt a bizonyos önállóságot, amellyel különösen a művészeti és a műszaki kérdésekben eljárhat. A belső autonóm

jogkör gyakorlása természetesen nem zárja ki a pénzügyigazgatási főfelügyeletet. A szervezeti utasítás szerint azonban " az igazgató vezeti a nyomdai és műmunkálatti megrendeléseket, gondoskodik az eredeti rajzok elkészítéséről és az eredeti lemezeknek fára, kőre, horganyra, rézre, acélra metszéséről, illetőleg azoknak tömnyomó, galvániai, vagy átnyomási uton való sokasításáról.

A cél marad mindvégig az, hogy " gyorsan, megbízhatóan és titoktartás mellett szolgáltatni az m.kir. hatóságok és hivatalok számára nyomtatványokat, értékpapírokat és értékjegyeket." A postabélyegeket az előírás szerint a műszaki osztályban készítik, amely " a rajz- és dombor- művészet, mint a rajz - , fa-, kő-, réz-, acél- és horgany- metszés, vegynyomat, fényképészet, galván- domborművet, betüöntés és tömnyomat, minthogy a fagonatosítandó nyomtatási eljárásra szükséges eredeti lemezek és anyalemezek előállítására szolgál, közös mind a három műszaki főosztállyal, melyek az igazgatóságtól hozzájuk utasított nyomtatványokat az elkészített eredeti, tömnyomati és anyalemezek szerint, betü-, kő-, vagy réznyomat által elkészíteni tartoznak."

Bizonyos esetekben az igazgató a műszaki személyzettel a munka elvégzését alku útján intézi. Az illető rajzolóval, metszővel, vagy műszaki munkással alku-jegyzőkönyvet vesz fel, melyben a munka-kezdés napja, valamint a befejezésre kitűzött nap is beiktatandó, hogy t.i. azon esetben, ha az illető munka a hivatalos munkaórák felhasználásával készítetténe, az elszámolásnál az ezekért járó díjakat és illetményeket levonásba lehessen hozni. Így történt ez az 1871-es bélyegeket előállításánál is.

Értékjegyre szolgáló eredeti lemezeket csakis minisztériumi rendeletre szabad készíteni és pedig az ily dolgokra nézve fennálló elő-

A nyomdai művezető kiosztja és ellenőrzi a sokszorosítási munkálatokat, elkészítetteti az eredeti lemezeket, felügyel a selejtpapírokra, valamint a nyomás alá adott papír őrizetére. Gondoskodik továbbá az átnyomási lemezek jókarbantartásáról; közvetlen felügyelete alatt áll a nyomásnál használt anyag: hengerek, olaj, fagyú, festékek, stb. ő ügyel arra, hogy a hengerek, fedelek, dörzsölők és sajtó jókarban tartassanak, a kiadott festékek, olajok, fényolajok, stb. őriztessenek. A műszaki tisztek, akik az értékpapírokra szolgáló lemezek elkészítésére vannak rendelve, az eredeti lemezek és minden ahhoz tartozó segédlemezek metszését, savval feletetését, a a galvaníni uton sokasított lemezek javítását eszközlik.

A főművezető gondoskodik a hitelraktár által kezelt postai értékek készletének szabályszerű kiegészítéséről, a nyomtatási lemezeknek a Központi Állampénztárból való átvételéről, vissza-szállításáról és a gyanusakként beküldött értékjegyek műszaki megvizsgálásáról, mire nézve illetékes szakközegeknek bírálatuk felülvizsgálni és egyetértését a tárgyalási íven aláírásával bizonyítani, esetleg ellenvólalményét indokolva kifejtteni tartozik.

Ez utóbbi a Csomortányi főművezető munkaköre lesz, miután Harrer 1970 január közepétől kezdve leginkább csak a kémiai munkálatokhoz kapcsolódik. Vizsgálatokat végez a használatba veendő festékek, az enyvező-anyag, a papír és a hamisítások meggátolása körül. A "viznyomatú" papírra nézve egyelőre csak javaslatot kérnek tőle.

A papírlamezeket, szereket már kezdettől fogva a Központi Állampénztár kezelésébe utalják. Erre nézve már 1867-ben beszerzik a vonatkozó utasítások szövegét a bécsi Államnyomdától / Ály 3088/867 / tehát már akkor, mikor Bécsbe csak elkezdik Magyarország számára nyomni a postabélyegeket, Budán már az önállósulásra ^{+ részlettel elő.} gondolnak.

Az üzembhelyezett Államnyomda nem csak szakmabeli

személyeket biztosít és jobb-rosszabb gépekkel szereli fel magát / PM 3348/870
24014/870 / , hanem anyagokat, főként követ és papirost is vásárol / PM 6055
867, Ány 150/870 / .

A litográfiai kövek szállítására Schindel solenhofeni
kőbányatulajdonos nyer megbízást, aki a 210 db. nagyrészt I. oszt. , tehát
bélyegsokszorosításra alkalmas, sárga köveit hajón küldi Budára. A Duna part-
ról külön kocsióra átrakva lehet csak a nyomdába fuvarozni.

A nyomda 1870 - 72 évi legfinomabb papírszükségletét
Barber és Klusemann papírgyárából szerzi be Dávid Károly magyarországi kép-
viselőjük útján, utólagos jóváhagyással. / PM 35249/870 /

Egy évre előirányzott szükséglet levél és hírlapjegyekre
700 rizsma, levélborítékra 2000 rizsma, levelezési lapra 800 rizsma, utalván-
ra 500 rizsma / PM 61124/871 / . A hitelosztályban a következő részletezéssel
vannak beraktározva és elkönyvelve: levél és hírlapjegyre velinpapíros 12/21
zoll alakú, 10 bécsi font súlyban, rizmánként 3.60 és 3.35 frt. Ugyancsak
velin-borítékpapír 19/25 alak, 21 súly, 7.35 - 7.85 frt. egységár. Levele-
zési lap 14.5/ 20 alak, 27.5 súly, 10.95 frt. Postautalvány 24/34 alak,
50 súly, 10 frt. A Hitelosztályban, ahol a postabélyeggel együtt az okmány-
bélyeg-készítésére is ^{helyes} ~~szükség~~, egy külön ellenőrzést gyakorló " felügyelő
bizottmány" szerveznek, / PM 25468/870 VIII.15. / , Ugyancsak a bécsi Államnyom-
da mintája szerint. A legfőbb felügyeletet gyakorló PM Ügyosztály képvisele-
tében a " felügyelőbizottmány " vezetésére mindjárt kiküldik Schuster János
miniszteri titkárt. KKKK

Az alku-jegyzőkönyv melletti levélbélyeg előállításnál
100 iv réznyomónál a nyomdász 20 krajcárt, a lemezörzsölő 16 kr.-t, a fel-
rakó 15 kr.-t, a sajtómaster pedig 5 kr.-t kap. A sajtómasteren kívül a

rakó 15 kr.-t, a sajtómester pedig 5 kr.-t kap. A sajtómesterek kivételével a
részajtó 10 db-ot foglalkoztat. A 1000 év után a nyomtatás ára 2.80- 4 forint.
között váltakozik, a színek szerint véve. A levéljegy 1000 db. negyedívének
enyvezése 42 kr, kiterítése 25 kr, felakasztása 36 kr, csomagolása 10 kr,
feltűzése és b^érekesztése 32 kr, átlukasztása k 46 kr, szélek leszakítása
15 kr. Később a levélborítékok és levelezési lapok készitési és kikészitési
műveletek is alku- munkabérre ment. / ÁNy 86/1872 /

ÍVSZÉL ÉS FOGAZÁS

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
32116-32120**

IVSZÉL és FOGAZÁS.

A bélyegképek ducai 50-100-400 példányba csoportosítva egy ivre nyomtatva kerülnek ki a sajtó alól. A bélyegív széle arra szolgál, hogy lefogja a papírost a nyomás művelete alatt. A gyűjtők figyelme ujabban erre a nyomdai műveletnek segítő papírsávra is kiterjed.

Eleinte maguk a postamesterek szabdálták el, mint ahogy az 1850-es éveknél még látjuk szalagokba a bélyeges csoportokat s azután a szalagokat külön lapocskákba, hogy a bélyeg vásárlásra a kiszolgálást így előkészítsék. Majd kitalálták az átszuró és kilyukasztó segédgépeket, ezek már az egyes bélyegeket elkülönítették az egy ivben összefoglalt testvéreitől. Az első átszurógép csak a vonalakat jelezte, hogy hol kell széttépni, vagy vágni a papírt. A lyukasztógép már maga annyira elősegítette a széttépést, hogy ollóra nem volt többé szükség, hanem az átütött lyukak kicsipkézték a bélyegek szélét, ezt a kicsipkézést jelenleg fogazatnak szokták németesen nevezni. A lyukasztás tulajdonképpen csak felerészben emeli ki a vonal mentén a papírostok állagát, a további elszakítás pedig a kis hidacs-kákat tépi el, bizonytalan kirojtósodással.

A lyukasztást fogazatos szétválasztáshoz inkább a papír enyvezése előtt szokás fogazatosítani és inkább a bélyeg szintjén, ahol a kép foglal helyet, mint a hátoldalon, hajtják végre. A tökéletes fogazó művelet az, ha a bélyegkép központosítva van, azaz a szegély és a fogazat hullámos széle egyenletesen keretezi minden oldalról a bélyegábrát. Ettől az eszményi központosított bélyegtől azonban gyakori az eltérés. Né-
lünk különös sok panasz hangzott el már 1874-ben /:P.M. 2854/1874.:/ a távirtdai értékjegyek hibásan való fogazása miatt, amelynek kapcsán új fogazógépeket szereztek be Franciaországból.

Kitűnt, hogy már a nyomdai beillesztés hozhat eltolódásokat létre, de még inkább a fogazógép, vagy annak rossz kezelése, előidézője a nagy bizonytalanságnak. A hibás fogazatokról mint elfogazásról beszélnek germanizáló megjelöléssel. Magyarul félrecsapott fogazatoknak mondhatnánk.

1900. előtt a bélyegek ivszegélyét a forgalomba hozatal előtt többnyire eltávolították és csak 1-2 db iv került ki szegélyével együtt. /: Visnya Sándor: Hungária emlékkönyv 1839:65.:/ 1900. óta a bélyegivek szegéllyel kerülnek a postai forgalomba hozatal számára, és csak a hadifogoly bélyegek mutattak kivételt, miután ezek kivétel nélkül szegély nélkül árusítottak.

A magyar bélyegek ivszegély sajátosságaiból a gyűjtők eddig a következőket figyelték meg:

1./ A fogazógép az állóalakú bélyegiveket rendszeren felülről lefelé, a fekvő téglalap alakú iverket pedig jobbról balra fogazzák. Visnya ugyan megállapít legalább 25 kivételt e szabály alól, de ismerteti azokat a jellegzetességeket is, amelyeket bárki megállapíthat. A bélyegivek átfogazott szegélyeinél 1900. előtt gyakoribb a fordítva történő fogazás, mint a rendes irányu. Viszont 1900. után ritkábban fordul elő a fordított fogazás, vagyis az, amikor alulról felfelé, illetve balról jobbra halad a fogazás a bélyegképekhez viszonyítva.

2./ A fogazógép tüinek összeállítását vizsgálva a bélyegivek azon két szegélyén, amelyek a fogazógép menetével párhuzamosak /: turulosoknál pl. jobbról és balról:/ a bélyegképet szegélyező fogazaton túl előfordul egy-egy az ivszélbe beugrott fogazati lyuk. Ez az u.n. párkányos fogazás, a simán záródó fogazással szemben. A párkányos fogazással ellátott ivernek szegélye könnyebben szakítható át keresztben, anélkül, hogy a bélyeg sarka megsérülne.

3./ A számok a bélyegiveken a nyomdakezelés számára szolgáló összegezési dátumbeli nyilvántartási és nyomólemez számokra vonatkoznak. /: 1. i.m. 68.:/

4./ A nyomdai jelek voltak eredetileg az ivszéli számjegyek ősei. Kezdetben az érték számmal és összegezési számmal majd a bélyegképekkel egyszerre lettek az ivszegélyre nyomva. A nyomdai jelek Leϕhnert szerint /: Donau-Post 1924:94.:/ a négyes nyomóíven a jobb és

baloldali ívek között voltak elhelyezve. A nyomdai jelek és a dátumok természetesen minden egyes nyomásnál, illetve kiadásnál változtak. Ez alkalmat ad a különféle kiadások, különféle festék kezelésének és papírváltozásának időpontszerű meghatározására. Így pl. egyik kiváló szombat-helyi gyűjtő a dátumsorozatos bélyegív szélekből állapította meg, hogy a Madonnás bélyegek papiros formája és vizjegy állása 1935.VIII.hó után megváltozott.

5./ Vonaljelek. Vonaljelleket találunk ivszéleken két-négy mm vastagságukat az egész iv hosszában vagy széltében, melyek a nyomólemez szélén elhelyezett védőlécecskéknél a lenyomatai. Ezek védik a nyomás művelete alatt a nyomólemezt az ütéstől, vagy egyéb mechanikus behatástól. A védővonal mindig a nyomdai jellel ellenkező oldalon, tehát a nyomóív külső oldalán található. A vékonyabb vonalak keretként veszik körül a bélyeget és céljuk esetleg az is lehet, hogy a szélesebb ivszegély fehéren maradt papirosa hamisítványok céljaira felhasználható ne legyen. Ezenkívül a napi dátumos bélyegeknél mint záróíec szerepel.

6./ Szines pont. Keletkezik a bélyeg ivszélén ott, ahol a nyomásnál a lemez megfogja a papirost. Sokszor azonban át is lyukasztja. Szines pontok jelzik egyuttal azt is, hol a kell a nyomóíveket szétvágni mielőtt azok forgalomba kerülnének, illetve jelzi azt a felesleges levágandó papírt. Olyan íveken, melyeken nincsenek nyomdai jelek, még fontosabb a szerepe ezeknek az irányító pontoknak.

A bélyegeket kinyomás után az ívről vágással, vagy a lyukasztott sorok eltépésével lehet elválasztani. A vágás régebben ollóval vagy késsel történt, az újságbélyegeknél eléggé felületesen. A vágott példányoknál sokszor a gondatlan kezelés folytán a bélyegképbe is beleszaladt az olló.

A fogazott /:csipkézett; perforált:/ szegély gépi eljárással lyukazott sorokkal jön létre, melynek vonalán az egyes példány könnyen leszakítható az ívről.

A bélyeg fogazása keretes, vagy soros, /:sáv, fésűs:/ fogazással

készül. A keretes fogazásnál a fogazógép a bélyegívet, vagy annak egyes összefüggő részét hosszában és széltében egyszerre lyukasztja ki. Ismertető jele: a szabályos négy sarok. A magyar fogazatokat Biró Marcell vette részletesen vizsgálat alá./Hungária évkönyv 1939:33./ Sorfogazásnál a fogazógép csak hosszában, vagy keresztben végzi a sorok lyukasztását. Ismertető jele: a szabálytalan négy sarok.

Elfogzásnak /:Verzählung:/ szokás nevezni mikor a keretfogazás nem illeszkedik pontosan a bélyegkép területéhez s a bélyeg közök nem egyenletesek, sőt a fogazás néha a bélyegképbe is belegázol. A sorfogazás viszonylag pontosabb beállítással működik, ha a munkás eléggé éberséggel dolgozik. Az elcsuszott fogazás legtöbbször a lyukasztógép kezelőjének a hibája.

A lyukasztógép és a papiros minősége is okozhat tisztátalan kivágásokat. Papirrostopok a tökéletlenül működő lyukasztógép folytán még még további vágás útján teszik csak az egyes bélyegeket egymástól elválaszthatóvá.

A fogazások megjelölésénél használt számok azt jelentik, hogy 2 cm bélyegszegélyre hány lyuk esik. Így pl. 11 azt jelentő, hogy az illető bélyeg minden oldalán 2 cm szegélyre 11 lyuk esik. Ezt szabályos /:normál:/ fogazásnak hívják. Ha azonban 2 szám van jelezve, akkor ez azt jelenti, hogy kétféle fogazófésű működött és ilyenkor az első szám a vízszintes, a második a függőleges oldalra vonatkozik. Ez a vegyes /:compound:/ fogazás és idetartozik még a 3 oldalán egyenlően és a negyediken eltérően, valamint a rendszertelenül 3 vagy 4-féleképpen fogazott bélyeg is. Szokás az, hogy a fogazás méret megjelölése mindig alul kezdődik és állandóan jobbra haladva folytatódik. Pl. 10:11:12:13 számok azt jelentik hogy ez az illető bélyeg alul 10, jobboldalt 11, fent 12 és baloldalt 13 fogazású.

Elcsuszott fogazás az, ha az iv egyes részein akár a papiros elcsuszása, akár a lyukasztófésű hibás beállítása folytán helytelen irányban felszik a fogazás, úgy hogy ezáltal a bélyegek formája rendszerint

elváltozik, vagy megsérül. Kettős és torz fogazás is előfordulhat a bélyeg-
iv szabálytalan fogazásánál. Ezek már a selejt példányokhoz tartoznak va-
lójában s ezek, mint a részben fogazatlan példányok inkább csak vissza-
élések alapján kerültek forgalomba. /:1. az Államnyomdánál a Szecsődy
és a Szekula Béla által árusított nyomáselejteket.:/

A bélyeggyűjtők olyan bélyegeket is tartanak nyilván régibb-
időkből, melyeket magánkezek lyukasztottak körül. A géplyuka sztónak az
a fajtája is előfordul, melynél a rotációs nyomógépre van szerelve a
lyukasztó és teljesen automatikusan végzi a lyukasztást. A lyukasztást
tulajdonképpen csöves tü állítja elő, mely pontosan beleillik egy éles
szélű lyukakkal ellátott lemezbe, s a közbe rakott papírlapról kicifráz-
za /:stancolja:/ a kör alakú lyukat. Rendesen nem egyenként, hanem esetleg
20, sőt többig terjedő mennyiségben egyszerre történik a lyukasztás. A
berakás irányítását előre rányomott színes pont segítségével végzi. A
rotációs lyukasztás hengerlyukasztási rendszernek nevezhető.

Az 50-es években a lyukasztógép még leginkább csak sorokat lyu-
kasztott, ma az iverken a bélyegkép minden egyes bélyegét egy nyomással
lyukasztják körül.

Éles papíron a fogazat, ha éles a lyukasztótü és annak az
ágya is. Ha kitörik egy tü, akkor a fogazat annak a nyomában elmarad s
a bélyeg lyukasztás hibás lesz. A nagyobb körökkel lyukasztott bélyeg he-
gyesebb csipkészetű a kisebbeknél.

Hogy a gyűjtőszennvedély számára mennyi minden különlegesség
fordulhat elő, a papír ráncolódás, vagy a balköztes munkás hibája folytán
azt bőségesen írja le Edwin Müller: Grundbegriffe der Postwetzzeichn-
kunde c. könyvében. /:Wien, 1939.:/

**BÁN WILLY: A MAGYAR POSTABÉLYEGEK
ADATTÁRA**

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
32027-32028**

A közelmúltban a bélyegirodalom új szakkönyvvel gyarapodott, melynek címe: "A magyar bélyegek adattára."

A könyv szerzője időrendi sorrendben, külön csoportosítva a posta, légi, portó stb..... bélyegeket, a bélyegmúzeumban a törzslapokon is ismert /: a bélyeg neve, mérete, kiadásának ideje, tervezője, előállítási módja stb...:/ rendszerben felsorolja a bélyegekre vonatkozó adatokat, kiegészítve a bélyegeket ábrázoló személyek ismertetésével.

A bevezető részben a következő sorok olvashatók: Ez az adatgyűjtemény örökbecsű, mert minden kutatható hivatalos adatot tartalmaz, részleteiben bővithető, azonban minden tekintetben forrásmunka, mert pontos és hiteles.

Miután az adatok nagy része a magyar kir. posta bélyegmúzeumából, illetve a Rendeleték Tárából származnak és a könyv egyik fontos célja, mint azt a bevezető részben is közli, hogy a gyűjtőket pontosan tájékoztassa a bélyegről, kötelességemnek tartom, hogy az adattárban található hibákra felhívjam a figyelmet.

< A 37. oldalon az 1899 évi kiadású bélyegekre vonatkoztatott 1898/53. sz. rendelet nem létezik. A 42. és 56. oldalon az 1900 évi törvényre vonatkozó 1901/1. és 1913/2, a 119. oldalon az országházasra az 1924/15, a 81. oldalon az 1917/116, a 129. oldalon a pengő-állásra az 1927/14 és 1931/26, a 131. oldalon az 1932-es hadonásra az 1926/22, valamint a 135. oldalon a blokk-szám-

./.

Jegyű pengő-filléresre vonatkoztatott 1933/30.sz. rendeletekre való hivatkozás téves, mert ezek a rendeletek bélyeg vonatkozású közléseket nem tartalmaznak.

Az 1874 évi kibocsátású 20 kr-os megjelenési időpontja nem 1876.V.1., hanem az 1876/13. 9833.sz. rendelet szerint 1876.V.15. Az árvizbélyegeknél az Adattár szerint a fogalomba bocsátás 1913. nov. 15. Az 1913/61. 82.718/1913. XI.7. sz. rendelet szerint 1913 november 20. A Petőfi bélyegek vizjele a következőképen van jelölve: 10 kor. fekvő, a többi álló apostoli kettőskereszt. A helyes meghatározás: A 40 koronás fekvő, a többi érték álló apostoli kettőskereszt. Az 1929 évi kiadású Szent István bélyegek kibocsátási ideje a könyv szerint 1929 július 1. Az 1929/27 28.696/1929 VII.8. számú rendelet szerint 1929. aug. 1. Az 1930-as Horthy forgalomból való kivonásának ideje 1931. március 31, holott az 1930/58. 94.412/1930. XII.6. sz. rendelet alapján 1930. december 31. Az arcképes bélyegsorozat megjelenési időpontjának 1932. július 31. szerepel, az 1932/26. 85.813/1932. VII.2.számú rendelet szerint fokozatosan kerülnek forgalomba, míg a m.kir. postánál szerzett értesülés szerint 1932. augusztus 16-án kerültek forgalomba. A 163. oldalon a "Lehe" bélyegtömbre hivatkoztatott 1943/18 és 56 számú rendeletek helyesen 1934/18 és 56. A 20+50 filléres árviz bélyeg megjelenésének időpontja 1940 május 6., az 1940/20. 220.468/1940.V.7. számú rendelet szerint 1940 május 19.

./.

32047

A királyok feláras emlékbélyeg sorozat forgalom-
ból való kivonása nem 1942. június 30, hanem
1943. június 30. ^(255 o.) /~~Válószerű sajtóhiba 255. oldal.~~/
A Pázmány Péter emlékbélyegsorozat nem Temple János,
hanem Temple Rezső festménye után készült. Ugyan-
ezen bélyegekkel kapcsolatban az egyetemi Ünnepsé-
gek idején nem a felsorolt /:Budapest 1, 2, 4, 62,
72, és 114:/ postahivatalok, hanem kizárólag csak
a Budapest 4. számú postahivatal használt alkalmi
bélyegzőt. >

A HARCOS BÉLYEGEK

**A KÉZIRATOS TANULMÁNY LETÁRI SZÁMA A
BÉLYEGMÚZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉBEN:
31942**

A harcok bélyegek tárgykörét arra illetékes katonai tényezők adták meg végleges formában. A Hadilevéltár, a Hadimúzeum szakértőinek jelentéseit Faragó vezérőrnagy úr terjesztette Littay András és a honvédelmi miniszter úr elé, ki-
eszközölvén azoknak hozzájárulását.

A meghívott művészekkel konferenciázást tartottam és szolgálatukra bocsátottam mindazokat a kiadványokat, amelyeknek képanyaga a megadott téma megalkotásához segítségükre lehetett. A Hadimúzeum szives volt könyveket, képeket és idetartozó muzeális tárgyakat számukra szintén bemutatni. *Magyar Művelődés Könyv*

Mindezek alapján úgy a téma, mint a téma feldolgozásához szükséges előtanulmányok megoldást nyertek. E tekintetben tehát, -amint a benyújtott pályaművek igazolják - sem félre-
értés, sem pedig elhanyagolt részletkérdés nem fordult elő.

(Olyan csekélységet, hogy Szent László király koronával és dicsfényvel ábrázoltassék, a kivitelezés alkalmával is el lehet dönteni. Bizonyos zavar mutatkozott azonban a pályázati feltételek 4. pontjában megkivánt "tárgyat ^{felirat} megjelölő kérdés alkalmazásával szemben". Maguk a művészek nem tudtak címszókat adni, a legtöbbje csak azt a századot jelölte, amelyre az 1000 éves haditények emlékeztetésül szolgáltak. Kivitelezés esetében azonban itt is további pótló felirat lesz készíthető. A magam részéről gondoltam arra is, hogy a bélyegek hátára a gumizás alá nem lehetne-e tanulság okából a pályázatban megadott egyes leírásokat magyarázó szövegeként rányomatni. Ez azonban bizonyára a bélyeg eddigi szokásaival annyira ellenkeznék, hogy vele itt foglalkozni nem kívánok. Annyit azonban kénytelen vagyok megjegyezni, hogy a bélyegek megjelenése alkalmával a leadott közlemény a bélyegekről tárgyi magyarázatot is adjon, hogy a köz-
tudatban annak propaganda ereje mentől jobban érvényesülhessen.

avante legott

Megszemlélve a beérkezett 6 pályaművet a következőket van szerencsém jelenteni:

A "Nyil" jeligéjű műnek bizonyos grafikai készsége van, de a történelmiség és a szellemiség kifejezésével még sok tekintetben adós marad. Mindezek folytán megvalósításra nem ajánlható.

A "Honvédelem" jeligéjű munkában a kiváló művészi képességek jeleit felismerhetjük. Másrészt azonban a szerző bizonyos fokig modorosság útjára téved és a bélyegszerűség zárt egységét is elhanyagolja.

Fragmentumai elsősorban a betűkkel hadakoznak. A bélyeg-sorozatban a rendet sem tartja meg. Ez a pályamű kivitelre nincs kiérlelve.

"Szebb jövőt" jeligéjű sorozat igen tisztességes törekvéseknek a szüllőttei. Más jobb pályaművekkel azonban nem tud versenyre kelni.

Maradna ezekután 3 olyan pályamű, amelyeket a kivitel szempontjából közelebből kell figyelemre méltatnunk. Ezek a "Körösfő 13" nagy lelkiismeretességgel, koncentrált elmélyüléssel és sok tudással készült sorozat. Sokat ad és jól adja azokat. Megoldásai olyanok, hogy megvalósításuk esetében sok szerencsével csatlakozna a közvetlenül előtte megjelent bélyegekhez. Azokon is láttuk az ábrázolásoknak ezt a kettősségét, hogy a fehér és fekete jelenségeket párhuzamosan vonultatja fel. Nem új gondolat, de igen jó. Az az előnye is megvan, hogy a feliratokat illetően kifogástalan. Bizonyos apróságként megjegyezhetjük, hogy Szent László csatabárdjának nyelét kívánatos volna hosszabbítani. A mellén lévő kettős keresztet cimerpajzs nélkül kellene ábrázolni. Hunyadi János bajusza az eddigi ikonografiában a holló szárnyához hasonló, stb. Ezek inkább olyan jelentéktelen megjegyzések, amelyek a mű kivitelezését egyáltalán nem befolyásolják.

"Alleluja" jeligés művész szobrászi gondolkozású grafikával szolgál. A grafikának nemcsak előzménye a vésés, hanem gyakran fordult hozzá felfrissülés végett is.

Amit ez a művész mond, azt drámai izgalommal és monumentalitással adja elő. Ami a nagyított képen brutálisan hat, az a kicsinyített bélyeg formában megszeli. A sötét kicsinyített fényképek mellett a színvázlatok a formáknak a feloldódását és festőiségét hozzák létre. Mindenesetre sok olyan erő van benne, ami a harci témához illik és talán alkalmas vegyíteni az eddigi ecsettel, finom árnyalatokkal adott bélyeg ábrázolásokkal. Esetleges megvalósításuk nagyvonalú értéket alkalmas nyújtani.

Feliratait nemcsak ^{megjavítani} nagyobbítani lehet, de közös nevezőre is kell hozni. Az általa ajánlott színek sem minden esetben elfogadhatók. A 8 és a 20, valamint az 5 és a 10 filléres zavaróan közel állnak egymáshoz.

Az "Érem" jeligés pályamű a művész bélyegről ismert gemmák jellegéből indul ki. Már csaknem a pecsétnyomó gyűrűk méreteire kicsinyítve. A pénzek és a pecsétek előzményeit használja fel, de hasonló eliptikus bélyegek előfordultak már a régebbi német és angol bélyegek között is.

Dekorativ értelemben a kompozíciók finomak, az angol Weedgwood szellemében. A harcias cselekmények ennek megfelelően le vannak hallkítva, néha a bélyeg nagyságú ábrázolás /:10" és 12:/ túl sok lábat mutat s nem a statikát, hanem az elaprózott tánc lépéseket hozza előtérbe.

Magas művészi kvalitása folytán azonban világszerte megnyerő bélyegek lennének belőle több lirizmussal, mint epikai erővel.

Czakó Elemér, saját korának sokoldalú magyar humánértelmisége, muzeológus, könyvtáros, művészettörténész és filatéliai szakíró 1876-ban született Szolnokon. Egyetemi tanulmányai egy részét Párizsban, a Sorbonne Egyetemen végezte, és elsősorban itt szerezte meg azt a műveltséget, amely lehetővé tette számára, hogy a magyar kultúrát ne elszigetelten, hanem lehetőleg nemzetközi kontextusban lássa és értelmezze. Hazatérése után Budapesten, 1904-ben később jogász diplomát is szerzett. Élete során számos jelentős szakkönyvet publikált, foglalkozott szobrászattörténettel, könyvművészettel, nyomdatörténettel és bélyegkiadás-történettel, dolgozott az Iparművészeti Múzeum könyvtárosaként és muzeológusaként, az Iparművészeti Iskola igazgatójaként, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselőjeként, illetve az Egyetemi Nyomda főigazgatójaként is. Munkássága filatéliai szakíróként is kiemelkedő. A bélyegkiadás-történet felé az 1930-as évek végén fordult az érdeklődése, és megértette, hogy a bélyeg nem csupán egy postai bérmentesítésre szolgáló nyomtatvány, hanem egyrészt történeti forrás, másrészt sokszorosított iparművészeti, kisgrafikai alkotás, amelyet művészettörténeti szempontból is érdemes tanulmányozni. 1945-ben bekövetkezett halála előtt filatéliai szakkönyvtárát, kéziratait és iratmásolat-gyűjteményét a Bélyegmúzeumnak adományozta. A filatelisták körében máig gyakran idézett kéziratok munkáin kívül továbbá öt kis terjedelmű filatéliai szakkönyvecskéje, folyóiratcikk-különnyomata is megjelent, amelyek ma már nehezen hozzáférhetőek, ezek pedig a következők: *A bélyeggyűjtés értelme*, 1941.; *Magyar bélyegek szemléje*, 1941.; *Kiegészítési korszakunk levéljegy-ügye*, 1943.; *Az első magyar postabélyeg*, 1944.; *Than Mór 1848-iki postajegye*, 1944. Emellett számos fontos filatéliai írása maradt kéziratban. Emléke előtt a Bélyegmúzeum azzal tisztelg, hogy a szerző életében megjelent és kéziratban maradt filatéliai tárgyú tanulmányait elektronikus forráskiadvány keretében bárki számára elérhető módon közreadja.